Bosna i Hercegovina
Predsjedništvo
Sekretarijat/Tajništvo

Босна и Херцеговина
Предсједништво
Секретаријат

Број: 17-21-3716-2/23
Сарајево, 18. децембар 2023. године

BOSNA I HERCEGOVINA
PARLAMENTARNA SKUPŠTINA BOSNE I HERCEGOVI
S A R A J E V O

PRIMLJENO: 18-12-2023			
Organizaciona jedinica	Klasifikaciona oznaka	Redni broj	Broj priloga
01,02	21-1-	2640/23	

B

ПАРЛАМЕНТАРНА СКУПШТИНА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ

- ПРЕДСТАВНИЧКИ ДОМ
- ДОМ НАРОДА

Предмет: Сагласност за ратификацију споразума, тражи се

У складу са чланом 16. Закона о поступку закључивања и извршавања међународних уговора ("Сл. гласник БиХ", бр 29/00 и 32/13), достављамо вам:

Споразум о финансирању Програма активности прекограничне сарадње Босна и Херцеговина – Црна Гора за период 2021.-2027. година између Европске уније коју представља Европска комисија и Босне и Херцеговине коју представља Дирекција за европске интеграције Савјета министара Босне и Херцеговине и Владе Црне Горе коју представља Канцеларија за европске интеграције. Споразум је потписан 18. августа 2023. године у Бриселу, 25. августа 2023. године у Сарајеву и 15. септембра 2023. године у Подгорици, а потписао га је, у име Босне и Херцеговине, г. Един Дилберовић, тадашњи директор Дирекције за европске интеграције Савјета министара Босне и Херцеговине.

Будући да је Министарство финансија и трезора БиХ надлежно за провођење поступка за закључивање овог споразума, молимо вас да на састанке ваших комисија, односно сједнице Домова, поред представника Предсједништва БиХ, као предлагача, позовете и представника Министарства који заступницима, односно делегатима може дати све потребне информације.

С поштовањем,

ГЕНЕРАЛНИ СЕКРЕТАР
Зоран Терић

Прилог:
- текст споразума на 3 (три) службена језика у употреби у БиХ
- акт МИП-а БиХ, број: 08/1-42-05-2-2688-3/23 од 14.12.2023. године

Доставити:
- наслову
- архиви

Примљено: 22/03/24
Случ. 32 с/2023

BOSNA I HERCEGOVINA
Ministarstvo vanjskih poslova

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
Министарство иностраних послова

18.12.2023

PREDSJEDNIŠTVO
BOSNE I HERCEGOVINE
SARAJEVO

PRIMLJENO: 18 -12- 2023			VRLO HITNO!
	21	3716-1	

MFA-BA-MPP
Broj: 08/1-42-05-2-2688-3/23
Datum: 15.12.2023. godine

PREDSJEDNIŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE
S A R A J E V O

PREDMET: Prijedlog odluke o ratifikaciji Sporazuma o finansiranju Programa aktivnosti prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina – Crna Gora za period 2021.-2027. godina između Evropske unije koju predstavlja Evropska komisija i Bosne i Hercegovine koju predstavlja Direkcija za evropske integracije Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Vlade Crne Gore koju predstavlja Kancelarija za evropske integracije, d o s t a v lj a s e;

U prilogu akta dostavljamo Prijedlog odluke o ratifikaciji Sporazuma o finansiranju Programa aktivnosti prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina – Crna Gora za period 2021.-2027. godina između Evropske unije koju predstavlja Evropska komisija i Bosne i Hercegovine koju predstavlja Direkcija za evropske integracije Vijeća ministara Bosne i Hercegovine i Vlade Crne Gore koju predstavlja Kancelarija za evropske integracije.

Navedeni Sporazum je potpisan u Briselu 18. augusta 2023. godine, u Sarajevu 25. augusta 2023. godine i u Podgorici 15. septembra 2023. godine na engleskom jeziku. Potpisnici su u ime Bosne i Hercegovine g. Edin Dilberović, direktor Direkcije za evropske integracije Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, u ime Vlade Crne Gore gđa. Milena Žižić, državni IPA koordinator Vlade Crne Gore, ured za evropske integracije, a u ime Evropske komisije gospođa Michela Matuella, direktorica za Zapadni Balkan u Generalnom direktoratu za politiku susjedstva i pregovore o proširenju.

Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je 21. augusta 2023. godine donijelo Odluku broj: 01-50-1-2573-1/23 o prihvatanju predmetnog Sporazuma, kojom je direktor Direkcije za evropske integracije Vijeća ministara Bosne i Hercegovine ovlašten za potpisivanje istog, a koju dostavljamo u prilogu akta.

Vijeće ministara Bosne i Hecegovine je na 32. sjednici održanoj 12.12.2023. godine, utvrdilo Prijedlog odluke o ratifikaciji predmetnog Sporazuma.

Molimo da Predsjedništvo Bosne i Hercegovine, u skladu sa odgovarajućim odredbama Zakona o postupku zaključivanja i izvršavanja međunarodnih ugovora („Službeni glasnik BiH" 29/00 i 32/13), provede postupak ratifikacije navedenog Sporazuma.

M I N I S T A R

Elmedin Konaković

Predsjednistvo BiH 17-21-3716/23, 18.12.2023
Dušica Bećarević, 18.12.2023 14:43

Ref.Ares(2022)580012 – 18/08/2022

SPORAZUM O FINANSIRANJU
POSEBNI USLOVI

Evropska komisija, u daljnjem tekstu „Komisija“, koja djeluje u ime Evropske unije, u daljnjem tekstu „Unija“,

s jedne strane, i

Bosna i Hercegovina, koju predstavlja Direkcija za evropske integracije Vijeća ministara Bosne i Hercegovine, i Crna Gora, koju predstavlja Vlada Crne Gore – Ured za evropske integracije, u daljnjem tekstu pod zajedničkim nazivom „korisnici programa IPA III“, ili zasebno „korisnik programa IPA III“,

s druge strane,

a zajednički u daljnjem tekstu „ugovorne strane“

SPORAZUMJELE SU SE KAKO SLIJEDI:

Član 1 – Program prekogranične saradnje

(1) Unija pristaje finansirati, a korisnici programa IPA III prihvataju finansiranje sljedećeg Programa prekogranične saradnje opisanog u Dodatku I:

Program prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina – Crna Gora za 2021–2027. godinu
Broj globalne obaveze:
Za godinu 2022: JAD.963196

Ovaj program prekogranične saradnje finansira se sredstvima iz budžeta Unije na osnovu sljedećeg osnovnog akta: Instrument pretpristupne pomoći (IPA III)[1].

(2) Ukupni procijenjeni troškovi ovog programa prekogranične saradnje iznose 9.734.117,64 EUR, a najveći mogući doprinos Unije ovom programu prekogranične saradnje utvrđen je u iznosu od 8.400.000 eura.

Ovaj doprinos Unije dijeli se na godišnje obaveze za period 2021–2027. u skladu s Dodatkom I. Ništa u ovom sporazumu o finansiranju ne može se tumačiti kao impliciranje finansijske obaveze Unije u vezi s kreditima koji još nisu odobreni usvajanjem budžeta EU. Usvajanje naknadnih godišnjih finansijskih obaveza navedenih u Dodatku I bit će odobreno razmjenom pisama između Komisije i korisnika programa IPA III.

Od korisnika programa IPA III ne očekuje se nikakav finansijski doprinos.

(3) Program prekogranične saradnje će se provoditi u skladu s opisom u Dodatku I.

Član 2 – Period izvršenja i operativni period provođenja

[1] Uredba (EU) br. 2021/1529 Evropskog parlamenta i Vijeća od 15. septembra 2021. godine kojom se uspostavlja Instrument pretpristupne pomoći (IPA III), SL L 330, 20. 09. 2021, str. 1.

(1) Period izvršenja ovog sporazuma o finansiranju definiran u članu 1, stav 1. Dodatka II određen je na 12 godina od sklapanja ovog sporazuma o finansiranju, ili od razmjene pisama za naknadne budžetske rate.

(2) Trajanje operativnog perioda provođenja ovog sporazuma o finansiranju, kako je definirano u članu 1, stav 2. Dodatka II, postavljeno je na 6 godina od zaključenja ovog sporazuma o finansiranju ili od razmjene pisama za naknadne budžetske rate.

(3) Ti periodi mogu se produžiti kako je predviđeno u članu 15. Dodatka II.

Član 3 – Adrese i obavještenja

Sva obavještenja koja se odnose na provođenje ovog sporazuma o finansiranju će biti u pisanom obliku i izričito će se pozivati na Program prekogranične saradnje kako je definirano u članu 1, stav 1. i šalju se na sljedeće adrese:

a) **za Komisiju:**

gđa Michela Matuella
Direktor D, Zapadni Balkan
Generalna direkcija za susjedstvo i pregovore o proširenju (DG NEAR)
Rue de la Loi 15
Evropska komisija
B-1049 Brisel, Belgija
e-mail: NEAR-D4@ec.europa.eu

b) **za korisnike programa IPA III:**

Državni IPA koordinator, direktor
Direkcija za evropske integracije Vijeća ministara Bosne i Hercegovine
Đoke Mazalića 5
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina
e-mail: kabinet.dei@dei.gov.ba

g. Aleksandar Mašković
Državni IPA koordinator
Vlada Crne Gore
Ured za evropske integracije
Bulevar Revolucije 15,
81000 Podgorica, Crna Gora
e-mail: aleksandar.maskovic@gsv.gov.me

Član 4 – Kontakt-osoba za OLAF

Kontakt-osoba korisnika programa IPA III s odgovarajućim ovlaštenjima za direktnu saradnju s Evropskim uredom za borbu protiv prevara (OLAF), s ciljem olakšavanja operativnih aktivnosti OLAF-a je:

Za Crnu Goru:
AFCOS kontakt-tačka/AFCOS ured
gđa Nataša Kovačević
Ministarstvo finansija Crne Gore
Stanka Dragojevića 2, 81000 Podgorica, Crna Gora
e-mail: natasa.kovacevic@mif.gov.me

za Bosnu i Hercegovinu:
Ministarstvo finansija i trezora Bosne i Hercegovine
e-mail: cfcu@mft.gov.ba

Član 5 – Okvirni sporazumi o finansijskom partnerstvu

Program prekogranične saradnje provodit će se u skladu s odredbama Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu (FFPA) između Evropske komisije i Bosne i Hercegovine o aranžmanima za provođenje finansijske pomoći Unije Bosni i Hercegovini u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA III), odnosno u skladu s odredbama Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu između Evropske komisije i Crne Gore o aranžmanima za provođenje finansijske pomoći Unije Crnoj Gori u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA III) (u daljnjem tekstu: „Okvirni sporazumi").

Ovaj sporazum o finansiranju dopunjuje odredbe gore spomenutih okvirnih sporazuma. U slučaju suprotnosti između odredbi ovog sporazuma o finansiranju s jedne strane, i odredbi Okvirnog sporazuma s druge strane, prednost se daje odredbama Okvirnog sporazuma.

Član 6 – Dodaci

(1) Ovaj sporazum o finansiranju sastoji se od:

a) ovih posebnih uslova;

b) Dodatka I: Program prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina – Crna Gora za 2021–2027;

c) Dodatka II: Opći uslovi;

e) Dodatka III: Model godišnjeg izvještaja o provođenju pomoći instrumenta IPA III u skladu s članom 80. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu;

(2) U slučaju suprotnosti između odredbi Dodataka i odredbi ovih posebnih uslova, prednost se daje odredbama Posebnih uslova. U slučaju suprotnosti između odredbi Dodatka I i odredbi Dodatka II, prednost se daje odredbama Dodatka II.

Član 7 – Zaključivanje i stupanje na snagu

Ovaj sporazum o finansiranju smatra se zaključenim na dan kada ga potpiše posljednja strana, a najkasnije do 31. 12. 2023. godine.

Ovaj sporazum o finansiranju stupa na snagu na dan kada Komisija primi obavještenje od korisnika programa IPA III kojim se potvrđuje dovršetak internih postupaka korisnika programa IPA III potrebnih za njegovo stupanje na snagu. Komisija će obavijestiti korisnike programa IPA III o datumu

primitka ovog obavještenja. Za stupanje na snagu uzima se u obzir posljednje od dva obavještenja primljena od korisnika programa IPA III.

Ovaj sporazum je sastavljen u tri istovjetna primjerka na engleskom jeziku, od kojih je jedan predat Komisiji, a po jedan korisnicima programa IPA III.

Za korisnike programa IPA III

Za Bosnu i Hercegovinu:

g. Edin Deliberović
Direkcija za evropske integracije
Vijeće Ministara
Bosne i Hercegovine

Datum:

Potpis:

Za Komisiju

Za Komisiju:

gđa Michela Matuella
Direktor D, Zapadni Balkan
Generalna direkcija za susjedstvo i pregovore o proširenju
Evropska komisija

Datum: *18. 08. 2022. godine*
Potpis: */svojeručni potpis/*

Za Crnu Goru:
g. Aleksandar Mašković
Državni IPA koordinator
Vlada Crne Gore
Ured za evropske integracije

Datum:

Potpis:

Elektronski potpisano 18. 08. 2022. 11:33 (UTC+02) u skladu s članom 11. Odluke Komisije (EU) 2021/2121

Ref. Ares(2022)5800212 - 18/08/2022

DODATAK I

uz Sporazum o finansiranju Programa prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina – Crna Gora 2021–2027.

Akcijski dokument za: Program prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina – Crna Gora 2021–2027.

SADRŽAJ

SINOPSIS PROGRAMA 3

POPIS SKRAĆENICA 6

1. SAŽETAK PROGRAMA 7

1.1. Sažetak programa 7

1.2. Priprema programa i uključivanje partnera 8

2. PROGRAMSKO PODRUČJE 12

2.1. Analiza situacije 12

2.1.1. Teritorija i demografija 12

2.1.2. Privreda i tržište rada 13

2.1.3. Kulturna i prirodna baština 17

2.1.4. Klimatske promjene i okoliš 18

2.2. Glavni nalazi 19

3. PROGRAMSKA STRATEGIJA 22

3.1. Obrazloženje – Opravdanje za odabranu strategiju intervencije 22

3.2. Opis programskih prioriteta 25

3.2.1. Tematski klaster 2: Zelenija i poboljšana efikasnost resursa 25

3.2.2. Tematski klaster 4: Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost 31

3.2.3. Tehnička pomoć 35

3.3. Horizontalna i međusektorska pitanja 39

3.4. Usklađenost s drugim programima i makroregionalnim strategijama 41

3.5. Uslovi i pretpostavke 45

4. INDIKATIVNI BUDŽET 46

5. ARANŽMANI PROVOĐENJA 48

5.1. Sporazum o finansiranju 48

5.2. Indikativni period provođenja 48

5.3. Metode provođenja 48

5.4. Struktura upravljanja programom 49

5.5. Izrada te odabir i provođenje projekta 49

5.6. Obim geografske prihvatljivosti za nabavku i bespovratna sredstva 49

6. IZVJEŠTAVANJE, PRAĆENJE I OCJENJIVANJE 50

7. INFORMACIJE I VIDLJIVOST 50

8. ODRŽIVOST 50

SINOPSIS PROGRAMA

Temeljni akt	Instrument pretpristupne pomoći (IPA III)
Naziv programa	Program prekogranične saradnje Bosna i Hercegovina – Crna Gora 2021–2027.
OPSYS broj	ACT-60749 Dodjela za 2022: JAD.963196 Dodjela za 2024: JAD.963201 Dodjela za 2027: JAD.963232
Programski dokument	Programski okvir IPA III
Prozor	Prozor 5 Teritorijalna i prekogranična saradnja
Programsko područje	**Bosna i Hercegovina:** Breza, Olovo, Vareš, Grad Visoko, Foča (FBiH), Grad Goražde, Pale (FBiH), Fojnica, Kiseljak, Kreševo, Grad Čapljina, Čitluk, Jablanica, Konjic, Grad Mostar, Neum, Prozor-Rama, Stolac, Ravno, Grude, Grad Ljubuški, Posušje, Grad Široki Brijeg, Centar Sarajevo, Hadžići, Ilidža, Ilijaš, Novi Grad Sarajevo, Novo Sarajevo, Stari Grad Sarajevo, Trnovo, Vogošća, Kupres, Grad Livno, Tomislavgrad, Berkovići, Bileća, Višegrad, Gacko, Istočni Mostar, Istočna Ilidža, Istočni Stari Grad, Istočno Novo Sarajevo, Pale, Sokolac, Trnovo, Kalinovik, Kupres, Ljubinje, Nevesinje, Novo Goražde, Rogatica, Rudo, Grad Trebinje, Foča, Čajniče **Crna Gora**: Berane, Bijelo Polje, Kolašin, Mojkovac, Petnjica, Pljevlja, Plužine, Šavnik, Žabljak, Danilovgrad, Nikšić, Herceg Novi, Kotor, Tivat
Opći cilj programa	Promicati dobre komšijske odnose, poticati integraciju Unije i doprinijeti društvenom, privrednom i teritorijalnom razvoju programskog prekograničnog područja rješavanjem izazova klimatskih promjena i razvojem održivog prirodnog i kulturnog turizma
Programski tematski klasteri (TC), tematski prioriteti (TP) i specifični ciljevi (SO) po tematskom prioritetu	TP 0: Tehnička podrška SO: Kako bi se osiguralo efikasno, djelotvorno, transparentno i pravovremeno provođenje programa prekogranične saradnje, te podigla svijest o programu među nacionalnim, regionalnim i lokalnim zajednicama i, općenito, stanovništvom u prihvatljivom programskom području TC 2: Zelenija i poboljšana efikasnost resursa TP2: Zaštita okoliša, prilagođavanje klimatskim promjenama i njihovo ublažavanje, prevencija i upravljanje rizicima SO: Zajednice poboljšavaju otpornost na prirodne katastrofe i katastrofe uzrokovane ljudskim djelovanjem, te na izazove klimatskih promjena TC 4: Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost TP5: Turizam te kulturna i prirodna baština SO: Održivi turizam s prirodnom i kulturnom baštinom više doprinosi turizmu programskog područja NB: Tematski klaster TC 5: Poboljšani kapacitet lokalnih i regionalne vlasti za rješavanje lokalnih izazova bit će uključeni u glavne tokove. Usklađivanje ove tematske grupe predstavljeno je u odjeljku 3.3. ovog dokumenta.

Ciljevi održivog razvoja (SDGs)	Glavni SDG: Cilj 11. Učiniti gradove i ljudska naselja uključivim, sigurnim, otpornim i održivim U okviru provođenja 7-godišnjeg programa prekogranične saradnje, odabrane operacije također će doprinijeti sljedećem: Cilj 3. Osigurati zdrav život i promicati dobrobit za sve u svim dobima Cilj 4. Osigurati uključivo i pravedno kvalitetno obrazovanje i promicati mogućnosti cjeloživotnog učenja za sve Cilj 8. Promicati održan, uključiv i održiv privredni rast, punu i produktivnu zaposlenost i dostojanstven rad za sve Cilj 10. Smanjiti nejednakost unutar i među zemljama Cilj 13. Poduzeti hitne mjere za borbu protiv klimatskih promjena i njihovih učinaka Cilj 15. Zaštititi, obnoviti i promicati održivo korištenje kopnenih ekosistema, održivo upravljati šumama, boriti se protiv dezertifikacije, zaustaviti i preokrenuti degradaciju zemljišta i zaustaviti gubitak bioraznolikosti
DAC kod(ovi)[1]	15110 – Politika javnog sektora i administrativno upravljanje – 10% 33210 – Turistička politika i administrativno upravljanje – 40% 41010 – Politika zaštite okoliša i administrativno upravljanje – 30% 43060 – Smanjenje rizika od katastrofa – 10% 74020 – Spremnost odgovora na više opasnosti – 10%
PODACI O BUDŽETU	
Budžetska linija	15.020300
Ukupni trošak 2021–2027.	9.734.117,64 eura
Ukupni doprinos EU 2021–2027.	8.400.000 eura
Godišnji doprinos EU	Za 2022. godinu – 2.400.000 eura Za 2024. godinu – 3.600.000 eura Za 2027. godinu – 2.400.000 eura
UPRAVLJANJE I PROVOĐENJE	
Metoda provođenja	Direktno upravljanje od strane Evropske komisije
Odgovorne strukture prekogranične saradnje/relevantna tijela u zemljama učesnicama IPA III[2]	U Bosni i Hercegovini Direkcija za evropske integracije – Sektor za programe teritorijalne saradnje U Crnoj Gori Vlada Crne Gore – Ured za evropske integracije

[1] DAC sektori (kodovi i opisi) navedeni su u prvoj i četvrtoj koloni kartice 'kodovi namjene' u sljedećem dokumentu: http://www.oecd.orgidacifinancing-susamable-developmentidevelopmem-financestandards/dacandcrscodelists.htm

[2] Odgovorne strukture i odgovornosti bit će definirane nakon usvajanja shodno zakonodavnom okviru IPA III i odgovarajućim Okvirnim sporazumom o partnerstvu i Finansijskim sporazumom

JTS/antenski uredi zajedničkog tehničkog sekretarijata (JTS)	Glavni ured JTS-a: Sarajevo, Bosna i Hercegovina Područni ured JTS-a: Nikšić, Crna Gora
Krajnji datum za sklapanje Sporazuma o finansiranju	Za budžetsku obavezu za 2022. godinu najkasnije do 31. decembra 2023.
Krajnji datum za dogovor (razmjena pisama) svih strana o daljnjim godišnjim budžetskim izdvajanjima za provođenje Sporazuma o finansiranju	Za budžetsku obavezu za 2024. godinu najkasnije do 31. decembra 2025. Za budžetsku obavezu za 2027. godinu najkasnije do 31. decembra 2028.
Krajnji rok za sklapanje ugovora o nabavci i dodjeli bespovratnih sredstava	Tri godine nakon datuma sklapanja Sporazuma o finansiranju (ili razmjene pisama za sljedeće budžetske obroke), osim u slučajevima predviđenim u članu 114. FR
Indikativni operativni period provođenja	Šest godina nakon datuma sklapanja Sporazuma o finansiranju (ili razmjene pisama za sljedeće budžetske obroke)
Krajnji datum za provođenje Sporazuma o finansiranju	12 godina nakon sklapanja Sporazuma o finansiranju (ili razmjene pisama za sljedeće budžetske obroke)

Brisel, 19. 05. 2022. godine

POPIS SKRAĆENICA

BiH	Bosna i Hercegovina
CBC	Prekogranična saradnja
CBIB	Izgradnja prekograničnih institucija
CSO	Organizacija civilnog društva
DEI	Direkcija za evropske integracije Bosne i Hercegovine
DEU	Delegacija Evropske unije
EU	Evropska unija
EUSAIR	Strategija EU-a za jadransku i jonsku regiju
EUSDR	Strategija EU-a za dunavsku regiju
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
IPA	Instrument pretpristupne pomoći
ISCED	Međunarodna standardna klasifikacija obrazovanja
JMC	Zajednički odbor za praćenje
JTF	Zajednička radna grupa
JTS	Zajednički tehnički sekretarijat
CG	Crna Gora
MSME	Mikro, mala i srednja poduzeća
NEET	Nije u obrazovanju, zaposlenju ili obuci
OS	Struktura prekogranične saradnje (ako se tekst odnosi na IPA II, Operativna struktura)
PA	Područje politike
PWD	Osobe s invaliditetom
RCC	Vijeće za regionalnu saradnju
R&D	Istraživanje i razvoj
SME	Malo i srednje poduzeće
SWOT	Snage, slabosti, prilike, prijetnje
TA	Tehnička pomoć
TC	Tematski klaster
TP	Tematski prioritet
UNECE	Privredna komisija Ujedinjenih naroda za Evropu
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih naroda za obrazovanje, nauku i kulturu
WB	Zapadni Balkan

SAŽETAK PROGRAMA

Program prekogranične saradnje između Bosne i Hercegovine i Crne Gore provodit će se u okviru Instrumenta pretpristupne pomoći 2021–2027. (IPA III) s ciljem promicanja dobrih komšijskih odnosa, poticanja integracije u Uniju i promicanja društveno-privrednog razvoja kroz zajedničke lokalne i regionalne inicijative.

Pravne odredbe za provođenje programa propisane su sljedećim zakonodavstvom EU: Uredbom (EU) 2021/1529 Evropskog parlamenta i Vijeća od 15. septembra 2021. godine o uspostavi Instrumenta pretpristupne pomoći (IPA III).

1.1. Sažetak programa

Programsko područje je isto kao i u periodu 2014–2020, a obuhvata teritorije u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine i sjeverozapadnom dijelu Crne Gore, te se proteže na 30.022 km^2 s preko 1,4 miliona stanovnika. Karakteriziraju ga poljoprivreda i šumarstvo, rudarstvo uglja, proizvodnja energije, prerađivačka industrija, građevinarstvo i usluge. Kriza izazvana virusom COVID-19 negativno je uticala na privredu i zapošljavanje u regijama. Najviše su pogođeni sektor turizma i putovanja. To područje je jedno od onih s najvećom bioraznolikošću u Evropi, ali i jedno od najosjetljivijih na klimatske promjene i sve osjetljivije na prirodne nepogode: suše, toplotne valove, obilne oborine, klizišta, požare i poplave.

Opći cilj: Promicati dobre komšijske odnose, poticati integraciju Unije i doprinijeti društvenom, privrednom i teritorijalnom razvoju programskog prekograničnog područja rješavanjem izazova klimatskih promjena i razvojem održivog prirodnog i kulturnog turizma.

Glavna područja intervencije odnose se na dva tematska klastera (TC) i tematske prioritete (TP):

1 – TC 2: Zelenija i poboljšana efikasnost resursa
TP 2: Zaštita okoliša, prilagođavanje i ublažavanje klimatskih promjena, prevencija i upravljanje rizicima

Specifični cilj je poboljšati otpornost zajednica na prirodne katastrofe i katastrofe uzrokovane ljudskim djelovanjem, te izazove klimatskih promjena.

Programsko područje posljednjih godina je pretrpjelo nekoliko prirodnih katastrofa, uključujući katastrofalne poplave 2014. godine, u kojima su mnoga sela gotovo nestala u blatu i klizištima. Program nastoji povećati kapacitete nadležnih tijela i hitnih službi za bolje upravljanje rizicima od katastrofa. Podržane aktivnosti trebale bi se usredotočiti na stvaranje znanja o postojećim i budućim rizicima, razvoj informacija o višestrukim opasnostima i sistema ranog upozoravanja, jačanje tehničkih i operativnih kapaciteta i udruživanje resursa preko granice za odgovor na katastrofe. Nadalje, program nastoji povećati kapacitete lokalnih vlasti, privrednih subjekata i organizacija civilnog društva u različitim sektorima u programskom području za rješavanje izazova klimatskih promjena, razvoj i testiranje inovativnih praktičnih rješenja za prilagođavanje klimatskim promjenama i podizanje kapaciteta za uključivanje klimatskih promjena u donošenju odluka na lokalnom nivou.

2 – TC 4: Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost
TP 5: Turizam te kulturna i prirodna baština
Specifični cilj je da održiva prirodna i kulturna baština više doprinese turizmu programskog područja.

Program nastoji podržati saradnju lokalnih vlasti i drugih lokalnih i regionalnih aktera u razvoju i upravljanju održivim prekograničnim proizvodima i uslugama u turizmu. Oni bi se trebali temeljiti na inovativnom i održivom korištenju prirodnih i kulturnih dobara. Poboljšani kapaciteti lokalnih i regionalnih aktera da postanu otporniji i da se prilagode novim zahtjevima turističkih tržišta trebali bi pomoći u ponovnom sticanju povjerenja posjetilaca i turista da istražuju programsko područje.

Tematski klaster *Poboljšani kapacitet lokalnih i regionalnih vlasti za rješavanje lokalnih izazova* bit će uključen u provođenje odabranih tematskih prioriteta.

3 – TP 0: Tehnička pomoć

Tehnička pomoć (TA) ima za cilj osigurati efikasno, djelotvorno i odgovorno upravljanje prekograničnim programom.

Ukupna IPA sredstva dostupna za provođenje programa iznose **8.400.000 EUR.**

1.2. Priprema programa i uključivanje partnera

Proces programskog rada koordinirale su Operativne strukture[3] uz podršku JTS-a, projekta CBIB+3 i u bliskoj saradnji s DG NEAR i odgovarajućim DEU-ima.

Početni sastanci između operativnih struktura i projekta CBIB+3 i prvi bilateralni sastanak operativnih sistema održani su u maju 2020. godine.

Program je pripremljen u saradnji s brojnim učesnicima s programskog područja. Tokom izrade analize stanja oko 440 predstavnika lokalnih i regionalnih vlasti, OCD-a, univerziteta, razvojnih organizacija, obrtničkih i privrednih komora direktno je pozvano na učestvovanje u anketi čiji je cilj bio pribavljanje mišljenja o snagama, slabostima, mogućnostima i prijetnjama saradnji, kao i utvrđivanje razvojnih potencijala i prioriteta kojima se treba pozabaviti novim programom. Sedamdeset i pet ispitanika iznijelo je svoje stavove.

Prikupljeni su i analizirani sekundarni izvori, uključujući statistiku na nivou EU, na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. Pregledane su postojeće studije, evaluacije i strateški dokumenti, te akcijski planovi na sektorskim i različitim teritorijalnim nivoima, te izvještaji o provođenju programa IPA II, a relevantne informacije su uključene u Analizu stanja.

Imenovana je zajednička radna grupa (JTF)[4] s predstavnicima obiju zemalja, a podržana je višekorisničkim projektom „Prekogranična izgradnja institucija – CBIB+ faza III" koji finansira EU. Zbog pandemije virusa COVID-19, sastanci JTF-a održavani su *online*. U oktobru 2020. godine članovi JTF-a, OS-a i JTS-a učestvovali su u obuci za formuliranje i razvoj strategije koju je u svakoj zemlji organizirao CBIB+3.

---

[3] *Određena Operativna struktura u BiH je Direkcija za evropske integracije, a u Crnoj Gori Ured za evropske integracije.*

[4] *Članovi ZTF-a za Bosnu i Hercegovinu su predstavnici Direkcije za evropske integracije BiH, Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, Ministarstva civilnih poslova, Vlade Federacije Bosne i Hercegovine, Vlade Republike Srpske, Udruženja lokalnih vlasti Republike Srpske, Saveza općina i gradova FBiH; Za Crnu Goru članovi JTF-a su predstavnici Ureda za evropske integracije, Ministarstva održivog razvoja i turizma, Ministarstva rada i socijalne skrbi, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva kulture, Ministarstva nauke, Ministarstva uprave, Ministarstva sporta i omladine, Ministarstva privrede, Ministarstva prosvjete, Općine Danilovgrad (koja predstavlja Zajednicu općina).*

Prvi sastanak JTF-a organiziran je 19. oktobra 2020. godine, na kojem su utvrđeni poslovnici, dogovoreno programsko područje i vođeni početni razgovori o vremenskom okviru i koracima u procesu programskog rada. Također, prezentirani su i diskutirani rezultati ankete. Drugi sastanak JTF-a održan 2. novembra 2020. godine bio je posvećen prikazu stanja i SWOT analizama, te preliminarnoj raspravi o strateškim izborima. Na trećem sastanku 6. novembra 2020. godine članovi JTF-a raspravljali su o mogućim scenarijima programske strategije. Na osnovu dodatnih obrazloženja i argumentacije resornih ministarstava postignut je dogovor o programskom fokusu. Na četvrtom sastanku održanom 30. novembra 2020. godine raspravljen je i odobren prvi nacrt programske strategije.

Operativne strukture su 11. decembra 2020. godine prvi nacrt programa učinile dostupnim na nacionalnim portalima za *online* konsultacije, a DEI BiH je također objavila vijest o početku procesa konsultacija. OS-ovi nisu dobili komentare. Prvi nacrt programa također je objavljen za konsultacije na programskoj *web*-stranici www.bih-mne.org, a poziv za čitanje i komentiranje nacrta poslan je na više od 800 kontakata u *mailing*-listi JTS-a. Primljena su dva komentara koja se odnose na program.

Na osnovu komentara EK na prvi nacrt programa i održanog sastanka s predstavnicima DG NEAR, programski partneri pristupili su izradi drugog nacrta programa. Održan je dodatni sastanak s predstavnicima PROMEL projekata o logici programske intervencije, te su u izradi drugog nacrta u obzir uzete preporuke Savjetodavnog tijela.

Drugi nacrt programa i poziv na javnu raspravu široko su distribuirani kroz nekoliko komunikacijskih kanala, uključujući programsku *web*-stranicu i *Facebook*, *web*-stranice Operativnih struktura, *Facebook* DEU u BiH i EUresurs stranicu za organizacije civilnog društva. JTS je direktno pozvao 889 kontakata. Predstavnici Udruženja gradova i općina, kao članovi JTF-a i JMC-a programa 2014–2020, zamoljeni su da podijele programski dokument svojim članovima. Učesnici (lokalne vlasti, razvojne agencije, NVO, javne institucije) dali su 13 odgovora koji pokazuju visoku relevantnost programa u odnosu na odabrane tematske prioritete i specifične ciljeve.

Online javno savjetovanje za učesnike iz obje zemlje kojem su prisustvovala ukupno 32 učesnika održano je 23. aprila 2021. godine. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine pozvana je da dostavi komentare na drugi nacrt programa, što je i učinila 25. aprila 2021. godine. Svi komentari i prijedlozi izneseni na konsultacijama ispitani su i, gdje je bilo relevantno, razmotreni u razradi konačne verzije drugog nacrta programa.

Drugi nacrt programa JTF je usvojio 26. aprila 2021. i podnio ga DG NEAR 30. aprila 2020. godine. OS-ovi i CBIB+3 raspravljali su o komentarima na drugi nacrt 15. juna 2021. i nakon pisanog postupka za usvajanje trećeg nacrta od strane JTF-a (zaključenog 15. jula 2021.), konačni nacrt programa predat je 16. juna 2021. godine.

Tabela 1: Važne prekretnice i programski sastanci

Sastanak	Datum	Sve relevantno
Pismo Evropske komisije	22. 04. 2020.	Uredi NIPAC-a obiju zemalja primili su pismo Evropske komisije vezano za IPA III i početak procesa programskog rada
Uvodni sastanak	05. 05. 2020.	Održan uvodni sastanak između OS BiH i CBIB+3 o procesu programskog rada IPA III CBC (predloženi koraci i plan rada)
Uvodni sastanak	05. 05.	Održan početni sastanak između OS CG i CBIB+3 o

Sastanak	Datum	Svrha/zaključci
	2020.	procesu programskog rada IPA III CBC (predloženi koraci i plan rada)
Bilateralni sastanak OS-ova	11. 05. 2020.	Sastanak je uključivao inicijalnu raspravu između OS-ova i EUD-a u BiH o procesu programskog rada IPA III (predloženi koraci i vremenski okvir)
Osnivanje JTF-a	početak septembra	Završen je postupak imenovanja članova JTF-a
Slanje upitnika	04. 08–06. 08. 2020	JTS je poslao upitnike relevantnim učesnicima prekogranične saradnje
Mobilizacija stručnjaka	01. 09. 2020.	Mobilizacija stručnjaka za programski rad za program BA-ME
Rok za dostavljanje upitnika	11. 09. 2020.	Drugi rok za prikupljanje popunjenih upitnika u CG
Rok za dostavljanje upitnika	16. 09. 2020.	Drugi rok za prikupljanje popunjenih upitnika u BiH
Podnošenje zbirnih odgovora	21. 09. 2020.	Zbirni odgovori iz prikupljenih upitnika dostavljeni su stručnjaku za programski rad na daljnju razradu i analizu
Obuka o formuliranju i razvoju strategije	05. 10. 2020.	Obuka o razvoju i formuliranju strategije za članove ZTF-a, OS-ova, JTS-a u Bosni i Hercegovini
Obuka o formuliranju i razvoju strategije	13. 10. 2020.	Obuka o razvoju i formuliranju strategije za članove ZTF-a i OS-ovaa, JTS-a u Crnoj Gori
1. sastanak JTF-a	19. 10. 2020.	Početni razgovori vezani za planiranje aktivnosti Definicija vremenskog okvira i koraka u tom procesu
2. sastanak JTF-a	02. 11. 2020.	Prezentacija i rasprava vezana za PESTLE i SWOT analizu. Početne rasprave vezane za odabir tematskih prioriteta
3. sastanak JTF-a	06. 11. 2020.	Odabir tematskih prioriteta
4. sastanak JTF-a	30. 11. 2020.	Rasprava i odobrenje programske strategije
1. nacrt programskog dokumenta	02. 12. 2020.	Podnošenje prvog nacrta programa Evropskoj komisiji
Poziv na *online* javno savjetovanje	11. 12. 2020.	JTS je objavio prvi nacrt programa za *online* konsultacije na programu www.bih-mne.org i pozvao na učestvovanje preko 800 kontakata po *e-mailu*
Online konsultacije na strani BiH	11. 12–31. 12. 2020.	Prvi nacrt programa objavljen za *online* konsultacije
Online konsultacije na strani CG	11. 12–31. 12. 2020.	Prvi nacrt programa objavljen za *online* konsultacije
Komentari na prvi nacrt koje je primila Evropska komisija	03. 03. 2021.	OS-ovi su dobili općenite i posebne komentare na prvi nacrt programa
Koordinacijski sastanak između OS-ova	04. 03. 2021.	Rasprava o komentarima koje je primila Evropska komisija
Trening o logici intervencije	16. 03. 2021.	Radionica logike intervencije – projekat PROMEL
Savjetodavna bilješka	07. 04.	Primljena savjetodavna zabilješka o prijedlozima za

Sastanak	Datum	Sažetak sastanaka
o logici intervencije	2021.	poboljšanje logike programske intervencije projektom PROMEL
Koordinacijski sastanak između OS-ova	14. 04. 2021.	Sastanak OS-ova, JTS-a i CBIB+ tima za raspravu o izmjenama i dopunama programa – 2. nacrt
Online objava 2. nacrta programa	16. 04. 2021.	Drugi nacrt objavljen je za *online* konsultacije i distribuiran kroz nekoliko komunikacijskih kanala. Primljeno 13 odgovora
Online radionica	23. 04. 2021.	Drugi nacrt programa predstavljen je na internetu, a učesnici su dali dodatna obrazloženja i inpute u okviru tematskog prioriteta koji se bavi turizmom
5. sastanak JTF-a	26. 04. 2021.	JTF je informiran o koracima poduzetim od posljednjeg sastanka. Drugi nacrt dokumenta odobren je pod uslovom da se operativne strukture pozabave najnovijim komentarima i integracijom poglavlja 5 o provedbenim odredbama.
2. nacrt PD-a	30. 04. 2021.	Podnošenje drugog nacrta programa Evropskoj komisiji
Komentari na 2. nacrt	07. 06. 2021.	OS-ovi su primili neformalne opće i posebne komentare na drugi nacrt programa
Koordinacijski sastanak	15. 06. 2021.	Saglasnost OS-ova o potrebnim izmjenama i dopunama programskog dokumenta
Komentari na 2. nacrt	07. 07. 2021.	Evropska komisija je primila službene komentare i novi predložak
3. nacrt PD-a	15. 07. 2021.	Odobrenje trećeg nacrta pisanim postupkom od strane ZTF-a nakon komentara EK
Predaja 3. nacrta PD-a	16. 07. 2021.	Podnošenje konačnog nacrta programa Evropskoj komisiji

2. PROGRAMSKO PODRUČJE

2.1 Analiza situacije

2.1.1 Teritorija i demografija

Programsko područje je isto kao i u periodu 2014–2020, a sastoji se od teritorije[5] u jugoistočnom dijelu Bosne i Hercegovine i sjeverozapadnom dijelu Crne Gore. Kopnena granica između zemalja duga je 225 km[6] i uglavnom prolazi planinskim terenom. Područje se prostire preko **30.022 km²**, od čega 20.782 km² (69%) pripada Bosni i Hercegovini, a 9.240 km² (31%) Crnoj Gori. Prihvatljivo područje predstavlja 40% teritorije Bosne i Hercegovine i 67% Crne Gore.

Prema posljednjem popisu stanovništva (2013. godina – BiH, 2011. godina – CG) u programskom području ukupno je živjelo 1.436.422 stanovnika. Broj stanovnika na području Bosne i Hercegovine iznosio je 1.141.317 (79%), što je 3,8 puta više od broja stanovnika na crnogorskoj strani (295.105 stanovnika, 21%).

Slika 1: Karta programskog područja

- **70 gradova i općina, od čega 54% do 15 000 stanovnika**

Programsko područje obuhvata 70 gradova i općina, od čega 56 u Bosni i Hercegovini i 14 u Crnoj Gori. Više od polovine općina (54%) može se smatrati malim; 27% ima manje od 5.000 stanovnika, a 27% između 5.001 i 15.000 stanovnika. Srednje veličine je 37% (između 15.001 i 50.000 stanovnika), a 9% se smatra velikim (četiri općine do 100.000 i dvije iznad te veličine).

[5] *Dvije općine uključene u programsko područje promijenile su imena*

[6] *Crna Gora u brojevimama 2019, Monstat*

Tabela 2: Općine i gradovi u programskom području

Bosna i Hercegovina	Crna Gora
Federacija Bosna i Hercegovina	*Sjeverna regija*
– Zeničko-dobojski kanton: Breza, Olovo, Vareš, Grad Visoko	Berane, Bijelo Polje, Kolašin, Mojkovac, Petnjica, Pljevlja, Plužine, Šavnik, Žabljak
– Bosansko-podrinjski kanton: Foča (FBiH), Grad Goražde, Pale (FBiH)	
– Srednjobosanski kanton: Fojnica, Kiseljak, Kreševo	*Središnja regija*
– Hercegovačko-neretvanski kanton: Grad Čapljina, Čitluk, Jablanica, Konjic, Grad Mostar, Neum, Prozor-Rama, Stolac, Ravno	Danilovgrad, Nikšić
– Zapadnohercegovački kanton: Grude, Grad Ljubuški, Posušje, Grad Široki Brijeg	*Primorski kraj*
– Kanton Sarajevo: Centar Sarajevo, Hadžići, Ilidža, Ilijaš, Novi Grad Sarajevo, Novo Sarajevo, Stari Grad Sarajevo, Trnovo, Vogošća	Herceg Novi, Kotor, Tivat
– Kanton 10: Kupres, Grad Livno, Tomislavgrad	
Republika Srpska	
Berkovići, Bileća, Višegrad, Gacko, Istočni Mostar, Istočna Ilidža, Istočni Stari Grad, Istočno Novo Sarajevo, Pale, Sokolac, Trnovo, Kalinovik, Kupres, Ljubinje, Nevesinje, Novo Goražde, Rogatica, Rudo, Grad Trebinje, Foča, Čajniče	

- **Nepovoljni demografski trendovi u većem dijelu programskog područja**

Programsko područje suočava se s općim padom stanovništva. Prema procjeni stanovništva, broj stanovnika u 2019. smanjen je za 21.312 ili 1,52% u odnosu na 2014. godinu. Pad je najizraženiji na crnogorskoj strani (-3,65%), a manji na bosanskohercegovačkoj (-0,96%). Negativni populacijski trendovi intenzivniji su u ruralnim općinama, gdje je kvalitet života obično niži, a mogućnosti zapošljavanja rijetke, što rezultira iseljavanjem (mladog) stanovništva u dinamičnija urbana središta ili čak u inostranstvo.

2.1.2. Privreda i tržište rada[7]

- **Kriza virusa COVID-19 ozbiljno je uticala na privredu zemalja**

Prema *Redovnom privrednom izvještaju Svjetske banke o Zapadnom Balkanu (jesen 2020.)*, predviđa se smanjenje privrednih aktivnosti.

[7] *Nisu svi podaci dostupni na nivou programskog područja (općine). U takvim slučajevima prikazuje se situacija na nivou zemlje*

Izvještaj UNDP-a o *procjeni ekonomskog uticaja virusa COVID-19* za Bosnu i Hercegovinu iz maja 2020. godine navodi da je većina firmi smanjila svoju uobičajenu iskorištenost poslovnih kapaciteta kao rezultat mjera povezanih s virusom COVID-19. Industrije koje su najdirektnije pogođene bile su smještaj, prehrambene usluge i transport, dok se očekivalo da će indirektni uticaj značajno pogoditi cijelu privredu. Firme u ruralnim područjima vjerovatnije su bile prisiljene u velikoj mjeri ili u potpunosti zatvoriti svoje poslovanje, dok su se firme u urbanim područjima mogle bolje prilagoditi. Čini se da su žene više pogođene uticajem pandemije na privredu nego muškarci.

Procjena uticaja virusa COVID-19 na poslovni sektor i izgledi za rast crnogorske privrede (UNDP, oktobar 2020.) potvrđuje da su MSME-i najteže pogođeni krizom COVID-19. Uticaj krize ogleda se u padu prodaje i rastu gubitaka. Slično tome, istraživanje Unije poslodavaca Crne Gore (maj, 2020.) potvrdilo je da je pandemija uzrokovala smetnje u radu. Najveći udio anketiranih poduzeća koja su otpustila radnike poslovala su u restoranima, hotelima i u oblasti turizma. Godine 2020. kriza COVID-19 povukla je privredu u recesiju koja se procjenjuje na 12,4%; turizam, sektor koji je najviše pogođen, čini gotovo 25% BDP-a. Predviđa se da će velika neizvjesnost, poremećaji u lancima snabdijevanja i ograničenja kretanja radnika smanjiti ulaganja (*Redovni privredni izvještaj o Zapadnom Balkanu, jesen 2020, Svjetska banka*).

- **Slični privredni sektori razvili su se na obje strane**

Privredu programskog područja karakteriziraju poljoprivreda i šumarstvo, rudarstvo uglja, proizvodnja energije, prerađivačka industrija, građevinarstvo i usluge. Trgovina čini glavni udio usluga, dok je turizam posebno dominantan na obalnim područjima na crnogorskoj strani, ali je važan i za područja parkova prirode i gradova s obje strane. U programskom području 2019. godine bilo je registrirano 48.019 poslovnih subjekata, od čega 10.955 (23%) u Crnoj Gori i 37.064 (67%) u Bosni i Hercegovini.

- **Važnost poljoprivrede i šumarstva**

Postoje neki veći poljoprivredni proizvođači u programskom području, poput zadruga i privatnih firmi, posebno u Bosni i Hercegovini. Međutim, taj sektor uglavnom obuhvata porodična gazdinstva, koja su relativno mala i za tržište nude ograničene količine poljoprivrednih proizvoda. Osim toga, nepovoljna dobna struktura, uz nizak nivo znanja i korištenja savremenih tehnologija, rezultira niskom produktivnošću. Utvrđeno je da su žene u poljoprivredi u posebno teškom socioekonomskom položaju zbog ograničenog pristupa privrednim resursima. Često uz kućne poslove obavljaju neplaćene poljoprivredne poslove i često nemaju socijalno ili zdravstveno osiguranje, što ih čini jednom od najmarginaliziranijih grupa stanovništva u obje zemlje. Obje zemlje imaju dobru osnovu za preradu poljoprivrednih proizvoda.

Šume su važan prirodni resurs u smislu privrede, usluga ekosistema, bioraznolikosti, rekreacije itd. Pokrivaju 55% zemlje u Bosni i Hercegovini i 70% u Crnoj Gori (2017.)[8]. Šume su osjetljive na klimatske promjene, ali i na štete koje uzrokuje čovjek, poput ilegalne sječe. Čest izazov je napuštanje zemljišta, praćeno urbanizacijom, koja također mijenja krajolike i utiče na upravljanje šumskim (i poljoprivrednim) zemljištem. Nivo prerade i finalizacije proizvodnje je prilično nizak.

- **Sektor turizma posljednjih godina je u ekspanziji, a većinu posjeta i noćenja ostvaruju strani turisti**

[8] *Ključni brojevi o zemljama proširenja 2019, Eurostat*

Nije bilo moguće prikupiti ukupan broj poduzeća aktivnih u sektoru turizma u programskom području. Pod I – *usluge smještaja i prehrane* na bosanskohercegovačkoj strani bilo je registrirano 1.628 poslovnih subjekata (2018 – RS, 2019 – FBiH). Za Crnu Goru podaci na općinskom niovu nisu dostupni. Ukupno su u 2020. godini ovom privrednom djelatnošću u zemlji poslovala 4.632 poslovna subjekta, što predstavlja 12,4% svih poslovnih subjekata.

Turizam je posljednjih godina u ekspanziji, posebno u Crnoj Gori, gdje je postao ključna privredna grana u zemlji. Programsko područje ima oko 40 000 kreveta i u 2019. godini[9] ostvarilo je približno 1,9 miliona turističkih dolazaka i 6,9 miliona noćenja, od čega su 85% dolazaka i 90% noćenja ostvarili strani turisti. 38% dolazaka i 66% noćenja ostvareno je na crnogorskoj, a 62% dolazaka i 44% noćenja na bosanskohercegovačkoj strani teritorije. Poredeći nedavne podatke s onima iz 2015. godine, bilježi se značajan porast dolazaka (146%) i noćenja (135%).

Glavne turističke destinacije u programskom području trenutno su povezane s urbanim/gradskim turizmom i obalnim turizmom. Postoje inicijative za razvoj vanjskog, zelenog i ruralnog turizma u planinskim područjima, povezanim nacionalnim parkovima i drugim zaštićenim područjima. Tri nacionalna parka: Sutjeska u Bosni i Hercegovini i Durmitor i Biogradska gora u Crnoj Gori, parkovi prirode Bijambare, Hutovo blato, Blidinje u Bosni i Hercegovini, te planirani regionalni parkovi Bioč-Maglić-Volujak, Ljubišnja, Sinjavina, Turjak i Hajla u Crnoj Gori, zajedno sa zaštićenim područjima UNSECO-a i Ramsarom stvaraju važnu prednost i priliku za razvoj održivog turizma utemeljenog na prirodi.

Turistički proizvodi u programskom području promoviraju se na prilično raspršen način, uključujući neke od najprepoznatljivijih destinacija u obje zemlje. Potencijali za stvaranje i promicanje tematskih prekograničnih ponuda još nisu dovoljno istraženi. Projekat *Trostruki P turizam (eng. Triple P Tourism)* o promociji, politici i pilot-projektima kojima upravlja RCC podržan je u okviru Višekorisničkog instrumenta IPA II za poticanje regionalne saradnje između šest zemalja Zapadnog Balkana u razvoju regionalnih ruta, diverzifikaciji turističke ponude i ublažavanju političkih prepreka za razvoj turističke industrije. Program IPA II CBC BA-ME podržao je šest projekata u okviru dva poziva za dostavu prijedloga, s fokusom na aktiviranje kulturne baštine i prirodnih vrijednosti. Turizam je prepoznat kao prioritet u strategijama lokalnog razvoja. Pojedine lokalne vlasti u posljednjih pet godina također podržavaju ulaganja u turističku infrastrukturu.

Zajedničke potrebe i izazovi odnose se na razvoj održivih turističkih proizvoda i njihovu integraciju u vidljive destinacije/rute. Treba aktivirati potencijal za širenje turizma izvan tradicionalnih turističkih središta u ruralno zaleđe. Također je potrebno povećati kapacitete sektora za unaprjeđenje asortimana i kvaliteta proizvoda, usluga i povezane infrastrukture, za upravljanje i plasiranje prekograničnih destinacija.

- **U 2020. godini, sektor turizma najviše je pogodila kriza izazvana pandemijom virusa COVID-19**

Pandemija virusa COVID-19 negativno je uticala na turističke brojeve u 2020. godini i u programskom području. Prvi rezultati pokazuju drastičan pad u ostvarenim dolascima i noćenjima, ali i pad smještajnih kapaciteta. Statistički podaci za općine Kotor, Tivat, Herceg Novi i Žabljak na crnogorskoj strani pokazuju da su dolasci turista smanjeni u određenim kvartalima u godini za oko 70% do 100% u odnosu na 2019. godinu. Slično tome, smanjeni su

[9] *Podaci za Crnu Goru su za 2018. godinu*

dolasci u Bosnu i Hercegovinu, posebno u periodu apri – juni i oktobar – novembar 2020. godine. Najveći pad zabilježen je kod stranih turista koji posjećuju programsko područje.

Negativni učinci krize izazvane pandemijom virusa COVID-19 na turizam vjerovatno će povećati rodnu nejednakost budući da su veliki dio turističke radne snage žene, a mala i srednja poduzeća u vlasništvu ili pod upravom žena.

Potrebno je podržati turistički sektor da se oporavi i postane otporniji. Za budućnost će biti važno razmotriti promijenjene zahtjeve posjetilaca, povećane zdravstvene i sigurnosne standarde, te očekivanja i prilike za to. Programsko područje treba diverzificirati i dalje promicati održivi turizam. Ponudu treba prilagoditi manjim grupama i pojedincima, što pruža mogućnosti i za ruralna područja.

- **Porast zaposlenosti posljednjih godina**

Stopa aktivnosti stanovništva u dobi od 15 do 64 godine porasla je u obje zemlje. U 2019. godini u Crnoj Gori iznosio je 66,2%, a u Bosni i Hercegovini 42,1%. U Crnoj Gori je stopa aktivnosti žena bila 59,1%, a muškaraca 73,3%. U Bosni i Hercegovini stopa aktivnosti muškaraca bila je 51,7%, a žena 32,9%, što znači da je razlika od 18,8% veća nego u Crnoj Gori s 14,2%[10]. *Izvještaj Svjetske banke o trendovima tržišta rada na Zapadnom Balkanu 2020*[11] pokazuje da su prema podacima stope zaposlenosti niskokvalificiranih muškaraca i žena u dobi od 15 do 64 godine (ISCED 0-2) općenito niske, ali pokazuju i rodni jaz. U Bosni i Hercegovini stopa zaposlenosti iznosila je 34,2% za muškarce i 16,6% za žene, dok je u Crnoj Gori 38,8% za muškarce i 14,4% za žene. U 2018. godini u programskom području bilo je zaposleno 365.806 osoba, od čega je udio žena bio 45%. U nekim općinama udio zaposlenih žena znatno je niži od prosjeka programskog područja. Najveći dio zaposlenosti stvara se u proizvodnji, trgovini, javnoj upravi i javnim službama. Jedan od zajedničkih izazova u široj regiji je poboljšati radne vještine kako bi se zadovoljile potrebe tržišta rada. Programsko područje uključuje neke od najudaljenijih regija obiju zemalja u kojima su prilike za zapošljavanje oskudne.

- **Nezaposlenost ostaje izazov, posebno za mlade**

Na području programskog područja krajem 2019. i početkom 2020. godine bilo je blizu 160.000 registriranih nezaposlenih, od čega 141.000 (89%) na području Bosne i Hercegovine. Apsolutni broj na crnogorskom dijelu je znatno manji, blizu 18 000, ali predstavlja 50% svih nezaposlenih u zemlji, što odražava težu situaciju u sjevernoj regiji u odnosu na središnju i primorsku. Karakteristične grupe nezaposlenih u programskom području su dugotrajno nezaposleni, radnici s niskim ili nepotpunim obrazovanjem, mladi nezaposleni, žene i osobe s invaliditetom.

U poređenju s mnogim zemljama u regiji sa sličnim tranzicijskim procesima, Bosna i Hercegovina ima najniži nivo participacije žena na tržištu rada. Žene u Bosni i Hercegovini suočavaju se s višestrukim preprekama na tržištu rada, kao što su duže čekanje na prvi posao, dugi razmaci u radnom stažu zbog porodiljskog dopusta ili brige o starijim ili bolesnim članovima porodice ili nemogućnost ponovnog angažmana na tržištu rada zbog starosti, zbog promjena na tržištu i prestanka potrebe za određenom vrstom posla[12]. U manje razvijenom sjevernom dijelu Crne Gore nezaposlenost žena je sedam puta veća nego u južnoj i tri puta veća nego u središnjoj regiji[13].

---

[10] *Bosna i Hercegovina u brojevima 2020, Agencija za statistiku; Žene i muškarci u Crnoj Gori 2020, Monstat*

[11] https://wiiw.ac.at/western-balkans-labor-market-trends-2020-dlp-5300.pdf

[12] *Gender akcijski plan za BiH 2018–2022.*

[13] *www.rodnamapa.me*

2.1.3. Kulturna i prirodna baština

- **Bogata kulturna i prirodna baština i izazovi vezani za njezino očuvanje i valorizaciju**

Važna kulturna baština uključuje stare gradove, tvrđave, mostove, samostane, crkve, džamije, arheološka nalazišta, etnološku baštinu i muzejske predmete. Popis svjetske baštine UNESCO-a uključuje: područje Starog mosta u Starom gradu u Mostaru, most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu, stećke – srednjovjekovna groblja smještena na nekoliko lokacija s obje strane programskog područja, prirodnu i kulturno-historijsku regiju Kotora i Nacionalni park Durmitor. Stanje nepokretne kulturne baštine na tom području se poboljšalo, ali su potrebe za obnovom i valorizacijom i dalje značajne.

Kulturna baština važan je potencijal za razvoj turizma u kontekstu prekogranične saradnje koja je posljednjih godina ojačana. Brojne su mogućnosti za razmjenu iskustava, jačanje kapaciteta i saradnju u zaštiti i valorizaciji kulturne baštine. Turizam, kulturna i prirodna baština također su identificirani među glavnim prednostima programskog područja od strane ispitanika u anketi provedenoj tokom programskog rada. Kulturna saradnja je od velike važnosti za promicanje saradnje među ljudima između općina u pograničnom području, koje dijele mnoge slične tradicije i običaje. Jedna od jedinstvenih prednosti multikulturalizma je postojanje velikog broja kulturnih, manjinskih udruženja koja pokušavaju očuvati lokalne tradicije.

Bogatstvo i jedinstvenost kulturne baštine i tradicije u programskom području dovedeni su u pitanje njihovim trenutnim nedovoljnim očuvanjem i održivom valorizacijom. Programsko područje imalo bi koristi od poboljšanog upravljanja kulturnom baštinom koje bi privuklo nove posjetioce, promicalo međusektorsku saradnju (npr. kreativne industrije) i kroz održivi turizam povezalo preko granica kulturnu i prirodnu baštinu.

- **Programsko područje ima iznimne prirodne vrijednosti i zajedničke pritiske na svoju biološku raznolikost**

Programsko područje jedno je od najraznolikijih u Evropi. U obje zemlje postoji više vrsta zaštite prirode, od kojih treba izdvojiti tri nacionalna parka (Durmitor, Sutjeska i Biogradska gora) i nekoliko područja parkova prirode. Pod zaštitom UNESCO-a nalaze se Kotorsko-risanski zaljev, Sliv rijeke Tare, NP Durmitor s rijekom Tarom, dok Tivatska solana, Hutovo blato i Livanjsko polje spadaju u Ramsarska područja.

Bioraznolikost se suočava s nekoliko pritisaka s obje strane, u rasponu od prenamjene staništa, prekomjernog iskorištavanja ili nezakonitog korištenja resursa, onečišćenja, klimatskih promjena, invazivnih vrsta, nekontrolirane urbanizacije i razvoja turizma u prirodnim staništima. Kumulativni efekat ovih prijetnji biološkoj raznolikosti je gubitak rijetkih ili ugroženih staništa i s njima povezanih (često endemskih) vrsta. To može izazvati smanjenje funkcionalnosti i stabilnosti prirodnih ekosistema, posebno šumskih i vodenih ekosistema.

Prema nacionalnim strategijama održivog razvoja Crne Gore i Bosne i Hercegovine o procjeni stanja okoliša (UNECE, 2018.), potrebno je poboljšati kapacitete i resurse za očuvanje i upravljanje. Za mnoga od postojećih zaštićenih područja još ne postoje upravljačke strukture, a mjere zaštite, izvan zaštićenih područja, rijetko se provode. Svijest stanovništva o bioraznolikosti još uvijek je niska.

Iznimna bioraznolikost programskog područja suočava se s nekoliko izazova, od efekata klimatskih promjena do pritisaka uzrokovanih neodrživim korištenjem resursa, što bi moglo

dovesti do gubitka rijetkih ili ugroženih staništa i s njima povezanih endemskih vrsta. Postoji potreba za povećanjem svijesti opće populacije kao i za unaprjeđenjem kapaciteta upravljanja, uključujući sistematsko praćenje i uvođenje relevantnih mjera očuvanja.

U okviru IPA II CBC do sada je podržan jedan projekat koji se bavi izazovima bioraznolikosti.

2.1.4. Klimatske promjene i okoliš

- **Programsko područje vrlo je osjetljivo na klimatske promjene**

Regija Zapadnog Balkana već svjedoči promjenama u klimatskim uslovima koje pokazuju produženo trajanje i učestalost toplotnih valova i suša, povećani rizik od poplava, degradaciju šuma zbog povećane učestalosti požara i promjenu slobodnog pokrova, rani početak vegetacijske sezone i visoki rizik kasnih proljetnih mrazova, smanjenje kvaliteta prinosa tokom godina s toplijim i/ili sušnijim periodom rasta i smanjenim prosječnim protokom rijeka, kao i probleme s kvalitetom pitke vode i snabdijevanjem, naročito tokom ljetne sezone. Projekcije bliske budućnosti do 2035. godine sugeriraju daljnje povećanje učestalosti i jačine toplotnih valova, suhih dana i ekstremnih padavina, kao i izraženiji ciklus jake suše i jakih kiša, s pojavom ekstremnih oluja ljeti[14].

Općenito, analize klimatskih promjena u regiji priznaju da su ljudsko zdravlje, sigurnost i kvalitet života vrlo osjetljivi na prirodne opasnosti i sektorske gubitke povezane s vremenskim prilikama, dok se sektori koji će doživjeti najveće uticaje također identificiraju:

- Poljoprivreda (smanjenje kvaliteta hrane, erozija i degradacija zemljišta, itd.);
- Šumarstvo (visoki rizik od raširene degradacije šuma, nestanak postojećih vrsta, itd.);
- Vodni resursi (nedostatak vode za piće i dr.); i
- Zdravlje ljudi (povećanje toplotnih valova, ulazak novih vektorskih bolesti itd.)[15].

Predviđeni efekti klimatskih promjena čine programsko područje sve osjetljivijim na prirodne opasnosti: suše, toplotne valove, obilne oborine, klizišta i poplave. Najčešće prirodne katastrofe povezane su s jakim kišnim olujama koje mogu uzrokovati klizišta i poplave velikih površina poljoprivrednog zemljišta, kuća i industrijskih zgrada, te dovesti do drugih promjena u okolišu. Suše bi mogle postati češće u nekim područjima zbog smanjenja riječnog oticanja ili isušivanja u nizinskim područjima zemlje, kao i zbog povećane potražnje i potrošnje povezanih s privrednim razvojem i rastom stanovništva[16].

- **Visok nivo rizika za prirodne i ljudske opasnosti**

Programsko područje je najosjetljivije na zemljotrese (urbana središta), poplave, klizišta i visok snijeg. Mnogi dijelovi programskog područja procijenjeni su s visokim rizikom od požara.

Lokalne vlasti i organizacije civilnog društva (kao što su humanitarne organizacije, vatrogasci, planinarska služba spašavanja, speleologija itd.) od posebne su važnosti u podizanju kapaciteta za prevenciju rizika od katastrofa i pripravnost. U ovoj oblasti potrebno je unaprijediti tehničku osposobljenost osoblja i modernizirati opremu za intervencije. Između Bosne i Hercegovine i Crne Gore postoji sporazum o saradnji u sprječavanju prirodnih i drugih nesreća.

---

[14] RCC (2018) studija o klimatskim promjenama u regiji Zapadnog Balkana

[15] *https://www.rcc.int/news/383/rcc-publishes-study-on-climate-change-in-the-western-balkans-alarming-increase-of-temperature-over-thewhole-territory*

[16] *https://climateknowledgeportal.worldbank.org*

Povećanje otpornosti na klimatske promjene predstavlja jedan od ključnih izazova u programskom području, što je vidljivo u nekoliko sektora i predstavlja rizik za sigurnost i zdravlje građana. Postoji potreba za podizanjem svijesti stanovništva općenito o ovim izazovima i povećanjem kapaciteta lokalnih vlasti i relevantnih aktera za smanjenje rizika od katastrofa.

U mnogim dijelovima programskog područja povećani broj posjetilaca ne zahtijeva samo podizanje svijesti o ekološki prihvatljivom ponašanju u prirodi, već i jačanje interventnih kapaciteta spasilačkih službi.

2.2. Glavni nalazi

Identificirani su sljedeći **nalazi, potrebe i izazovi**:

- **Rješavanje razlika između ruralnih i urbanih područja, depopulacije i trendova starenja**

Prema službenim procjenama, ukupni rast stanovništva u programskom području je negativan i taj trend je izraženiji u ruralnim područjima. Međutim, u sarajevskoj aglomeraciji i primorskim gradovima Crne Gore prirast stanovništva je još uvijek pozitivan. Smanjenje zajednica u manje razvijenim ruralnim dijelovima s jedne strane, i starenje stanovništva s druge strane, predstavljaju nekoliko izazova socioekonomskom razvoju i čine ta područja neprivlačnima za život i rad mladim generacijama koje traže bolje prilike u urbanim središtima ili inostranstvu. Statistika također pokazuje da su žene u lošijem položaju u pogledu učestvovanja na tržištu rada, posebno u ruralnim područjima. Žene u ruralnim područjima su među najmarginaliziranijim grupama stanovništva, jer imaju manji pristup zemlji i kapitalu, uglavnom rade neplaćene na farmama i u domaćinstvima, manje su obrazovane od muškaraca i imaju ograničen pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama.

Ruralni/urbani karakter područja stoga se također odražava u specifičnim razlikama, kao što su urbanizacija naspram depopulacije ruralnih dijelova.

Prekogranična saradnja može imati koristi kroz prepoznavanje dobrih praksi i konkretnih radnji za promicanje socijalno-ekonomskih potencijala, naročito u ruralnim područjima.

- **Suzbijanje nezaposlenosti kroz aktiviranje lokalnih potencijala**

Glavni izazovi ove situacije ostaju stvaranje održivih radnih mjesta, posebno za mlade i one koji žive izvan urbanih središta. Osim otvaranja radnih mjesta, najviše je potrebno usavršavanje ili prekvalifikacija među aktivnim stanovništvom kako bi se bolje zadovoljile postojeće i buduće potrebe potražnje na tržištu rada.

Poljoprivreda i šumarstvo važne su aktivnosti programskog područja, ne samo s privrednog gledišta, već i s društvenog i ekološkog gledišta. Zajednički izazovi su višestruki, naime: napuštanje poljoprivrednih aktivnosti, niska produktivnost i dodana vrijednost, slaba promocija lokalnih vrijednosnih lanaca i nedostatna diversifikacija privrednih aktivnosti na malim poljoprivrednim domaćinstvima uz neodržive poljoprivredne prakse.

Turizam je također dobio na važnosti izvan tradicionalnih turističkih destinacija i ima potencijal za stvaranje održivih radnih mjesta, posebno kroz širi raspon ponuda uz glavne zajedničke teme i njihovu integraciju u vidljive prekogranične destinacije (npr. kultura, priroda, na otvorenom, grad, planinarenje, biciklizam).

Kriza izazvana pandemijom virusa COVID-19 negativno je uticala na privredu i zapošljavanje programskog područja. Teško su pogođeni turizam, smještaj i usluge, kultura i zabava, posebno mikro i malo poduzetništvo.

Prekogranična saradnja može pridonijeti oporavku i otpornosti turističkog sektora. Aktiviranjem potencijala zapošljavanja ovog sektora može se potaknuti trgovina i druge usluge. Nadovezujući se na iskustvo trenutnih i prošlih prekograničnih projekata, mogu se razviti inovativni prekogranični proizvodi i usluge poštujući nove potrebe i trendove. Održivi i otporni razvoj trebao bi biti u snažnom fokusu. Prekogranična saradnja može pomoći u primjeni usklađenih zdravstvenih i sigurnosnih standarda i ponovnoj izgradnji povjerenja turista. Zelene, digitalne i upravljačke vještine aktera u turističkim ekosistemima mogu se unaprijediti. Vidljivost održive regionalne turističke ponude može se ojačati digitalnim rješenjima.

- **Poboljšanje otpornosti na klimatske promjene i zaštita okoliša i prirodnih dobara programskog područja**

Iznimna bioraznolikost programskog područja suočava se s nekoliko izazova, od efekata klimatskih promjena do pritisaka uzrokovanih neodrživim korištenjem resursa, što bi moglo dovesti do gubitka rijetkih ili ugroženih staništa i njima povezanih endemskih vrsta. Postoji potreba za povećanjem svijesti opće populacije, kao i za unaprjeđenjem kapaciteta upravljanja, uključujući sistematsko praćenje i uvođenje relevantnih mjera očuvanja.

Povećanje otpornosti na klimatske promjene predstavlja jedan od ključnih izazova u programskom području, vidljiv u nekoliko sektora i predstavlja rizik za sigurnost i zdravlje građana. Postoji potreba za podizanjem svijesti stanovništva općenito i kapaciteta lokalnih vlasti i relevantnih aktera za planiranje i poboljšanje spremnosti u slučaju prirodnih katastrofa ili katastrofa koje izazove čovjek.

Potrebno je promovirati recikliranje i promicanje kružne i zelene privrede.

Rješavanje ovih izazova i potreba kroz prekograničnu saradnju može stvoriti važne koristi u smislu izgradnje kapaciteta i spremnosti za intervenciju preko granice. CBC može pomoći u stvaranju znanja među različitim ciljnim grupama, razvoju i testiranju novih rješenja koja će pomoći u prilagođavanju promijenjenom okruženju.

- **Poboljšanje upravljačkih kapaciteta aktera za rješavanje lokalnih izazova**

Programsko područje ima različite administrativne sisteme. Na lokalnom nivou, glavni izazovi odnose se na povećanje kapaciteta lokalnih vlasti da se djelotvorno i efikasno nose s lokalnim izazovima. Ovo je od velike važnosti za manje općine s manje ljudskih resursa. U pogledu prekogranične saradnje, dodatni izazov odnosi se na provedbene aranžmane utvrđene programom. Treba napomenuti da među njima postoje različiti kapaciteti lokalnih i regionalnih aktera za uključivanje u prekograničnu saradnju, te da je tih aktera s crnogorske strane relativno malo.

Lokalne vlasti i drugi učesnici u programskom području mogu imati koristi u smislu razmjene znanja, prakse i formiranja dugoročnijih oblika saradnje s ciljem snižavanja prepreka i povećanja kapaciteta za prekograničnu saradnju.

Naučene lekcije

Lekcije naučene iz provođenja prethodnih programa prekogranične saradnje i s njima povezane evaluacije pokazale su da su programi bili vrlo relevantni za identificirane potrebe. Turizam i

kulturna baština, zapošljavanje i okoliš bile su glavne teme prekogranične saradnje. Utvrđeno je da je vidljivost programa bila velika.

Način provođenja poboljšavao se od programa do programa. Uvođenjem načela vodećeg partnera stvoren je temelj ostvarivanju stvarne prekogranične saradnje. Pokazalo se jednako važnim pružiti podršku i izgraditi kapacitete lokalnih aktera, posebno lokalnih vlasti, za razvoj kvalitetnih projekata i pravilno upravljanje provođenjem i održavanje rezultata. Nosioci projekta smatrali su da je podrška koju pružaju programske strukture uistinu vrijedna. Angažman lokalnih vlasti kao vodećih partnera na projektu bio je prilično slab na početku programa IPA II i poboljšan u drugom pozivu za dostavu prijedloga.

Ulaganja malih razmjera koja podržavaju prekogranične interakcije između partnera i ciljnih grupa pridonijela su trajnim efektima saradnje.

Potencijalne podnosioce zahtjeva treba dalje usmjeravati da se svojim djelovanjem pozabave pokazateljima predloženim programom.

Nepredviđene situacije kao što je COVID-19 mogu uticati na provođenje projekata, te bi i programske strukture i korisnici trebali postati dio aktivnosti procjene rizika i ublažavanja.

3 PROGRAMSKA STRATEGIJA

3.1 Obrazloženje – Opravdanje za odabranu strategiju intervencije

Opći cilj

Promicati dobre komšijske odnose, poticati integraciju Unije i doprinijeti društvenom, privrednom i teritorijalnom razvoju programskog prekograničnog područja rješavanjem izazova klimatskih promjena i razvojem održivog prirodnog i kulturnog turizma

Programski okvir IPA III sadrži sljedeće obavezne pokazatelje o tri strateška cilja IPA III prekogranične saradnje, koji su zajednički za sve programe IPA III prekogranične saradnje:[17]

Tabela 3: Osnovni pokazatelji programskog rada IPA III za program BA-ME

IPA III strateški cilj za CBC	Pokazatelj	Osnovna vrijednost[18] (2021.)	Srednji cilj (2024.)	Cilj (2029.)
Pomirenje, izgradnja povjerenja i dobri komšijski odnosi	Broj organizacija koje učestvuju u formiranim prekograničnim mrežama/partnerstvima, razvrstanih po vrsti organizacije (posebno spomenuti ženska udruženja)	5	20	50
	Broj organizacija koje su direktno uključene u provođenje projekata, razvrstanih prema vrsti organizacije (posebno spomenuti ženska udruženja)	277	300	400
Provredni, društveni i teritorijalni razvoj pograničnih područja	Broj novih radnih mjesta proizašlih iz programskih aktivnosti, razvrstanih po spolu i vrsti ranjive grupe novozaposlenih	54 (85% PWD-ovi, 57% žene)	56	74[19]
	Broj novih osnovanih poduzeća, razvrstanih po spolu i dobi vlasnika	44	46	64
Izgrađivanje kapaciteta na svim nivoima	Broj organizacija/institucija s povećanim kapacitetima, raščlanjenih prema vrsti organizacije (posebno spomenuti ženska udruženja)	63	70	100

Obrazloženje tematskih prioriteta

Tematski prioritet ***Zaštita okoliša, prilagođavanje klimatskim promjenama i njihovo ublažavanje, prevencija i upravljanje rizicima*** odabran je kao odgovor na uobičajeno identificirane potrebe i izazove vezane za smanjenje rizika od katastrofa i prilagođavanje klimatskim promjenama. Također je usko povezan sa širim naporima u regiji Zapadnog Balkana za postizanje **zelene tranzicije i jačanje otpornosti na klimatske promjene**, kao što je naznačeno u Zelenom planu za Balkan[20]. Tematski prioritet ***Turizam te kulturna i prirodna baština*** direktno odgovara na izazove povezane s privrednim oporavkom toga sektora od

---

[17] *Korisnici programa također će izvještavati o ovim pokazateljima u svakom godišnjem izvještaju o provođenju.. Podaci za izračun vrijednosti pokazatelja prikupljat će se iz projekata koji se provode prema odabranim tematskim prioritetima. U tome će im potrebnim podacima pomoći regionalni sistem praćenja.*

[18] *Polazne vrijednosti su određene na osnovu postignutih vrijednosti ugovorenih projekata u okviru programa IPA II BA-ME prijavljenih do 31. marta 2021. godine. Izvor svih ovih pokazatelja bit će regionalni sistem praćenja. Međutim, podaci su uzeti onako kako su ih prijavili korisnici bespovratnih sredstava i nisu svi nužno bili verificirani do trenutka izdvajanja iz sistema.*

[19] *IPA II CBC program BA-ME logika intervencije uključuje ciljano zapošljavanje i otvaranje novih radnih mjesta. U Programu IPA III očekuje se otvaranje novih radnih mjesta, ali u manjoj mjeri budući da se time ne bavi direktno.*

[20] https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/system/files/2020-10/green_agenda_for_the_western_balkansen.pdf

pandemije virusa COVID-19 i aktiviranjem lokalnih privrednih potencijala i potencijala zapošljavanja u programskom području. Tematski prioritet **Promicanje lokalne i regionalne uprave** bit će uključen kao međusektorska tema u gore navedene tematske prioritete. Lokalne vlasti jedan su od najvažnijih aktera u razvoju prekogranične regije. Kao što se saznalo iz evaluacija i anketa provedenih tokom procesa rada na programu, potrebno je ojačati njihove kapacitete kako bi mogli efikasno odgovoriti na lokalne izazove.

Oba odabrana tematska prioriteta pokrivaju teme koje zahtijevaju aktivan angažman lokalnih vlasti u planiranju, razvoju i provođenju projekata prekogranične saradnje. Mjere za usmjeravanje ovog tematskog prioriteta predstavljene su u poglavlju 3.3.

Tabela 4: Sintetički pregled opravdanosti odabira tematskih prioriteta

Obrazloženje odabira tematskog prioriteta
1 – Tematski klaster 2: Zelenija i poboljšana efikasnost resursa
Tematski prioritet 2: Zaštita okoliša, prilagođavanje klimatskim promjenama i njihovo ublažavanje, prevencija i upravljanje rizicima
– Područje je vrlo ranjivo na klimatske promjene (povećanje temperature, češći ekstremni vremenski uslovi); – Područje je među najraznolikijim područjem u Evropi i klimatske promjene utiču na te ekosisteme; – Svijest i kapaciteti za prilagođavanje klimatskim promjenama još uvijek su prilično slabi s obje strane među stanovništvom općenito i u smislu međusektorske saradnje; – Postoji nedostatak primjera dobre prakse i rješenja o tome kako se prilagoditi klimatskim promjenama, posebno u pogledu ekonomskih funkcija poljoprivrede i šumarstva, kao i zaštite okoliša, te kako efikasno podržati prijelaz na zelenu privredu i promicanje zelenih poslova; – Rizici od prirodnih, klimatskih promjena i katastrofa uzrokovanih ljudskim djelovanjem u programskom području su visoki (poplave, požari, klizišta, potresi, ekstremne vremenske prilike) i to područje je već pretrpjelo velike štete od ovih pojava; – Hitna je potreba daljnjeg poboljšanja upravljanja rizikom od katastrofa na svim nivoima; – Potrebno je ojačati kapacitet lokalnih vlasti za rješavanje rizika od katastrofa i klimatskih izazova na lokalnom nivou; – Obje strane imaju strukture za rješavanje ovih problema i sporazum o saradnji u području civilne zaštite.
2 – Tematski klaster 4: Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost
Tematski prioritet 5: Turizam te kulturna i prirodna baština
– Turizam je sektor koji može mobilizirati širok raspon lokalnih aktera i poboljšati vidljivost ponude kada je povezan i promoviran na prekograničnom nivou i njime se upravlja na održiv način; – Turizam stvara mogućnosti za ekonomsko osnaživanje žena, posebno u ruralnim područjima; – Područje ima iznimnu kulturnu i prirodnu baštinu koja predstavlja temelj za razvoj integriranih turističkih proizvoda i destinacija; međutim, potrebno je unaprijediti kompetencije u razvoju proizvoda i upravljanju destinacijom; – Pozitivni trendovi i povećanje broja dolazaka i noćenja zabilježeni su i izvan najpopularnijih i međunarodno priznatih destinacija, čime se otvaraju privredne prilike i mogućnosti zapošljavanja za manje dinamična područja u zaleđu; – Nesigurna vremena zbog pandemije virusa COVID-19 zahtijevaju bolju spremnost kako bi se osiguralo zdravlje i sigurnost posjetilaca/turista;

- Regija će se morati uskladiti s međunarodnim standardima kvaliteta, a kroz prekograničnu saradnju oni se mogu poboljšati, naročito u pogledu promicanja održivog/zelenog turizma;
- Inovativni proizvodi i usluge temeljeni na održivoj valorizaciji prirodne i kulturne baštine mogu pomoći u izgradnji lokalnih lanaca snabdijevanja;
- Postojeći prekogranični/pogranični proizvodi trebat će daljnju koordinaciju u regiji WB6, na strateškom i operativnom nivou, uključujući ublažavanje graničnih prepreka;
- Turizam može pomoći aktiviranju potencijala sektora kreativne industrije;
- Turizam se vidi kao sektor s potencijalom za podršku oporavku malih poduzeća u odnosu na krizu;
- Postoji interes potencijalnih korisnika za uključivanje u prekograničnu saradnju u ovom sektoru, a program se može nadograditi na rezultate postignute u prethodna dva programa.

Odabrani tematski prioriteti imaju za cilj stvoriti sinergije s regionalnim prioritetima **Plana zajedničkog regionalnog tržišta Zapadnog Balkana[21] i njezin Akcijski plan [22].** Inicijativa je strukturirana oko četiri slobode – slobode kretanja robe, usluga, kapitala i ljudi, dok pokriva i aspekte digitalne, investicijske, inovacijske i industrijske politike.

Prekogranični program IPA III pridonijet će regionalnim aktivnostima koje se bave slobodnim kretanjem usluga, posebno prioritetnim područjem *Održivi turizam* s nadopunjavanjem održivih regionalnih i transnacionalnih turističkih proizvoda, promicanjem regionalnih CB-proizvoda na međunarodnim tržištima i povećanjem svijesti o CB-turističkim destinacijama. Također, program se namjerava baviti sinergijama i komplementarnostima s prioritetnim područjima koja se odnose na tehničke standarde i dobrovoljne standarde kvaliteta usluga za pustolovni i kulturni turizam među WB6, kao i relevantnim EU/međunarodnim smjernicama i standardima.

Pozivanje na Ekonomski i investicijski plan za Zapadni Balkan [23]

Privredni i investicijski plan ima za cilj potaknuti dugoročni oporavak – podržan zelenom i digitalnom tranzicijom – koji vodi ka održivoj konkurentnosti i privrednom rastu, provođenju reformi potrebnih za napredovanje na putu prema EU i približavanju Zapadnog Balkana jedinstvenom tržištu EU. Cilj mu je osloboditi neiskorišteni privredni potencijal regije i značajan prostor za povećanje unutarregionalne privredne saradnje i trgovine.

Planom se također naglašava da postoji prostor za **iskorištavanje privrednih prilika u kreativnom i kulturnom sektoru i njegov doprinos potencijalu održivog turizma regije.** EU će intenzivirati saradnju sa Zapadnim Balkanom u provođenju svog *Okvira za djelovanje u vezi s kulturnom baštinom* iz 2018. I sam program prekogranične saradnje IPA III trebao bi pojačati saradnju na očuvanju i promicanju kulturne baštine u okviru strategija održivog turizma. Kako bi podržala ovaj sektor, EU će poticati i integraciju kulturnih i kreativnih industrija iz regije u evropske profesionalne mreže i lance vrijednosti.

Obrazloženje finansijske raspodjele za svaki tematski prioritet:

[21] https://www.rec.intidocs/544/declaration-on-comrnon-regional-market

[22] https://www.rminticlocs/543/common-regional-market-action-plan

[23] 2020 COM(2020) 641

Otprilike **45%** sredstava IPA III prekogranične saradnje bit će dodijeljeno tematskom prioritetu 2 – *Zaštita okoliša, prilagođavanje klimatskim promjenama i njihovo ublažavanje, prevencija i upravljanje rizicima,* jer su utvrđene značajne potrebe u okviru ovog prioriteta i, osim najjednostavnijih radnji, operacije će zahtijevati ulaganja u mjere prilagođavanja klimatskim promjenama i upravljanja rizikom, uključujući infrastrukturu i opremu malog obima.

Otprilike **45%** sredstava IPA III prekogranične saradnje bit će dodijeljeno tematskom prioritetu 5 – *Turizam te kulturna i prirodna baština,* zbog relativno visokog potencijala za mobilizaciju lokalnih aktera u cijelom programskom području i velikog interesa za ovu temu u prethodnoj saradnji, uključujući potrebu za infrastrukturnim ulaganjima manjeg obima u očuvanje prirodne i kulturne baštine i pripadajuće opreme za njezinu valorizaciju.

Najviše **10%** sredstava IPA III CBC bit će dodijeljeno *tehničkoj pomoći.*

3.2. Opis programskih prioriteta

3.2.1. Tematski klaster 2: Zelenija i poboljšana efikasnost resursa

1 – Tematski prioritet 2: Zaštita okoliša, prilagođavanje klimatskim promjenama i njihovo ublažavanje, prevencija i upravljanje rizicima

Specifični cilj 1: Zajednice poboljšavaju otpornost na prirodne katastrofe i katastrofe uzrokovane ljudskim djelovanjem, te izazove klimatskih promjena

Opća analiza klimatskih promjena na Zapadnom Balkanu[24] prepoznaje da su ljudsko zdravlje, sigurnost i kvalitet života vrlo osjetljivi na prirodne opasnosti i sektorske gubitke povezane s vremenom. Najveći uticaji očekuju se u poljoprivredi, šumarstvu, vodnim resursima i ljudskom zdravlju.

Rezultat 1: „Povećan je kapacitet vlasti i hitnih službi za upravljanje rizicima od prirodnih katastrofa i katastrofa uzrokovanih ljudskim djelovanjem"

Podrazumijeva se da je kapacitet kombinacija struktura, resursa, sistema/alata, znanja i drugih dostupnih atributa koji se mogu koristiti za upravljanje rizicima od katastrofa u programskom području. Očekuje se da će partnerstva povećati *znanje i kompetencije*, razviti *sisteme i alate* (npr. informacije o više opasnosti i sisteme ranog upozoravanja, protokole, smjernice, nabaviti tehničku opremu, planove), testirati ili demonstrirati praktična lokalna *rješenja/mjere zaštite (male infrastrukture, druga rješenja)* koja će pomoći u smanjenju rizika i omogućiti prekograničnu saradnju u slučaju značajnih vanrednih situacija.

Lokalno stanovništvo će imati koristi od konkretnih mjera za smanjenje rizika od katastrofa i bit će osnaženo kako se pripremiti i djelovati u situacijama katastrofe.

Napomena: Program će podržati dobro usmjerene aktivnosti koje se bave ključnim opasnostima u skladu s UN-ovim okvirom Sendai za smanjenje rizika od katastrofa 2015–2030.[25] Projekat mora objasniti ozbiljnost i vjerovatnoću budućih opasnosti kojima se želi pozabaviti.

---

[24] *Studija o klimatskim promjenama u regiji Zapadnog Balkana, RCC, 2018*

[25] https://www.undrr.org/publication/sendai-framework-disaster-risk-reduction-2015-2030

Vrste aktivnosti:

- Stvaranje znanja o postojećim i očekivanim budućim rizicima od katastrofa (uključujući one povezane s klimatskim promjenama i degradacijom okoliša) koje se nadovezuje na studije višeg nivoa i bavi se potrebama lokalnih donosilaca odluka (npr. istraživanje malog obima i prikupljanje podataka, analiza, procjena rizika, mapiranje, praćenje, u područjima osjetljivim na poplave, klizišta, požare, snijeg itd.)
- Razvoj prekograničnih okvira za saradnju i udruživanje resursa za civilnu zaštitu i odgovor na katastrofe kada bi takvi dogovori bili obostrano korisni
- Razvoj protokola spašavanja i/ili operativnih postupaka za službe civilne zaštite i druga tijela uključena u upravljanje rizikom od katastrofa
- Dizajn i implementacija sistema za informiranje o više opasnosti i ranog upozoravanja
- Ulaganja u opremu za prevenciju, pripravnost, spašavanje i oporavak, uključujući ICT rješenja i tehnološka poboljšanja, te obuku za korištenje opreme
- Izgradnja kapaciteta za prevenciju katastrofa, pripravnost, odgovor i usluge oporavka, uključujući profesionalce i volontere (obuke, radionice, konferencije, seminari, praktične vježbe itd.)
- Mala ulaganja[26] u mjere zaštite u područjima ugroženim katastrofama, koje će poboljšati sigurnost lokalnog stanovništva i naselja, poduzeća i proizvodnih dobara, kritične infrastrukture, te osigurati zaštitu prirode i okoliša, uključujući biološku raznolikost
- Testiranje ili demonstriranje lokalno prikladnih rješenja za povećanje otpornosti kritične infrastrukture i sistema na moguće rizike koji mogu uicati na njihovu funkcionalnost
- Razmjena iskustava i širenje dobrih praksi vezanih za upravljanje rizikom od katastrofa
- Uključivanje kreatora politike i ključnih dionika koji mogu biti pogođeni klimatskim promjenama i drugim nastalim rizicima u osmišljavanje odgovarajućih mjera odgovora ili razvoja informiranog o rizicima (npr. klimatska zaštita budućih urbanističkih planova umjesto posebnih planova prilagođavanja klimatskim promjenama)
- Širenje informacija o opasnostima od katastrofa lokalnom stanovništvu, uzimajući u obzir različite kategorije korisnika koji žive i rade u područjima visokog rizika od prirodnih opasnosti ili hazarda koje uzrokuje čovjek kako se pripremiti i djelovati u vanrednim situacijama.

Rezultat 2: „Poboljšan je kapacitet lokalnih vlasti, privrednih subjekata i OCD-ova za rješavanje izazova klimatskih promjena"

Ovaj rezultat nastoji povećati sposobnost stručnjaka u različitim sektorima u pogledu situacije i mogućih rješenja za smanjenje ranjivosti zajednica i poduzeća na efekte klimatskih promjena i promicanje prijelaza na zelenu privredu.

Uključuje povećanje *znanja* unutar i među sektorima o mogućim inovativnim rješenjima za prilagođavanje klimatskim promjenama unutar najugroženijih lokalnih privrednih aktivnosti, kao što su poljoprivreda, šumarstvo i turizam, te zaštita okoliša i prirode, što predstavlja jednu od ključnih prednosti programskog područja. Povećat će se kapacitet lokalnih uprava za uključivanje izazova klimatskih promjena u donošenje odluka (npr. u strateškom planiranju, urbanom planiranju). Ispitat će se ili pokazati nekoliko *rješenja ili mjera* (npr. u vezi sa zelenom privredom, poljoprivrednim praksama, ispitivanjem novih sorti i vrsta, zelenom infrastrukturom u urbanim područjima itd.).

[26] *Ulaganja malih razmjera trebaju nadopunjavati druge prekogranične aktivnosti korisnika, a ne biti jedina svrha predloženih projekata*

Vrste aktivnosti:

- Stvaranje znanja o efektima klimatskih promjena na životne i radne uslove u programskom području, kao i o potencijalu za zelenu i kružnu privredu, te zelena i održiva radna mjesta
- Izgradnja kapaciteta i širenje znanja o efektima klimatskih promjena, potencijalima za zelenu i kružnu privredu, te zelenim i održivim poslovima, kao i uključivanje pristupa prilagođavanja u donošenje odluka, gdje je to moguće uz međusektorski pristup
- Razvoj profesionalnih vještina kako bi se osigurao pravičan prijelaz na održivu privredu, uključujući kroz ponovnu izgradnju i nadogradnju vještina prema zelenim poslovima i ozelenjavanju radnih mjesta, te kroz odgovarajuće mjere socijalne zaštite
- Razvoj lokalnih strategija i akcijskih planova za jačanje otpornosti i procjenu rizika i ranjivosti na klimatske promjene
- Razvoj, testiranje i demonstracija inovativnih rješenja za promicanje prilagođavanja klimatskim promjenama i njihovog ublažavanja, uključujući specifične mjere u šumarstvu i poljoprivredi, turizmu, bioraznolikosti, vodnim sistemima, zelenoj energiji
- Promicanje zelene i kružne ekonomije, te promicanje zelenih poslova smanjenjem korištenja resursa
- Podrška prilagođavanju urbanih područja klimatskim promjenama sa zelenom infrastrukturom (npr. zelene površine u urbanim područjima, usluge ekosistema u urbanim područjima)
- Investicija vezana za ispitivanje i demonstraciju rješenja i mjera
- Razmjena iskustava i širenje dobre prakse o mogućim rješenjima u identificiranju mogućnosti prilagođavanja klimatskim promjenama
- Širenje informacija određenim grupama (sektor poljoprivrede i šumarstva, zaštita prirode, vlasnici kuća, starije osobe i druge ranjive grupe, itd.), koje žive i rade u područjima uticaja klimatskih promjena i mogućih strategija prilagođavanja

Glavne ciljne grupe:	**Glavni korisnici:**
Rezultat 1: - Osoblje svih nivoa uprave u obje zemlje u sektorima i odjeljenjima koji su odgovorni za klimatske promjene, upravljanje rizikom i civilnu zaštitu - Volonterske organizacije/tijela aktivna u području klimatskih promjena i odgovora na vanredne situacije - Socijalni partneri i organizacije civilnog društva - Lokalno stanovništvo općenito i neke specifične grupe čije potrebe i/ili potencijali mogu biti riješeni (npr. žene, osobe s invaliditetom, mladi) **Rezultat 2:** - Osoblje svih nivoa uprave u obje zemlje u sektorima i odjeljenjima koji su odgovorni za klimatske promjene - Poljoprivrednici, vlasnici šuma, lokalna	**Rezultat 1:** - Javna tijela/institucije s nadležnostima/ odgovornostima u vezi s klimatskim promjenama, prevencijom i upravljanjem rizicima, kao što su upravljanje rizicima od poplava/požara/klizišta, građanska zaštita, upravljanje vodama, hidrometeorologija, zaštita prirode, poljoprivreda i šumarstvo, prostorno planiranje - Organizacije civilnog društva, aktivne u području klimatskih promjena, hitnih službi i humanitarne pomoći - Organizacije i ustanove za obrazovanje i osposobljavanje - Naučno-istraživačke organizacije i ustanove - Agencije za lokalni i regionalni razvoj **Rezultat 2:** - Javna tijela/institucije s nadležnostima/

poduzeća, uposlenici nacionalnih parkova i drugih zaštićenih područja prirode
- Socijalni partneri i organizacije civilnog društva
- Polaznici i osoblje u organizacijama i institucijama za osposobljavanje i obrazovanje

odgovornostima u vezi s klimatskim promjenama, zaštitom prirode, poljoprivredom i šumarstvom...
- Organizacije civilnog društva koje djeluju na području klimatskih promjena, poljoprivrede, šumarstva, turizma...
- Organizacije i ustanove za obrazovanje i osposobljavanje
- Naučno-istraživačke organizacije i ustanove
- Agencije za lokalni i regionalni razvoj

Tabela 5: Prikaz logike intervencije za tematski prioritet 2

1 – Tematski klaster 2: Zelenija i poboljšana efikasnost resursa						
Tematski prioritet 2: Zaštita okoliša, klimatske promjene, prilagođavanje i ublažavanje, prevencija rizika i upravljanje			Pokazatelji	Početna vrijednost [27] (2021.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
Specifični cilj(evi)	Rezultati	Vrste aktivnosti (Detaljne opise aktivnosti pogledajte u tekstu)	**Uticaj** Postotak stanovništva u programskom području koje ima koristi od mjera za smanjenje rizika od katastrofa koje podržava program	0	1%	Projektni izvještaji/Pregledi
			Postotak općina koje provode rješenja prilagođavanja klimatskim promjenama	0	10%	Projektni izvještaji/Sistem praćenja

[27] *Početne vrijednosti određene su na osnovu postignutih vrijednosti ugovorenih projekata u okviru programa IPA II BA-ME i prijavljene do 31. marta 2021. Međutim, podaci su uzeti onako kako su ih prijavili korisnici bespovratnih sredstava i nisu svi nužno bili verificirani do trenutka izvlačenja iz sistema. Ako je početna vrijednost postavljena na nulu, takvi pokazatelji nisu uključeni u projekte i stoga se ne prate.*

1 – Tematski klaster 2: Zelenija i poboljšana efikasnost resursa						
Tematski prioritet 2: Zaštita okoliša, klimatske promjene, prilagodavanje i ublažavanje, prevencija rizika i upravljanje			Pokazatelji	Početna vrijednost [27] (2021.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
1.1 Zajednice poboljšavaju otpornost na prirodne katastrofe i katastrofe uzrokovane ljudskim djelovanjem, te izazove klimatskih promjena	**1.1.1.** Poboljšan je kapacitet vlasti i službi za vanredne situacije za upravljanje rizicima od prirodnih katastrofa i katastrofa koje uzrokuje čovjek	Sticanje znanja o rizicima od katastrofa Razvoj okvira saradnje Razvoj sistema, alata i rješenja za smanjenje rizika Aktivnosti za sticanje vještina i kompetencija Ulaganja u opremu Mala ulaganja u mjere zaštite Razmjena iskustava i širenje dobrih praksi Širenje informacija lokalnom stanovništvu	**Ishod** Broj organizacija/institucija s poboljšanim kapacitetima za odgovor na situacije prekogranične katastrofe, raščlanjene prema vrsti organizacije*	0	6	Projektni izvještaji/Sistem praćenja

1 – Tematski klaster 2: Zelenija i poboljšana efikasnost resursa						
Tematski prioritet 2: Zaštita okoliša, klimatske promjene, prilagođavanje i ublažavanje, prevencija rizika i upravljanje			Pokazatelji	Početna vrijednost [27] (2021.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
			Rezultat Broj razvijenih ili poboljšanih sistema/alata za upravljanje rizikom od katastrofa	0	8	Projektni izvještaji/Sistem praćenja
			Broj razvijenih ili poboljšanih zaštitnih mjera	0	8	
			Broj osoba koje imaju sposobnost pridonijeti smanjenju rizika od katastrofa, razvrstano po spolu	0	100	
			Broj osoba s povećanom sviješću o spremnosti na rizik, razvrstano po spolu	0	300	
			Broj organizacija koje su direktno uključene u provođenje projekata, razvrstano prema vrsti organizacije *	0	6	
	1.1.2 Poboljšanje kapacitet lokalnih vlasti, privrednih subjekata i organizacija civilnog društva za suočavanje s izazovima klimatskih promjena	Sticanje znanja o efektima klimatskih promjena Izgradnja kapaciteta i širenje znanja Izrada lokalnih strategija i akcijskih planova Razvoj i testiranje rješenja za promicanje prilagođavanja i ublažavanja klimatskih promjena Ulaganja u rješenja i mjere	**Ishod** Broj organizacija i institucija s povećanim kapacitetom za prilagođavanje klimatskim promjenama kao rezultat programa, raščlanjeno prema vrsti organizacije*	0	8	Projektni izvještaji/Sistem praćenja

1 – Tematski klaster 2: Zelenija i poboljšana efikasnost resursa						
Tematski prioritet 2: Zaštita okoliša, klimatske promjene, prilagođavanje i ublažavanje, prevencija rizika i upravljanje			Pokazatelji	Početna vrijednost [27] (2021.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
		klimatskih promjena Razmjena iskustava i širenje dobrih praksi Širenje informacija određenim grupama	**Rezultat** Broj praktičnih demo/pilot-rješenja i mjera koje doprinose prilagođavanju klimatskim promjenama	0	3	Projektni izvještaji/ Sistem praćenja
			Povećao se broj učesnika u aktivnostima izgradnje kapaciteta razumijevanja klimatskih promjena	0	300	
			Broj osoblja lokalne uprave s povećanim znanjem o uključivanju klimatskih promjena u proces donošenja odluka	0	20	
			Broj organizacija koje su direktno uključene u provođenje projekata, razvrstano prema vrsti organizacije *	0	50	

* *Obavezni pokazatelji strateškog nivoa za okvir 5. prozora IPA III.*

3.2.2. Tematski klaster 4: Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost

2 – Tematski prioritet 5: Turizam te kulturna i prirodna baština

Specifični cilj 1: „Održivi turizam prirodne i kulturne baštine više pridonosi turizmu programskog područja"

Fokus ovog specifičnog cilja je zajednički prekogranični rad na razvoju, promicanju i upravljanju eko i održivim turizmom koji se temelji na inovativnoj i pametnoj valorizaciji kulturnih i prirodnih vrijednosti i aktiviranju komplementarnih lokalnih resursa. To može povećati kvalitet i stvoriti nove ekonomske prilike i prilike za zapošljavanje koje također doprinose oporavku od pandemije virusa COVID-19. Stoga bi se trebao povećati udio turizma generiranog turizmom kulturne i prirodne baštine u programskom području.

Rezultat 1: „Održiviji i bolji proizvodi kulturnog/prirodnog turizma"

Ovaj rezultat će mobilizirati lokalne aktere i podržati ih da zajednički diverzificiraju, nadograđuju ili razvijaju inovativne, jedinstvene, autentične održive turističke proizvode[28], koji se nadograđuju ili nadopunjuju prirodnu i kulturnu baštinu, promiču lokalne tradicije i na nove i održive načine aktiviraju lokalne resurse, uključujući ključne nedovoljno iskorištene resurse među lokalnim stanovništvom, poput žena, mladih ili drugih ranjivih grupa. Lokalni turistički proizvodi i usluge bit će integrirani preko granice uz specifične zajedničke teme ili proizvode (npr. prekogranične rute kulture i baštine, planinarenje, biciklizam, nacionalni parkovi i parkovi prirode, regionalna hrana).

Lokacije *kulturne i prirodne baštine* i povezana *infrastruktura za posjetioce/turiste* će se poboljšati, poštujući kapacitet posjetilaca područja. Turistički pružaoci usluga steći će relevantne vještine i kompetencije vezane za održive pristupe razvoju proizvoda i usluga, digitalizaciju, sigurnosne i higijenske zahtjeve, standarde kvaliteta itd.

Komunikacijski i promotivni alati bit će razvijeni i korišteni u zajedničkim promotivnim kampanjama kako bi se privuklo više posjetilaca i turista u programsko područje i kako bi se bolje riješila sezonalnost. Organizacije turističkog ekosistema uspostavit će stabilna partnerstva/mreže koje će služiti kao prekogranična platforma za razmjenu, razvoj, upravljanje i promicanje proizvoda i usluga kulturne i prirodne baštine.

Napomena: Poseban fokus treba staviti na aktiviranje ruralnih područja i/ili njihovo povezivanje s dobro uspostavljenim tradicionalnim turističkim odredištima, koja mogu postati pristupna vrata za posjetu zaleđu. Među ciljnim grupama, mlado stanovništvo, te muškarce i žene u ruralnim područjima treba poticati na učestvovanje kako bi se stvorile nove prilike za zapošljavanje. Potencijalni korisnici trebali bi razmotriti postojeće regionalne inicijative i izgraditi sinergije. Pažnju treba posvetiti osiguravanju održivih prekograničnih partnerstava i struktura nakon završetka projekta.

Vrste aktivnosti:

a) Razvoj prekograničnih turističkih proizvoda koji se temelje na održivom korištenju lokalnih kulturnih, prirodnih i drugih resursa
   - Razvoj novih održivih, kružnih i/ili niskootpadnih turističkih proizvoda/doživljaja koji se temelje na lokalnim kulturnim, prirodnim i drugim resursima, osiguravajući usklađenost s važećim propisima o pristojnim uslovima rada i zapošljavanja, te koristeći inovativne metode i tehničke pristupe ili diverzifikaciju eko i održive turističke ponude novim ciljnim grupama i tržištima
   - Prekogranična istraživanja malih razmjera vezana za razvoj i inovacije turističkih proizvoda
   - Mapiranje i valorizacija kulturne i prirodne baštine na održiv način, osiguravajući ravnotežu između zaštite (uključujući biološku raznolikost) i razvoja
   - Izrada Akcijskih planova upravljanja posjetiocima koji bi trebali definirati kapacitet posjetilaca u područjima kako bi se postigla održivost aktivnosti
   - Razvoj komplementarne ponude temeljene na lokalnim resursima, kao što su lokalna hrana, rukotvorine i sl.
   - Stvaranje, poboljšanje i povezivanje lokalne ponude u specifične prekogranične tematske proizvode (npr. planinarenje, biciklizam, kultura, priroda, hrana)

[28] *Turistički proizvod je kombinacija materijalnih i nematerijalnih elemenata, kao što su prirodni, kulturni i umjetni resursi, atrakcije, sadržaji, usluge i aktivnosti oko određenog središta interesa koji predstavlja srž marketinškog miksa destinacije i stvara ukupno iskustvo posjetilaca uključujući emocionalne aspekte za potencijalne kupce. Turistički proizvod se određuje i prodaje kroz kanale distribucije i ima životni ciklus. Izvor: UNWTO. Prekogranični turistički proizvod povezuje materijalne i nematerijalne elemente s obje strane programskog područja"*

- Razvoj itinerara i paketa, uključujući poveznice između urbane i ruralne ponude

b) Ulaganja u obnovu kulturnih i prirodnih znamenitosti i povezane infrastrukture za posjetioce
   - Ulaganja malih razmjera u konzervaciju, restauraciju i očuvanje kulturnih i prirodnih znamenitosti i vrijednosti
   - Ulaganja u poboljšanje infrastrukture za posjetioce (npr. centri za tumačenje, info-tačke, fizički pristup kulturnim i prirodnim znamenitostima) i potrebne mjere pristupačnosti, uključujući posebne potrebe za osobe s invaliditetom
   - Nabavka opreme za poboljšanje iskustva posjetilaca, posebne mjere za omogućavanje iskustva osobama s invaliditetom ili drugim posebnim ranjivim grupama
   - Uspostava ili unaprjeđenje upravljanja posjetiocima u prirodi i drugim područjima pod pritiskom pojačanog posjećivanja, gdje je nužno očuvanje baštine i okoliša

c) Podizanje svijesti i motivacijske aktivnosti za potencijalne turističke ponuđače, turizam i podrška pokretanju poslovanja u vezi s turizmom na osnovu lokalnih potencijala i potreba

d) Obuka i srodne aktivnosti

Izgradnja kapaciteta za aktere lokalnih/regionalnih turističkih ekosistema, kao što su obuka, mentorstvo, podizanje svijesti, razmjena dobrih praksi, mobilnost, studijske posjete u vezi s relevantnim područjima. Indikativni primjeri tema:

- Razumijevanje klijenata, njihovih potreba i trendova, posebno s ciljem rješavanja tržišnih promjena nakon pandemije virusa COVID-19
- Podrška destinacijama da pripreme i provedu akcijske planove oporavka kako bi podržali njihov brzi oporavak i spremnost da ponovno dočekaju posjetioce
- Razmjena znanja i radionice za lokalne dionike kako bi integrirali kružna i održiva načela u svoje proizvode
- Inovativnost u razvoju proizvoda i usluga
- Kvalitet usluga, standardi, gostoprimstvo, sigurnost
- Korištenje novih metoda tumačenja
- Regionalno brendiranje i marketing, uključujući digitalni marketing
- Upravljanje prekograničnim proizvodima i destinacijama, internacionalizacija

e) Uspostavljanje novih ili jačanje postojećih oblika saradnje za upravljanje prekograničnim turističkim proizvodima

- Povezivanje operatera kulturnih i prirodnih znamenitosti, poduzeća, turističkih organizacija i drugih aktera u prekograničnoj saradnji i oblicima upravljanja, poput lokalnih lanaca vrijednosti, klastera, mreža, upravljanja temeljenog na proizvodima
- Prekogranične razmjene i mreže za upravljanje neodrživim oblicima turizma u programskom području

f) Zajedničke promotivne i marketinške aktivnosti

- Razvoj inovativnih marketinških koncepata, uključujući brendiranje i (digitalne) promotivne alate
- Promicanje novih turističkih ponuda kroz saradnju s već etabliranim destinacijama
- Provođenje zajedničkih promotivnih/marketinških akcija za bavljenje domaćim i međunarodnim tržištima.

Glavne ciljne grupe:	Glavni korisnici:
– Mali poduzetnici, poljoprivrednici, upravitelji zaštićenih područja baštine i prirode, turistički vodiči, umjetnici i kulturni djelatnici, ostali stručnjaci u turističkim organizacijama – Potencijalni turistički ili s njima povezani pružaoci usluga (ruralno stanovništvo, početnici u turizmu, mladi ljudi, žene, nezaposleni, studenti) – Lokalne i regionalne organizacije odgovorne za razvoj i promicanje održivog turizma – Studenti, nastavnici i osoblje u organizacijama i institucijama za obrazovanje/osposobljavanje – Posjetioci i lokalno stanovništvo općenito	– Lokalne i regionalne vlasti – Lokalne i regionalne organizacije koje se bave turizmom ili djelatnostima povezanim s turizmom – Organizacije, ustanove i tijela odgovorna za zaštitu i upravljanje kulturnom i prirodnom baštinom – Organizacije i institucije koje rade na području ruralnog razvoja – Organizacije i ustanove za obrazovanje i osposobljavanje – Istraživačke organizacije i institucije – OCD-ovi aktivni u području kulturne ili prirodne baštine, obrazovanja, ruralnog razvoja i drugim srodnim područjima

Tabela 6: Kratki prikaz logike intervencije za tematski prioritet 5

2 – Tematski klaster 4: Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost						
Tematski prioritet 5: Turizam te kulturna i prirodna baština			Pokazatelji	Početna vrijednost[29] (2021.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
Specifični cilj(evi)	Rezultati	Vrste aktivnosti (Detaljne opise aktivnosti pogledajte u tekstu)	**Uticaj** Broj dolazaka u programsko područje	TBD[30]	3–4% Povećati	Statistički podaci
2.1 Održivi turizam prirodne i kulturne baštine više doprinosi prekograničnom turizmu regije	**2.1.1.** Održiviji i bolji proizvodi kulturnog/prirodnog turizma	Razvoj proizvoda i usluga prekograničnog turizma temeljenih na lokalnim kulturnim, prirodnim i drugim resursima Ulaganja u kulturna i prirodna mjesta i vrijednosti, te povezanu infrastrukturu za posjetioce	**Ishod** Broj posjetilaca podržanih lokacija, od čega posjetilaca ruralnog zaleđa Broj organizacija/ institucija s povećanim kapacitetima, razvrstano po vrsti ili organizaciji * Broj unaprijeđenih prirodnih i kulturnih dobara integriranih u turističku ponudu Broj prekograničnih	0 27	3% povećanje 60	Projektni izvještaji/ Sistem praćenja

[29] *Temeljne vrijednosti određene su na osnovu postignutih vrijednosti ugovorenih projekata u okviru programa IPA II BA-ME i prijavljene do 31. marta 2021. Međutim, podaci su uzeti onako kako su ih prijavili korisnici bespovratnih sredstava i nisu svi nužno bili verificirani do trenutka izvlačenja iz sistema. Ako je osnovna vrijednost postavljena na nulu, takvi pokazatelji nisu uključeni u projekte i stoga se još ne prate.*

[30] *Polazna vrijednost koja će se postaviti za 2020. kako bi se evidentirali učinci pandemije virusa COVID-19. Podaci još nisu objavljeni u trenutku predaje programskog dokumenta.*

2 – Tematski klaster 4: Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost						
Tematski prioritet 5: Turizam te kulturna i prirodna baština			Pokazatelji	Početna vrijednost [29] (2021.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
		Osposobljavanje i srodne aktivnosti Aktivnosti podizanja svijesti i umrežavanja postojećih i potencijalnih pružalaca turističkih usluga Razvoj promotivnih i komunikacijskih alata Zajedničke promotivne i marketinške aktivnosti Uspostavljanje novih ili jačanje postojećih oblika saradnje za upravljanje prekograničnim turističkim proizvodima i uslugama Razmjena praksi	partnerstava formaliziranih i operativnih nakon završetka projekta	2 0	10 4	
			Rezultat Broj održivih zajedničkih turističkih proizvoda	12	18	Projektni izvještaji/Sistem praćenja
			Broj učesnika s poboljšanom kompetencijom o održivom turizmu, od kojih su mladi i iz ruralnih područja, razvrstano po spolu	63 0	200 100	
			Broj osoba s poboljšanim kompetencijama u turizmu	63	110	
			Broj prirodnih i kulturnih mjesta obnovljenih i dostupnih posjetiocima	2	8	
			Akcije/kampanje promocije i vidljivosti	1		
			Broj organizacija koje učestvuju u prekograničnim mrežama/formiranim partnerstvima	5	20	
			Broj akcijskih planova upravljanja posjetiocima	1	6	

* Obavezni pokazatelji strateškog nivoa za okvir 5. prozora IPA III.

3.2.3. Tehnička pomoć

3 – TP 0: Tehnička pomoć (TA) ima za cilj osigurati djelotvorno, efikasno i odgovorno upravljanje prekograničnim programom.

Specifični cilj tehničke pomoći je dvojak:

1) osigurati efikasno, djelotvorno, transparentno i pravovremeno provođenje programa prekogranične saradnje; i
2) podići svijest o programu među nacionalnim, regionalnim i lokalnim zajednicama i, općenito, među stanovništvom prihvatljivog programskog područja.

Također podržava aktivnosti podizanja svijesti na nivou zemlje kako bi se informirali građani u obje korisnice IPA III. Ovaj prioritet također će ojačati administrativnu sposobnost vlasti i korisnika koji provode program s ciljem poboljšanja vlasništva i prikladnosti rezultata programa i projekata.

Tehnička pomoć će također zadovoljiti potrebe onih koji primjenjuju i provode operacije prekogranične saradnje u svrhu visokokvalitetnog razvoja projekta i njegove kasnije efikasnosti i održivosti. Tehnička pomoć također će osigurati, kada se pruža izgradnja kapaciteta, da se rodna perspektiva i perspektive drugih međusektorskih pitanja integriraju u razvoj, provođenje i praćenje projekta prema potrebi.

Dodijeljena tehnička pomoć koristit će se za podršku radu nacionalnih struktura prekogranične saradnje (OS) i Zajedničkog odbora za praćenje (JMC) u osiguravanju efikasne uspostave, provođenja, praćenja i evaluacije programa, kao i optimalnog korištenja resursa. To će se postići uspostavom i djelovanjem Zajedničkog tehničkog sekretarijata (JTS) sa sjedištem na teritoriji Bosne i Hercegovine i Antenskog ureda u Crnoj Gori. JTS će pružiti tehničku podršku OS-ima, JMC-u i CA-u u provođenju programa, uključujući praćenje, te će izvještavati OS-ove.

Očekivani rezultati:

1. Poboljšana administrativna podrška strukturama prekogranične saradnje i zajedničkom odboru za praćenje
2. Povećana tehnička i administrativna sposobnost za upravljanje i provođenje programa
3. Zagarantirana vidljivost i publicitet prekograničnih programa i njihovih ishoda.

Tabela 7: Kratki prikaz logike intervencije za tehničku pomoć

3 – Tehnička pomoć			Pokazatelji	Početna vrijednost[31] (2020.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
Specifični cilj(evi)	Rezultati	Vrste aktivnosti	**Uticaj** Postotak sredstava dostupnih u okviru programa koji su ugovoreni	0	95% Povećanje	AIR, Sistem praćenja

[31] *Polazne vrijednosti određene su na osnovu postignutih vrijednosti ugovorenih projekata u okviru programa IPA II BA-ME i prijavljene do 31. marta 2021. Međutim, podaci su uzeti onako kako su ih prijavili korisnici bespovratnih sredstava i nisu svi nužno bili verificirani do trenutka izvlačenja iz sistema. Ako je osnovna vrijednost postavljena na nulu, takvi pokazatelji nisu uključeni u projekte i stoga se još ne prate.*

3 – Tehnička pomoć			Pokazatelji	Početna vrijednost [31] (2020.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
0.1 Osigurati efikasno, djelotvorno, transparentno i pravodobno provođenje programa prekogranične saradnje, kao i podizanje svijesti o programu među nacionalnim, regionalnim i lokalnim zajednicama i, općenito, stanovništvom u prihvatljivom programskom području	**0.1.1.** Ojačana administrativna sposobnost za prekograničnu saradnju	Uspostava i funkcioniranje Zajedničkog tehničkog sekretatijata i njegove antene Organizacija sastanaka JMS-a i OS-ova Praćenje provođenja projekta i programa, uključujući uspostavu sistema praćenja i povezanog izvještavanja Organizacija aktivnosti evaluacije, analiza, anketa i/ili pozadinskih studija Podrška radu Zajedničke radne grupe zadužene za pripremu programskog ciklusa 2028–2034.	**Ishod** Postotak pravodobno provedenih odluka JMC-a i OS-ova (kao što je propisano u zapisnicima sa sastanaka) Postotak projekata obuhvaćenih praćenjem misije[32]	100% 100%	100% 100%	AIR, Sistem praćenja AIR, izvještaji o projektima Sistem praćenja
			Rezultat Broj funkcionalnih JTS-a/antenskih ureda Broj organiziranih događaja u vezi s upravljanjem programom Broj provedenih misija praćenja projekta	2 10 Najmanje 1 po projektu	2 30 Najmanje 1 po projektu	AIR AIR, Sistem praćenja AIR, izvještaji o projektima Sistem praćenja
	0.1.2 Podržani potencijalni aplikanti i korisnici bespovratnih sredstava	Organizacija događaja, sastanaka, obuka, studijskih putovanja ili razmjena posjeta kako bi se naučilo iz najbolje prakse drugih inicijativa za teritorijalni	**Ishod** Prosječan udio potencijalnih aplikanata, aplikanata, korisnika bespovratnih sredstava i grupa zadovoljnih podrškom provođenju programa	0	90%	AIR, izvještaji o projektima Sistem praćenja

[32] *To se odnosi na posjete JTS-a korisnicima projekta*

3 – Tehnička pomoć			Pokazatelji	Početna vrijednost [31] (2020.)	Ciljna vrijednost (2029.)	Izvor podataka
		razvoj Priprema internih i/ili eksternih priručnika/priručnika Pomoć potencijalnim aplikantima u partnerstvu i razvoju projekta (forumi za traženje partnera itd.) Savjeti za korisnike bespovratnih sredstava o pitanjima provođenja projekta	**Rezultati** Broj događaja izgradnje kapaciteta za potencijalne aplikante, korisnike bespovratnih sredstava i zaposlenike programskih struktura Udio upita korisnika bespovratnih sredstava riješen Broj organizacija/institucija s povećanim kapacitetom za bolje izvođenje u programu, razvrstano po vrsti organizacije	11 100% 101	25 100% 200	AIR, izvještaji o projektima Sistem praćenja AIR i ostali izvještaji AIR i ostali izvještaji
	0.1.3 Vidljivost programa i njegovih rezultata je zagarantirana	Informiranje i promocija, uključujući pripremu, usvajanje i redovnu reviziju vidljivosti i širenje komunikacijskog plana (info-dani, naučene lekcije, najbolje studije slučaja, članci i priopćenja za štampu), promotivni događaji i štampani materijali, razvoj komunikacijskih alata, održavanje, ažuriranje i nadogradnja *web*-stranice programa itd.	**Ishod** Broj ljudi do kojih su došle informativne/ promotivne kampanje	575.874	1.000.000	AIR i ostali izvještaji
			Rezultati Broj provedenih informativnih/ promotivnih / kampanja Broj organiziranih promotivnih događaja i događaja vidljivosti Broj izdatih i diseminiranih publikacija	1 15 0	4 27 3	AIR i ostali izvještaji

Glavne ciljne grupe:	**Glavni korisnici:**
– Strukture upravljanja programom – Potencijalni kandidati – Korisnici bespovratnih sredstava – Krajnji korisnici projekta – Šira javnost	– CBC strukture – Zajednički odbor za praćenje

3.3. Horizontalna i međusektorska pitanja

Kao što je sadržano u Smjernicama za provođenje Zelene agende na Zapadnom Balkanu i Privrednom i investicijskom planu za ZB, ovaj program će osigurati punu dosljednost sa zelenom tranzicijom kao prioritetom unutrašnje i vanjske pomoći EU. Program će stoga u svoje aktivnosti uključiti efikasno korištenje resursa prelaskom na čistu, kružnu prvredu, obnovu bioraznolikosti i smanjenje zagađenja.

Mjere predviđene programom za povećanje kapaciteta regionalnih i lokalnih vlasti za rješavanje lokalnih izazova obuhvatit će područje upravljanja okolišem.

Zahtjevi **zaštite okoliša**, efikasnost resursa (ublažavanje klimatskih promjena i prilagođavanje), te prevencija i upravljanje rizicima u središtu su strategije prekograničnog programa. Oni su izričito podržani unutar *tematskog prioriteta*: *Zaštita okoliša i promicanje prilagođavanja klimatskim promjenama i ublažavanja, prevencije i upravljanja rizicima*. Zahtjevi zaštite okoliša integrirani su i u tematski prioritet *Turizam te kulturna i prirodna baština*, u kojem je održivi razvoj temeljno načelo razvoja. Posebnu pažnju treba posvetiti holističkom pristupu razvoju i brizi da se ne stvaraju dodatni pritisci na okoliš. Što se tiče održivog turizma, potrebno je promatrati nosivost prirodnih i kulturnih lokacija.

Nijedan projekat koji bi potencijalno mogao naštetiti okolišu ili zanemariti načelo učinkovitosti resursa neće biti podržan. Od aplikanata projekta zahtijevat će se ispunjavanje lokalnih uslova koji se odnose na zaštitu okoliša, javnog zdravlja i kulturne baštine; te izbjeći uticaje na postojeću i planiranu ekološku mrežu (*Emerald Network*). Projekat također treba razmotriti ublažavanje ili smanjenje emisija stakleničkih gasova i uključiti se u aktivnosti otporne na klimu. Sva ova razmatranja bit će integrirana u kriterije procjene kvaliteta.

Tokom pripreme, izrade i provođenja programa saradnje poštivat će se **jednake mogućnosti i sprječavanje diskriminacije** na osnovu spola, rasnog ili etničkog porijekla, vjere ili uvjerenja, invaliditeta, dobi ili spolne orijentacije. Poboljšanje učestvovanja na **tržištu rada, posebno mladih i žena, grupa u nepovoljnom položaju i manjina, posebno Roma,** bit će prioritet i može snažno doprinijeti rastu privrede.

U svim fazama, programske strukture, kao i aplikanti i korisnici projekata poštivat će jednake mogućnosti. U pripremi programa utvrđene su razlike između urbanih i ruralnih područja uglavnom u kvalitetu života, pristupu javnim uslugama i mogućnostima zapošljavanja. Mladi nezaposleni prepoznati su kao jedna od najranjivijih grupa, posebno u planinskim, udaljenim i ruralnim područjima u kojima su mogućnosti zapošljavanja oskudne. Oni će se smatrati ciljnom grupom u okviru tematskog prioriteta *Turizam te kulturna i prirodna baština*, između ostalog s ciljem njihovog aktiviranja kroz održivi turizam. U svim aktivnostima i ulaganjima u kulturnu i prirodnu baštinu treba voditi računa o pristupu za osobe s invaliditetom.

U skladu s pristupom zacrtanim u **Akcijskom planu EU za ravnopravnost spolova**[33], (GAP III) 2021–2025, IPA III će uključiti rodnu ravnopravnost i također nastaviti osiguravati fizički i psihički integritet djevojčica i žena, te ciljanim radnjama promicati ekonomska i socijalna prava i jačati glas i učestvovanje djevojčica i žena.

Program će u skladu s ***Gender* akcijskim planom Bosne i Hercegovine 2018–2022.** promovirati ravnopravnost spolova u svim sferama života s posebnim fokusom na socijalno-

[33] https://ec.europa.eu/international-partnerships/system/files/join-2020-17-final_en.pdf

ekonomske aspekte i prava, naročito u pogledu rada, zapošljavanja i pristupa resursima kako je navedeno u Strateškom cilju 1.

Program IPA III također je u skladu s **Nacrtom strategije rodne ravnopravnosti Crne Gore 2021–2025.** (1. februara 2021.), posebno u pogledu ciljeva usmjerenih na osnaživanje i promicanje socijalne i ekonomske uključenosti.

Promicanje **ravnopravnosti muškaraca i žena** poštivat će se u svim fazama programskog ciklusa, kako od strane upravljačkih struktura programa, tako i od strane korisnika projekta. Analiza stanja pokazala je da je u većem dijelu programskog područja udio nezaposlenih žena veći od udjela muškaraca. Potencijalne kandidate poticat će se da ispitaju rodna pitanja, gdje je to prikladno, te da se odvojeno bave potrebama žena i muškaraca. U praćenju aktivnosti, podaci o spolu će se analizirati gdje je to prikladno (npr. u pohađanju aktivnosti izgradnje kapaciteta). Promicanje jednakosti između muškaraca i žena trebalo bi biti jasno istaknuto u svim operacijama prekogranične saradnje. Trebalo bi predvidjeti posebne vrste aktivnosti za rješavanje, gdje je to prikladno, rodnih razlika utvrđenih analizom situacije. Kad god operacija postigne pozitivan efekat na rodne razlike, to bi trebalo pokazati pomoću pokazatelja razvrstanih po spolu.

Poštivat će se **načela upravljanja** koja se primjenjuju na upravljanje programom i jačanje civilnog društva i međusektorske saradnje pri provođenju operacija. Dobro upravljanje u provođenju programa odnosi se na dizajn, provođenje i praćenje pravila i postupaka koji bi trebali omogućiti djelotvorno, efikasno, transparentno i odgovorno provođenje programa.

Posebna pažnja posvetit će se međusektorskim aspektima provođenja programa. Oba odabrana tematska prioriteta naročito zavise od vertikalne i horizontalne saradnje aktera iz različitih sektora i preko granice. Gdje je potrebno, prikladnost međusektorskih partnerstava promatrat će se u ocjeni kvaliteta projekta.

Usklađivanje radi poboljšanja kapaciteta lokalnih vlasti s ciljem povećanja i jačanja njihovog učestvovanja u prekograničnoj saradnji bavit će se na nivou operacija prekogranične saradnje kao i kroz aktivnosti koje će provoditi OS-ovi i JTS-i u okviru prioriteta tehničke pomoći.

Na nivou CBC operacija primjenjivalo bi se sljedeće:

- Ako je tako dogovoreno, u nekim pozivima na dostavu prijedloga ili unutar određenog lota poziva na dostavu prijedloga, **uključiti regionalne i lokalne vlasti u svako prekogranično partnerstvo aplikanata**. Za regije koje ispunjavaju uslove za različite prekogranične programe, potrebno je obratiti pažnju na izbjegavanje zasićenja. Takvi pozivi za dostavu prijedloga ili lotovi unutar poziva mogli bi, na primjer, primati prijave koje imaju nekoliko lokalnih organa vlasti kao partneri u provođenju (međuopćinska saradnja), i što je najvažnije, trebalo bi poticati partnerstvo s manjim, slabijim, ruralnim lokalnim vlastima, čime će, na primjer, glavni aplikant (veća općina) pomoći manjem, upućujući mu osoblje ili primajući osoblje iz tih manje razvijenih općina (dijeljenje resursa) u svrhu obuke.

Napomena: Ako se tako odluči, operacije koje se u potpunosti oslanjaju na osoblje regionalnih i lokalnih vlasti trebale bi biti privilegirane, dok bi se prisutnost vanjskih rukovodilaca među ljudskim resursima projekta svela na minimum.

Aktivnosti predviđene u okviru prioriteta tehničke pomoći uključuju sljedeće:

- **Pregledati specifične potrebe i interese** regionalnih i lokalnih vlasti kako bi se povećalo njihovo učestovanje u operacijama prekogranične saradnje i na osnovu

nalaza, prema potrebi izmijeniti planove rada JTS-a, uključujući, ali ne ograničavajući se na sljedeće: **pokrenuti ciljane kampanje podizanja svijesti,** posebno prije objave poziva na dostavu prijedloga; te će kampanje ići paralelno s uobičajenim aktivnostima OS-ova/JTS-a kao što su **forumi za traženje partnera, help-desk,** kao i **obuke** iz pripreme CBC prijave organizirane za potencijalne aplikante, u koje će biti uključene i sve vrste potencijalnih aplikanata.

3.4. Usklađenost s drugim programima i makroregionalnim strategijama

Ekonomski i investicijski plan za Zapadni Balkan predviđa nekoliko vodećih investicija koje će biti od značaja za razvoj područja obuhvaćenog IPA III BA-ME. Očekuje se da će ulaganja u održivi promet u okviru *Vodećeg projekta 2 – Povezivanje sjevera s jugom i Vodećeg projekta 3 – Povezivanje obalnih regija* podržati inicijative povezane s razvojem održivog turizma u programskom području. Daljnje sinergije očekuju se u pogledu ulaganja u okoliš i klimu, pri čemu će program IPA III BA-ME promicati inicijative koje podržavaju zelenu tranziciju i razvoj održivog turizma temeljenog na prirodnom okolišu regije.

Program će osigurati usklađenost sa **Zelenim planom za Zapadni Balkan** u skladu s njegovim Smjernicama za provođenje[34]. Od pet stubova Agende, tri imaju posebnu važnost za moguće operacije prekogranične saradnje, naime:

- klimatske akcije, uključujući dekarbonizaciju, energiju i mobilnost,
- biološku raznolikost, s ciljem zaštite i obnove prirodnog bogatstva regije, i
- održive prehrambene sisteme i ruralna područja.

Klimatske promjene nastavit će stvarati značajan stres na Zapadnom Balkanu unatoč naporima za ublažavanje. Stoga je ključno jačanje napora **u zaštiti od klimatskih promjena, izgradnji otpornosti, prevenciji i pripravnosti** u regiji. Inicijative koje se bave pripremom i provođenjem dugoročnih strategija prilagođavanja klimatskim promjenama za povećanje otpornosti, posebno kroz zaštitu ulaganja od klimatskih promjena, savršeno bi se uklopile u Agendu. Tokom postepene transformacije poljoprivredno-prehrambenih proizvodnih sistema na Zapadnom Balkanu, bit će potrebno osigurati da tranzicija ne pridonese daljnjoj nezaposlenosti ili depopulaciji ruralnih područja ili propadanju ruralnih krajolika i gubitku bioraznolikosti. Trebat će mu se suprotstaviti stvaranjem alternativnih i održivih privrednih prilika u ruralnim područjima, na primjer, temeljenih na **turističkim uslugama.** Ruralnim područjima regije također će biti potrebna pomoć u prilagođavanju na posljedice klimatskih promjena, koje mogu rezultirati nedostatkom vode i ekstremnim klimatskim pojavama, poput poplava. Kao regija s bogatstvom staništa i vrsta, uključujući nekoliko važnih endemskih vrsta, Zapadni Balkan ne bi trebao štedjeti napore kako bi **zaštitio biološku raznolikost i usluge ekosistema**, uključujući usklađivanje sa zakonodavstvom EU.

Vijeće za regionalnu saradnju moglo bi odigrati važnu ulogu u izgradnji regionalne dimenzije Zelene agende. U pogledu okoliša i klimatskih promjena, RCC vodi stalni dijalog o regionalnoj politici na visokom nivou i podržava regionalnu saradnju u cilju postizanja Pariških klimatskih obaveza i energetskih i klimatskih ciljeva za 2030. godinu.

---

[34] *Brisel, 6.10.2020. SWD(2020) 223 finalni Radni dokument osoblja Komisije: Smjernice za provođenje Zelene agende za Zapadni Balkan/*

Ovaj program usklađen je s ciljevima i tematskim prioritetima Strategije **EU za jadransko-jonsku regiju (EUSAIR)** i/ili **Strategije EU za dunavsku regiju (EUSDR)**, njihovim procesima ugrađivanja i vodećim projektima.

Specifični programski cilj „Zajednice poboljšavaju otpornost na prirodne katastrofe i katastrofe uzrokovane ljudskim djelovanjem i klimatske promjene" usklađen je s prioritetnim područjem 5 EUSDR-a „rizici za okoliš". Doprinos će se vjerovatno dogoditi u vezi s povećanjem baze znanja o **klimatskim promjenama** u programskom području, koje je osjetljivo na poplave, požare, klizišta i druge rizike od katastrofa. Program će podržati aktivnosti za povećanje svijesti i kapaciteta za procjenu rizika i mjere za promicanje spremnosti i odgovora na rizik. Očekuju se sinergije s 3. stubom EUSAIR-a u vezi s kvalitetom okoliša, posebno u pogledu bioraznolikosti.

Specifični programski cilj „Održivi turizam prirodne i kulturne baštine doprinosi više turizmu programskog područja" usklađen je s EUSDR – PA3 *Kultura i turizam*, posebno u odnosu na razvoj integriranih održivih turističkih proizvoda, temeljenih na kulturnoj baštini i prirodnim vrijednostima. Također je usklađen s EUSAIR-om – Stub 4 *Održivi turizam* i temama – 1 *Diverzificirana turistička ponuda* (proizvodi i usluge) i 2 – *Održivo i odgovorno upravljanje turizmom* (inovacije i kvalitet).

Na globalnom nivou, IPA III CBC također je dio **Agende za održivi razvoj do 2030**. koja ima ulogu krovne strategije za postizanje održivije budućnosti za planetu i iskorjenjivanje siromaštva. Kao takvi, ciljevi održivog razvoja (SDGs) za korisnike IPA III predstavljaju i direktnu obavezu preuzetu na multilateralnom nivou i dodatni zahtjev za približavanje političkom okviru EU u procesu pristupanja. U tom kontekstu, aktivnosti IPA III prekogranične saradnje bit će u skladu s obavezama korisnika za njihova postignuća i podržavat će ih.

Usklađenost s drugim IPA i Interreg IPA programima

Program se preklapa u teritorijalnoj pokrivenosti s **IPA III Srbija i Crna Gora** (10 općina od 14) i ***IPA III Srbija – Bosna i Hercegovina*** (32 općine), kao i u tematskom prioritetu koji podržava turizam, kulturnu i prirodnu baštinu. Komplementarnost s ova dva programa bit će izvedena tako da će se CfP-ovi zajednički koordinirati između programa kako se isti TC unutar Poziva ne bi fokusirao u isto vrijeme. Osim toga, organizirat će se koordinacijski sastanci između dva JTS-a kako bi se uskladio pristup i identificirale potrebe lokalnih vlasti i organizacija u pogledu provođenja programa obuke. **Interreg IPA program Hrvatska – Bosna i Hercegovina – Crna Gora** ima određena teritorijalna preklapanja (5 općina u ME i 24 u BA). Radna grupa za programski rad unaprijed je odabrala sljedeće političke ciljeve: *Pametnija Evropa, Zelenija Evropa i Socijalna Evropa*, dok je rasprava o odabiru specifičnih ciljeva trenutno u toku. Kako bi se izbjeglo moguće preklapanje i osigurala komplementarnost s aktivnostima bilateralnog BA-ME CBC programa, održavat će se koordinacija i stalna razmjena informacija između nadležnih tijela oba programa.

Program će osigurati dosljednost i komplementarnost s programom *Interreg IPA CBC South Adriatic* (Italija – Albanija – Crna Gora).

Program je usklađen s relevantnim Interreg IPA transnacionalnim programima: ***Interreg Danube Transnational Programme 2021–2027*** (*Politički cilj 2: Zelenija Evropa* – specifični ciljevi *Promicanje prilagođavanja klimatskim promjenama, prevencije rizika i otpornosti na katastrofe* i *Poboljšanje bioraznolikosti, zelene infrastrukture u urbanom razvoju i smanjenje zagađenja*); ***Program Interreg Euro MED 2021–2027***. (*Politički cilj 2: Zelenija Evropa* i specifični ciljevi *Promicanje prilagođavanja klimatskim promjenama, prevencije rizika i*

otpornosti na katastrofe; *Promicanje prijelaza na kružnu privredu* i *Poboljšanje bioraznolikosti, zelene infrastrukture u urbanom razvoju i smanjenje zagađenja*; ***Program Interreg IPA Adrion 2021–2027:*** Radna grupa je preliminarno definirala ciljeve programske politike: PO 1 – Pametnija Evropa, PO 2 – Zelenija Evropa, PO 3 – Povezanija Evropa i PO 4 – Socijalnija Evropa. Transnacionalni i trilateralni programi privlače značajan broj institucija na centralnom nivou, kao i organizacije sa snažnim kapacitetima u poređenju s partnerima u bilateralnim CBC programima. Praksa pokazuje da su bilateralni programi prekogranične saradnje više usmjereni na lokalni nivo i nije bilo preklapanja između projekata.

Ovaj program će također osigurati koordinaciju programskog rada u skladu s ciljevima i tematskim prioritetima Interreg međuregionalnog URBACT programa. Treba osigurati usklađenost i s IPARD II i IPARD III.

Budući da prijedlog IPA III ima namjenski okvir programskog okvira za provođenje Zelene agende i održive povezanosti, ovaj program prekogranične saradnje nastojat će osigurati sinergiju i komplementarnost sa svim inicijativama predviđenim unutar ovog okvira.

Program će nadopuniti nekoliko projekata u sklopu IPA II 2014–2020, kako bilateralnih tako i višedržavnih projekata IPA II.

Planirane su dvije akcije u sklopu strateškog odgovora u okviru IPA III u kojima se očekuju sinergije s programom prekogranične saradnje. Akcija u okviru IPA 2022 EU4 Okoliš i klimatske promjene usmjerena je na mjere ublažavanja klimatskih promjena i prilagođavanja za zemlju kako bi postala zemlja s održivijom i prosperitetnijom zelenom privredom. Mjere su usmjerene na regulatorne okvire, izgradnju institucija i kapaciteta, kao i prijenos i širenje znanja o negativnim uticajima klimatskih promjena u svrhu razvoja efikasnih pristupa koji bi doveli do boljeg donošenja odluka i informiranog društva.

Ostale inicijative donatora

Program ima potencijal da nadopuni sljedeće inicijative **UNDP**-a u Crnoj Gori:

- *Rastući zeleni biznis u Crnoj Gori*
- *Kreativna Crna Gora – Ekonomska valorizacija i kreativne industrije*
- *Jačanje sistema upravljanja kulturnom baštinom.*

U okviru **Regionalnog fonda za Jugoistočnu Evropu, GIZ** podržava inicijative koje pokrivaju nekoliko zemalja Zapadnog Balkana, uključujući Bosnu i Hercegovinu i Crnu Goru. Sljedeće je identificirano kao ono što može nadopuniti napore predviđene IPA III CBC programom:

- *Provođenje bioraznolikosti*
- *Ekonomska diversifikacija ruralnih područja*
- *Modernizacija komunalnih usluga.*

Izvještaj o mapiranju razvojnih partnera za Bosnu i Hercegovinu 2019. pokazuje da je niz partnera aktivan u sektoru zaštite okoliša i klimatskih mjera, poput EIB-a, EBRD-a, UN-a i pojedinačnih država članica EU.

Program vodosnabdijevanja i otpadnih voda u BiH II sastoji se od dva relevantna projekta, ***Mjere zaštite od poplava RS-a i Zajednički program UN-a za smanjenje rizika od katastrofa za održivi razvoj u BiH.***

U okviru *konkurentnosti* podržana je **Via Dinarica**, čiji je cilj promicanje prirodnih ljepota i turističkih potencijala sedam zemalja Zapadnog Balkana. Ovaj projekat može pružiti važnu okosnicu za razvoj održivih ponuda u okviru ovog CBC programa. Buduće aktivnosti kojima se

planiraju stvoriti sinergije s programom, vezane su za stvaranje povoljnog poslovnog okruženja i digitalne transformacije malih i srednjih poduzeća.

Programska tijela prekogranične saradnje osigurat će da poduprte aktivnosti uzmu u obzir rezultate tih aktivnosti gdje je to relevantno.

Usklađenost s nacionalnim razvojnim strategijama

Program je usklađen s ključnim strateškim dokumentima dviju zemalja partnera.[35]

- Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore
- Strategija razvoja Federacije Bosne i Hercegovine 2021–2027.[36]
- Prilagođavanje klimatskim promjenama i strategija niskoemisijskog razvoja Bosne i Hercegovine
- Nacrt Strategije smanjenja rizika od katastrofa i Akcijskog plana Crne Gore za period 2018–2023. (još nije usvojen)
- Nacrt programa razvoja zaštite i spašavanja ljudi i materijalnih dobara od prirodnih i drugih nesreća za period 2018–2025.
- Strategija upravljanja vodama Republike Srpske 2015–2024.
- Strategija upravljanja vodama Federacije Bosne i Hercegovine 2010–2022.
- Nacrt strategije upravljanja vodama Crne Gore (2017.)
- Srednjoročni plan rada Republičke uprave civilne zaštite Republike Srpske za period 2020–2022.
- Strategija i akcijski plan zaštite biološke raznolikosti u Bosni i Hercegovini 2015–2020.
- Nacrt nacionalne strategije šumarstva Crne Gore 2014–2023
- Strategija razvoja šumarstva Republike Srpske 2011–2021.
- Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2020.
- Strategija razvoja turizma Republike Srpske 2011–2020

Tematski prioritet IPA III *Turizam te prirodna i kulturna baština*, koji kroz aktiviranje prirodnih i kulturnih dobara stvara prilike za privredni razvoj također je koherentan sa strategijama koje podržavaju (žensko) poduzetništvo, promicanje stvaranja poduzeća i izgradnju kapaciteta za poduzetništvo:

- Strategija razvoja ženskog poduzetništva u Crnoj Gori za period 2021–2024. i njen Akcijski plan i prijedlog Strategije razvoja ženskog poduzetništva u Republici Srpskoj za period 2019–2023.
- Strategija razvoja malog i srednjeg poduzetništva Republike Srpske 2021–2027.
- Strateški okvir ruralnog razvoja Bosne i Hercegovine 2018–2021.

Usklađenost s lokalnim razvojnim strategijama

Izrada strategija lokalnog razvoja nije obavezna za lokalne vlasti. Međutim, nekoliko općina prepoznalo je vrijednost strateškog planiranja, te su uz donatorsku podršku pristupile izradi. U trenutku izrade programa mnogi strateški razvojni dokumenti uskoro završavaju, a novi za naredni period još nisu izrađeni. Pregled lokalnih strategija pokazuje da su razvoj turizma, zaštita okoliša i ruralni razvoj vrlo relevantni prioriteti razvoja na lokalnom nivou.

[35] *Ako se ne spominje državna/entitetska strategija, takav dokument ne postoji*

[36] *Još nije na snazi. Usvojila Vlada FBiH u februaru 2021. godine*

3.5. Uslovi i pretpostavke

Efikasna koordinacija i snažno vlasništvo trebaju se kombinirati s dobrom voljom nacionalnih tijela korisnica IPA III da prijateljski otklone i riješe svaki spor i/ili nesporazum koji utiče na nesmetano provođenje programa. Vladine promjene ne bi trebale imati uticaja u tom pogledu.

Kao nužan uslov za efikasno upravljanje programom, učestvujuće zemlje će uspostaviti Zajednički odbor za praćenje i osigurati odgovarajuće i funkcionalne prostorije i osoblje za glavne i terenske[37] urede Zajedničkog tehničkog sekretarijata. Posebnu pažnju treba posvetiti stvaranju potrebnih radnih uslova kako bi se osigurao kontinuitet i profesionalni razvoj osoblja na ključnim funkcijama unutar svih upravljačkih struktura programa. Posljednji bi trebao nastojati predstaviti program kao koristan instrument za jačanje saradnje i razmjene među građanima prihvatljivog područja.
Nepoštivanje gore navedenih zahtjeva može dovesti do povrata sredstava u okviru ovog programa i/ili preraspodjele budućeg finansiranja.

[37] U slučaju da se uspostavljanje ovog ureda smatra potrebnim

1. INDIKATIVNI BUDŽET

Donijet će se jedinstvena sedmogodišnja odluka Komisije o finansiranju, zavisno od dostupnosti odobrenih budžetskih sredstava za odgovarajuće fiskalne godine nakon usvajanja budžeta ili kako je predviđeno sistemom privremenih dvanaestina.

Tabela 3: Indikativna finansijska izdvajanja po godinama za period 2021–2027.

	IPA III PROGRAM CBC BOSNA I HERCEGOVINA – CRNA GORA *Iznosi u EUR*														Ukupno (EUR)	
	2021.		2022.		2023.		2024.		2025.		2026.		2027.			
	EU doprinos	Sufinansiranje	EU doprinos	Sufinansiranje	EU doprinos	Sufinansiranje	EU doprinos	Sufinansiranje	EU doprinos	Sufinansiranje	EU doprinos	Sufinansiranje	EU doprinos	Sufinansiranje	EU doprinos	Sufinansiranje
vrsti djelatnosti																
eracije	-	-	2.160.000	381.176,47	-	-	3.240.000	571.764,70	-	-	-	-	2.160.000	381.176,47	**7.560.000**	**1.334.117,64**
hnička pomoć irektni grant)	-	-	240.000	-	-	-	360.000	-	-	-	-	-	240.000	-	**840.000**	**-**
Po načinu provođenja																
ektno upravljanje: upni okvir za ntove	**N/A**														**8.400.000**	**1.334.117,64**
ektno upravljanje: upni okvir za bavke	**N/A**														-	-
direktno upravljanje korisnikom IPA III: upni okvir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
UPNO[38]	-	-	**2.400.000**	**381.176,47**	-	-	**3.600.000**	**571.764,70**	-	-	-	-	**2.400.000**	**381.176,47**	**8.400.000**	**1.334.117,64**

** Ukupni okvir za grantove; Ukupni okvir za nabavke – potrebno je popuniti samo ukupni budžet za 2021–2027.*

[38] UKUPNI ZBIR iz tabela 3 i 4 treba biti jednak

Tabela 4: Indikativna finansijska izdvajanja po prioritetu i stopi doprinosa Unije (za period 2021–2027.)

KLASTER	PRIORITETI	IPA II PROGRAM CBC BOSNA I HERCEGOVINA – CRNA GORA			
		Finansira Evropska unija	Sufinansiranje	Ukupno	Stopa po tematskom prioritetu
		(a)	(b)	(c) = (a) + (b)	(d) = (c) / (e)
Zelenija i poboljšana efikasnost resursa	1) Tematski prioritet 2 – Zaštita okoliša, prilagođavanje klimatskim promjenama i njihovo ublažavanje, prevencija i upravljanje rizicima	3 780 000.00	667 058.82	4 447 058.82	45.69%
Poboljšano poslovno okruženje i konkurentnost	2) Tematski prioritet 5 – Turizam te kulturna i prirodna baština	3 780 000.00	667 058.82	4 447 058.82	45.69%
	3) Tehnička pomoć	840 000.00	0.00	840 000.00	8.62%
	UKUPNO	8 400 000.00	1 334 117.64	(e) 9 734 117.64	100%

Doprinos Evropske unije na nivou tematskog prioriteta ne smije premašiti gornju granicu od 85% prihvatljivih izdataka. Sufinansiranje će osigurati krajnji korisnici bespovratnih sredstava. Iznos namijenjen tehničkoj pomoći bit će ograničen na 10% ukupnog iznosa dodijeljenog programu. Za tehničku pomoć stopa sufinansiranja Unije iznosi 100%.

5. ARANŽMANI PROVOĐENJA

5.1. Sporazum o finansiranju

Za provođenje ovog programa predviđeno je sklapanje Sporazuma o finansiranju između Evropske komisije, Bosne i Hercegovine i Crne Gore.

5.2. Indikativni period provođenja

Indikativni operativni period provođenja ove aktivnosti, tokom kojeg će se obavljati aktivnosti opisane u odjeljku 3. i provoditi odgovarajući ugovori i sporazumi, je 6 godina od datuma stupanja na snagu sporazuma o finansiranju ili od datuma na koji je dogovorena razmjena pisama za sve naredne godišnje dodjele.

Produženja perioda provođenja može dogovoriti odgovorni dužnosnik Komisije za ovjeravanje izmjenom ove odluke i relevantnih ugovora i sporazuma.

5.3. Metode provođenja

Komisija će osigurati poštivanje odgovarajućih pravila i postupaka EU za finansiranje trećih strana, uključujući postupke revizije, prema potrebi, i usklađenost radnje s restriktivnim mjerama EU[39].

5.3.1 Operacije

Direktno upravljanje

Operativni dio ove aktivnosti provodit će se pod direktnim upravljanjem s Delegacijom Evropske unije u Bosni i Hercegovini kao Ugovaraocem.

Pozivi na dostavu prijedloga – bespovratna sredstva

a) Svrha bespovratnih sredstava:

Bespovratna sredstva (*grantovi*) odabrana putem poziva na dostavu prijedloga tokom sedmogodišnjeg perioda pridonijet će specifičnim ciljevima i rezultatima u okviru svakog tematskog prioriteta u odjeljku 3.2.

b) Vrsta ciljanih aplikanata:

Korisnici su tijela javne vlasti na lokalnom/entitetskom ili nacionalnom nivou i javne institucije u određenim sektorima kojima se bavi program (npr. prevencija rizika od katastrofa, zaštita prirode, turizam itd.), organizacije civilnog društva, organizacije i institucije za obrazovanje i osposobljavanje, naučne ustanove, te istraživačke organizacije i institucije, lokalne i regionalne razvojne agencije.

Za više informacija o prijaviocima pogledajte poglavlje 3.2 – Opis programskih prioriteta.

Podnosioci zahtjeva imaju poslovni nastan u korisniku IPA III koji učestvuje u CBC programu.

5.3.2 Tehnička pomoć (direktna bespovratna sredstva)

Prioritet tehničke pomoći provodit će se u direktnom upravljanju putem direktnih bespovratnih sredstava tokom trajanja programa.

---

[39] www.sanctionsmap.eu Napominjemo da je karta sankcija informatički alat za identifikaciju režima sankcija. Izvor sankcija proizilazi iz pravnih akata objavljenih u Službenom listu (SL). U slučaju nepodudarnosti između objavljenih pravnih akata i ažuriranja na *web*-stranici, mjerodavna je verzija SL.

Bespovratna sredstva dodijelit će se za provođenje tematske prioritetne tehničke pomoći u okviru ovog programa. Pod odgovornošću odgovornog službenika za ovjeravanje Komisije, bespovratna sredstva mogu se dodijeliti bez poziva za dostavu prijedloga *Direkciji za evropske integracije Vijeća ministara Bosne i Hercegovine s Uredom za evropske integracije Crne Gore kao sukorisnikom.*

Pribjegavanje dodjeli ove bespovratne pomoći bez poziva na dostavu prijedloga opravdano je tijelima koja imaju *de jure* ili *de facto* monopol u upravljanju ovim programom prekogranične saradnje, u skladu s članom 195, tačka (c) Uredbe (EU, Euratom) 2018/1046. Kao što je navedeno u Odjeljku VIII „Odredbe o programima prekogranične saradnje", Glava V „Programske strukture i tijela i njihove odgovornosti" Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu za program IPA III, prekogranične strukture su tijela koja uživaju ovaj monopol.

Pod odgovornošću odgovornog službenika za ovjeravanje Komisije, bespovratna sredstva mogu se dodijeliti bez poziva na dostavu prijedloga Direkciji za evropske integracije Vijeća ministara Bosne i Hercegovine.

5.4. Struktura upravljanja programom

Opis struktura upravljanja programom s popisom njihovih glavnih odgovornosti i zadataka u pripremi, provođenju i upravljanju programom (tj. NIPAC, strukture prekogranične saradnje, Zajednički odbor za praćenje, Zajednički tehnički sekretarijat) predstavljen je u okviru Okvirnih i/ili Sporazuma o finansiranju.

5.5. Izrada te odabir i provođenje projekta

Odgovorna tijela u zemljama korisnicama IPA III učesnicama planiraju provođenje programa putem shema bespovratnih sredstava temeljenih na javnim pozivima za dostavu prijedloga. Oni će osigurati potpunu transparentnost u procesu i pristup informacijama širokom spektru javnih i nejavnih subjekata, kao i široj javnosti. Prijave će se podnijeti korištenjem važeće procedure i sistema kao što su PROSPECT, PADOR ili bilo kojeg budućeg alata koji uvede Evropska komisija. Ocjenjivanje projekata je u nadležnosti Delegacije Evropske unije u Bosni i Hercegovini, uz opcionalno učestvovanje predstavnika OS-ova kao posmatrača u Odboru za ocjenjivanje.

Prije odluke o dodjeli, pribavit će se savjetodavno mišljenje Zajedničkog odbora za praćenje. Nakon toga, Delegacija Evropske unije u BiH će zaključiti ugovore o subvencioniranju s vodećim korisnicima odobrenih projektnih prijedloga za finansiranje i pratiti njihovo provođenje, uz podršku JTS-a. Tokom provođenja programa, CBC strukture i JTT pružat će podršku potencijalnim aplikantima kao i korisnicima bespovratnih sredstava u okviru projekata odobrenih za finansiranje, kroz širok raspon aktivnosti predviđenih u okviru prioriteta tehničke pomoći (ciljane obuke, forumi za traženje partnera, info- dani, help-desk i sl.)

Tokom izrade programa nisu identificirani strateški projekti. Međutim, tokom perioda provođenja programa moglo bi se razmotriti dodjeljivanje dijelova finansijske alokacije programa pozivu za strateške projekte koji će se uklopiti u odabrane tematske prioritete Programa i unutar ograničenja navedenih u Programskom okviru.

5.6. Obim geografske prihvatljivosti za nabavku i bespovratna sredstva

Primjenjivat će se geografska prihvatljivost u smislu mjesta poslovnog nastana za učestvovanje u postupcima nabavke i dodjele bespovratnih sredstava, te u smislu porijekla nabavljenih dobara kako je utvrđeno u temeljnom aktu i navedeno u relevantnim ugovornim dokumentima, podložno sljedećim odredbama.

Odgovorni službenik za ovjeravanje Komisije može produžiti geografsku prihvatljivost na osnovu hitnosti ili nedostupnosti usluga na tržištima dotičnih zemalja ili teritorija ili u drugim propisno potkrijepljenim slučajevima kada bi primjena pravila prihvatljivosti onemogućila realizaciju ove radnje ili je učinila iznimno teškom (član 28(10) NDICI – Uredba o globalnoj Evropi).

6. IZVJEŠTAVANJE, PRAĆENJE I OCJENJIVANJE

Opis zahtjeva i modaliteta programskog izvještavanja, praćenja i evaluacije predstavljen je u okviru Sporazuma o finansijskom partnerstvu i/ili Sporazuma o finansiranju.

7. INFORMACIJE I VIDLJIVOST

Vidljivost finansiranja EU i komunikacija o ciljevima i učinku Akcija zakonska je obaveza za sve akcije koje finansira EU, kao što je navedeno u važećim zahtjevima za komunikaciju i vidljivost EU.

Konkretno, primaoci sredstava EU priznaju porijeklo sredstava EU i osiguravaju njihovu odgovarajuću vidljivost putem:

- davanja izjave kojom se ističe podrška primljena od EU na vidljiv način na svim dokumentima i komunikacijskom materijalu koji se odnosi na provođenje fondova, uključujući na službenoj *web*-stranici i računima društvenih medija, ako postoje; i
- promicanja akcija i njihovih rezultata pružanjem koherentnih, učinkovitih i razmjernih ciljanih informacija višestrukoj publici, uključujući medije.

Mjere vidljivosti i komunikacije provode, prema potrebi, javne uprave (na primjer, u vezi s reformama povezanim s budžetskom podrškom EU), ovlašteni subjekti, izvođači i korisnici bespovratnih sredstava. Odgovarajuće ugovorne obaveze bit će uključene u ugovore o finansiranju, sporazume o delegiranju, te ugovore o nabavci i bespovratnim sredstvima.

Mjere se temelje na posebnom Planu komunikacije i vidljivosti, uspostavljenom i provedenom u skladu s važećim zahtjevima EU za komunikaciju i vidljivost. Plan uključuje, između ostalog, komunikacijski narativ i glavne poruke za Aktivnost, prilagođene različitim ciljnim grupama (dionici, civilno društvo, opća javnost, itd.).

Mjere vidljivosti i komunikacije koje su specifične za ovu akciju komplementarne su širim komunikacijskim aktivnostima koje direktno provode službe Evropske komisije i/ili Delegacije EU. Evropska komisija i Delegacija EU trebale bi biti u potpunosti informirane o planiranju i provođenju posebnih aktivnosti za vidljivost i komunikacijskih aktivnosti, posebno u pogledu komunikacijskog narativa i glavnih poruka.

Projektiranje i provođenje mjera vidljivosti i komunikacije bit će odgovornost struktura prekogranične saradnje. Posljednji će, uz pomoć JTS-a, JMC-u predstaviti komunikacijsku strategiju s detaljnim planom informiranja i vidljivosti.

8. ODRŽIVOST

Održivost ishoda i efekata ostvarenih u okviru tematskog prioriteta *Tehnička pomoć* zahtijeva predanost nacionalnih vlasti uključenih u upravljanje programom. Poštujući odredbe pravnog okvira koji se primjenjuje na prekograničnu saradnju između korisnika IPA III, vlasti se obavezuju osigurati, koliko god je to moguće, potrebne finansijske i institucionalne resurse, uključujući relevantno iskusno osoblje, kako bi provođenje programa postalo uspješna priča. Kao temeljni znak odgovornosti, posvetit će posebnu pažnju stvaranju potrebnih uslova za osiguranje kontinuiteta osoblja na bitnim funkcijama i u institucijama kao način da se zagarantira neometano izvođenje programa.

Održivost na nivou rada jednako igra presudnu ulogu. Svaka bi operacija trebala imati opipljiv efekat na svoje ciljne grupe na prekograničnom nivou. Održivost bi trebala biti ugrađena u svaku aplikaciju, pokazujući kako će očekivani rezultati koristiti regiji čak i nakon završetka operacije. U svakom pozivu za dostavu prijedloga, jedan od kriterija dodjele je održivost, kao što je prikazano u Odjeljku 5 tabele za ocjenjivanje za pune prijave. Malo je vjerovatno da će operacije koje ne mogu

dokazati da će intenzivirati međususjedske odnose, stvoriti prekogranična partnerstva za društveni, teritorijalni ili privredni razvoj i/ili ukloniti prekogranične prepreke održivom razvoju, imati opipljive rezultate, multiplikacijske efekte ili dugoročni efekat u prekograničnoj perspektivi, te bi stoga trebale biti isključene iz finansiranja, bez obzira na sve druge zasluge.

Oliver VARHELYI

Član Komisije

Ref.Ares (2022)5800212 – 18/08/2022

DODATAK II – OPĆI USLOVI

Sadržaj

Prvi dio: Opće odredbe **2**

Član 1 – Period izvršenja, period operativnog provođenja i rok za ugovaranje 2
Član 2 – Korisnici programa IPA III i njihove zajedničke dužnosti 2
Član 3 – Zahtjevi za izvještavanje 2
Član 4 – Komunikacija i vidljivost 3
Član 5 – Prava intelektualnog vlasništva 3
Član 6 – Prihvatljivost troškova 3
Član 6a – Dozvole i ovlaštenja 3
Drugi dio: Odredbe koje se primjenjuju na indirektno upravljanje korisnika programa IPA III **3**

Član 7 – Opća načela 3
Član 8 – Nabavka i dodjela grantova 4
Član 8a – Isključenje i administrativne sankcije 6
Član 9 – *Ex-ante* i *ex-post* kontrole postupaka dodjele grantova i postupaka nabavke, te *ex-post* kontrole ugovora i grantova koje provodi Komisija 6
Član 10 – Bankovni računi, računovodstveni sistemi i priznati troškovi 7
Član 11 – Odredbe o plaćanjima od strane Komisije Vodećem korisniku programa IPA III 7
Član 12 – Prekid plaćanja 8
Član 13 – Povrat sredstava 8
Član 13a – Finansijske ispravke i zatvaranje 9
Treći dio: Završne odredbe **9**

Član 14 – Konsultacije korisnika programa IPA III i Komisije 9
Član 15 – Izmjene i dopune ovog sporazuma o finansiranju 9
Član 16 – Obustava ovog sporazuma o finansiranju 10
Član 17 – Raskid ovog sporazuma o finansiranju 11
Član 18 – Mjerodavno pravo, rješavanje sporova 11
Član 19 – Mjere ograničavanja EU 12

Prvi dio: Opće odredbe

Član 1 – Period izvršenja, period operativnog provođenja i rok za ugovaranje

(1) Period izvršenja ovog sporazuma o finansiranju je period tokom kojeg se Sporazum o finansiranju provodi i uključuje period operativnog provođenja, kao i završnu fazu. Trajanje perioda provođenja definiran je u članu 2, stav 1. Posebnih uslova i počinje zaključivanjem ovog sporazuma o finansiranju.

(2) Period operativnog provođenja je period u kojem su završene sve operativne aktivnosti obuhvaćene ugovorima o nabavci, ugovorima o grantu i sporazumima o doprinosu. Trajanje ovog perioda navedeno je u članu 2, stav 2. Posebnih uslova i počinje sklapanjem ovog sporazuma o finansiranju za budžetsku obavezu za prvu godinu ili najkasnijeg datuma razmjene pisama za budžetsku obavezu za naredne godine.

(3) Ugovorno tijelo će poštovati period operativnog provođenja prilikom sklapanja i provođenja ugovora o nabavci, ugovora o grantu i sporazuma o doprinosu u okviru ovog sporazuma o finansiranju.

(4) Ne dovodeći u pitanje član 29, stav 2. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu (FFPA), troškovi povezani s aktivnostima ovog programa prekogranične saradnje prihvatljivi su za finansiranje EU samo ako su nastali tokom perioda operativnog provođenja. Troškovi nastali prije stupanja na snagu ovog sporazuma o finansiranju neće biti prihvatljivi za finansiranje od strane EU osim ako nije drugačije određeno u članu 7. Posebnih uslova.

(5) Ugovori o nabavci, ugovori o grantu i sporazumi o doprinosu sklapaju se najkasnije u roku od tri godine od sklapanja Sporazuma o finansiranju, osim u slučaju:

(a) izmjena i dopuna već sklopljenih pravnih obaveza koje ne rezultiraju povećanjem doprinosa EU;

(b) pravnih obaveza koje će se sklopiti nakon prijevremenog raskida postojećeg ugovora o nabavci;

(c) pravnih obaveza koje se odnose na reviziju i evaluaciju, koje se mogu potpisati nakon perioda operativnog provođenja;

(d) promjene provedbenog subjekta.

(6) Ugovor o nabavci, ugovor o grantu ili sporazum o doprinosu koji nije doveo do bilo kakvog plaćanja u roku od dvije godine od njegovog potpisa automatski se raskida i njegovo finansiranje se poništava, osim u slučaju spora pred sudskim ili arbitražnim tijelima.

Član 2 – Korisnici programa IPA III i njihove zajedničke dužnosti

(1) Kao što je predviđeno članom 76, stav 3. odgovarajućih FFPA-ova, korisnici programa IPA III blisko će sarađivati, te zajednički ispunjavati funkcije i u njima preuzimati odgovornosti.

(2) U svrhu primjene člana 25. FFPA o zaštiti podataka, lični podaci će:

- se obrađivati na zakonit, pošten i transparentan način u vezi sa subjektom podataka;
- se prikupljati u navedene, izričite i legitimne svrhe i neće se dalje obrađivati na način koji nije u skladu s tim svrhama;
- biti odgovarajući, relevantni i ograničeni na ono što je potrebno u odnosu na svrhe za koje se obrađuju;
- biti tačni i, po potrebi, ažurirani;
- se obrađivati na način koji osigurava odgovarajuću sigurnost ličnih podataka; i
- biti u formi koja omogućava identifikaciju subjekata podataka onoliko koliko je potrebno u svrhe za koje se obrađuju lični podaci.

Lični podaci koji će se navoditi u dokumentima korisnika programa IPA III u skladu s članom 8.5 moraju se obrisati po isteku rokova navedenih u članu 8, stav 5.

Član 3 – Zahtjevi za izvještavanje

(1) U svrhu zahtjeva za izvještavanje utvrđenih u članu 80, stav 1. odgovarajućih FFPA-ova, strukture prekogranične saradnje će upotrebljavati predložak iz Dodatka III.

(2) U svrhu općih zahtjeva za izvještavanje Komisiji iz člana 59. FFPA o godišnjem izvještaju o provođenju pomoći iz programa IPA III, Državni IPA koordinator (NIPAK) u vodećem korisniku programa IPA III

koristit će predložak koji je dostavila Komisija.

(3) U svrhu člana 60. FFPA, NIPAK u vodećem korisniku programa IPA III podnosi Komisiji završni izvještaj o provođenju aktivnosti koje pod indirektnim upravljanjem provodi korisnik programa IPA III ovog programa najkasnije šesnaest mjeseci nakon završetka perioda operativnog provođenja. NIPAK će koristiti predložak koji je dostavila Komisija.

(4) U svrhu člana 61, stav 1. FFPA, Državni dužnosnik za ovjeravanje (NAO) u vodećem korisniku programa IPA III osigurava do 15. januara sljedeće fiskalne godine u elektroniskom obliku kopiju podataka koji se čuvaju u računovodstvenom sistemu uspostavljenom prema članu 4, stav 4. Ovo treba potkrijepiti potpisanim nerevidiranim sažetim finansijskim izvještajem u skladu s tačkom (c) Dodatka IV.

(5) U svrhu zahtjeva za finansijskim izvještavanjem pod indirektnim upravljanjem iz člana 61, stav 2, tačka (a) i člana 61, stav 3. FFPA, NAO u vodećem korisniku programa IPA III koristit će predloške predviđene u tačkama (a) i (b) Dodatka IV.

Član 4 – Komunikacija i vidljivost

(1) U skladu s članom 24. odgovarajućih FFPA-ova, korisnici programa IPA III poduzimaju potrebne mjere kako bi osigurali vidljivost finansiranja EU za aktivnosti koje su im povjerene, te pripremaju koherentan plan aktivnosti komunikacije i vidljivosti, koji će biti dostavljen Komisiji na dogovor u roku od 6 mjeseci od stupanja na snagu ovog sporazuma o finansiranju.

(2) Ove aktivnosti komunikacije i vidljivosti moraju biti u skladu s Priručnikom za komunikacije i vidljivost za vanjske aktivnosti EU koji je utvrdila i objavila Komisija, a koji je na snazi u vrijeme aktivnosti.

Član 5 – Prava intelektualnog vlasništva

(1) Ugovori koji se finansiraju u okviru ovog sporazuma o finansiranju osiguravaju da korisnici programa IPA III steknu sva potrebna prava intelektualnog vlasništva u pogledu informacijske tehnologije, studija, crteža, planova, promocije i bilo kojeg drugog materijala izrađenog za potrebe planiranja, provođenja, praćenja i evaluacije.

(2) Vodeći korisnik programa IPA III jemči da Komisija, ili bilo ko ili osoba ovlaštena od strane Komisije, i ostali korisnici programa IPA III imaju pristup i pravo korištenja takvog materijala. Komisija će takav materijal koristiti samo za vlastite potrebe.

Član 6 – Prihvatljivost troškova

(1) Shodno članu 29, stav 3, tačka (b) FFPA, i ne dovodeći u pitanje njegov član 28, te član 7. Posebnih uslova, sljedeći troškovi koje su napravili korisnici programa IPA III neće biti prihvatljivi za finansiranje u okviru ovog sporazuma o finansiranju:

(a) bankovne naknade, troškovi jemstava i slične naknade;

(b) novčane i finansijske kazne;

(c) troškovi parnica;

(d) gubici kursne razlike;

(e) dugovi i troškovi servisiranja duga (kamate);

(f) rezerviranja za gubitke, dugove ili potencijalne buduće obaveze;

(g) krediti trećim stranama, osim ako nije drugačije navedeno u posebnim uslovima;

(h) negativne kamate koje zaračunavaju banke ili druge finansijske institucije.

Član 6a – Dozvole i ovlaštenja

Ne dovodeći u pitanje član 27. FFPA, nadležna tijela korisnika programa IPA III, u skladu s nacionalnim pravom, pravodobno će osigurati sve vrste dozvola i/ili autorizacija potrebnih za provođenje Programa.

Drugi dio: Odredbe koje se primjenjuju na indirektno upravljanje korisnika programa IPA III

Član 7 – Opća načela

(1) Svrha Drugog dijela je utvrditi pravila za povjerene zadatke provođenja budžeta kako je opisano u Dodatku I, te definirati prava i obaveze korisnika programa IPA III, odnosno Komisije u izvršavanju tih zadataka.

(2) Kako je predviđeno tačkom (b) člana 76, stav 3. odgovarajućih FFPA-ova, korisnici programa IPA III zajednički pripremaju bilateralni sporazum i osiguravaju njegovo provođenje.

(3) Nevodeći korisnik programa IPA III sarađuje s vodećim korisnikom IPA III kako bi se osiguralo ispunjavanje sljedećih zadataka:

(a) provođenje operativnog praćenja i upravljanje operacijama kako je predviđeno tačkom (c) člana 76, stav 4. FFPA;

(b) provjere u skladu s članom 76, stavk 5. FFPA;

(c) zaštita finansijskih interesa Unije kako je predviđeno članom 51. FFPA.

(4) Korisnici programa IPA III ostaju odgovorni za ispunjavanje obaveza propisanih ovim sporazumom o finansiranju i Okvirnim sporazumom o finansijskom partnerstvu (FFPA). U skladu s članom 12, članom 16, članom 17. i članom 19, Komisija zadržava pravo prekinuti plaćanja, te obustaviti i/ili raskinuti ovaj sporazum o finansiranju.

Član 8 – Nabavka i dodjela grantova

(1) Ne dovodeći u pitanje član 18, stav 5. FFPA, zadatke iz člana 7, stav 3. provodi vodeći korisnik programa IPA III u saradnji s nevodećim korisnikom programa IPA III u skladu s postupcima i standardnim dokumentima koje je utvrdila i objavila Komisija za dodjelu ugovora o nabavci i dodjeli grantova u vanjskim djelovanjima, a posebno u skladu praktičnim vodičem o ugovornim postupcima za vanjska djelovanja Evropske unije (PRAG), na snazi u vrijeme pokretanja predmetnog postupka, kao i u skladu s potrebnim standardima komunikacije i vidljivosti iz člana 4, stav 2.

(2) U skladu s članom 18, stav 2. FFPA, prema potrebi Komisija može vodećem korisniku programa IPA III dati daljnje smjernice u vezi s prilagođavanjem postupaka i standardnih dokumenata koje je Komisija utvrdila i objavila za dodjelu ugovora o nabavci i dodjeli grantova u vanjskim djelovanjima za specifičan slučaj prekogranične saradnje.

(3) Vodeći korisnik programa IPA III provodi postupke nabavke i dodjele grantova, sklapa ugovore koji iz toga proizilaze i osigurava da svi relevantni dokumenti za revizorski trag budu na jeziku ovog sporazuma o finansiranju.

(4) Korisnici programa IPA III u potpunosti će sarađivati u uspostavljanju odbora za ocjenjivanje kako je predviđeno tačkom (a) člana 76, stav 4. odgovarajućih FFPA-ova.

(5) Ne dovodeći u pitanje član 49. FFPA, vodeći korisnik programa IPA III dužan je, na period od pet godina od datuma zatvaranja relevantne budžetske obaveze, čuvati sve relevantne popratne finansijske i ugovorne dokumente od datuma stupanja na snagu ovog sporazuma o finansiranju ili od ranijeg datuma u slučaju da je postupak nabavke, poziv za dostavu prijedloga ili postupak direktne dodjele granta pokrenut prije stupanja na snagu ovog sporazuma o finansiranju. Vodeći korisnik programa IPA III posebno će čuvati sljedeće:

(a) Za postupke nabavke:

i) Najave javnog nadmetanja s dokazom objave najave nabavke i sve ispravke;

ii) Imenovanje komisije za uži izbor;

iii) Izvještaj o užem izboru (uključujući dodatke) i prijave;

iv) Dokaz o objavljivanju obavještenja o užem izboru;

v) Pisma kandidatima koji nisu ušli u uži izbor;

vi) Poziv za dostavljanje ponuda ili slično;

vii) Tenderske dokumente koji uključuju dodatke, pojašnjenja, zapisnike sa sastanaka, dokaze o objavljivanju;

viii) Imenovanje komisije za procjenu ponuda;

ix) Izvještaj o otvaranju ponuda, uključujući dodatke;

x) Izvještaj o procjeni/pregovorima, uključujući dodatke i primljene ponude[1];

xi) Pismo obavještenja;

xii) Prateće pismo za dostavljanje ugovora;

xiii) Pisma neuspješnim kandidatima;

xiv) Obavještenje o dodjeli/poništavanju, uključujući dokaz o objavi;

xv) Potpisane ugovore, izmjene i dopune, ispravke, izvještaje o provođenju i relevantnu korespondenciju.

(b) Za pozive za dostavljanje prijedloga i direktnu dodjelu grantova:

i) Imenovanje komisije za procjenu prijedloga;

ii) Otvaranje i administrativni izvještaji, uključujući dodatke i primljene prijave[2];

iii) Pisma uspješnim i neuspješnim kandidatima nakon procjene sažetka;

iv) Izvještaj o procjeni sažetka;

v) Izvještaj o procjeni čitave prijave ili izvještaj o pregovaračkom postupku s relevantnim dodacima;

vi) Provjeru prihvatljivosti i prateću dokumentaciju;

vii) Pisma uspješnim i neuspješnim podnosiocima zahtjeva s odobrenim rezervnim listama nakon potpune procjene prijave;

viii) Prateće pismo za dostavljanje ugovora o grantu;

ix) Obavještenje o dodjeli/poništavanju, uključujući dokaz o objavi;

x) Potpisane ugovore, izmjene i dopune, ispravke i relevantnu korespondenciju.

Nadalje, finansijski i ugovorni dokumenti iz stava 5, tačke (a) i (b) bit će dopunjeni svim relevantnim popratnim dokumentima kako zahtijevaju postupci iz stava 1, kao i svom relevantnom dokumentacijom koja se odnosi na plaćanja, povrate i operativne troškove, na primjer izvještaji o projektima i provjerama na licu mjesta, prihvatanje robe i radova, garancije, jemstva, izvještaji nadzornih inženjera.

[1] Eliminacija neuspješnih ponuda pet godina nakon završetka postupka nabavke.
[2] Eliminacija neuspješnih prijava tri godine nakon zatvaranja postupka dodjele granta.

Član 8a – Isključenje i administrativne sankcije

(1) Prilikom primjene postupaka i standardnih dokumenata koje je utvrdila i objavila Komisija za dodjelu ugovora o nabavci i ugovora o grantu, vodeći korisnik programa IPA III u skladu s tim osigurava da se ugovor o nabavci ili grantu finansiran od strane EU ne dodijeli privrednom subjektu niti podnosiocu zahtjeva za dodjelu granta ukoliko se taj privredni subjekt ili podnosilac zahtjeva za dodjelu granta ili osoba s ovlaštenjem zastupanja, donošenja odluka ili kontrolom nad njim, nalazi u nekoj od situacija za isključenje kako je predviđeno odgovarajućim procedurama i standardnim dokumentima Komisije.

(2) Vodeći korisnik programa IPA III dužan je odmah obavijestiti Komisiju kada je kandidat, ponudilac ili podnosilac zahtjeva u situaciji isključenja iz stava (1), ili je počinio nepravilnosti i prevaru kako je definirano u članu 51, stav 5. FFPA, ili je pokazao značajne nedostatke u ispunjavanju glavne obaveze u provođenju zakonske obaveze koja se finansira iz budžeta Unije.

(3) Vodeći korisnik programa IPA III uzima u obzir podatke sadržane u Sistemu ranog otkrivanja i isključenja (EDES) Komisije prilikom dodjele ugovora o nabavci i grantu. Pristup informacijama može se osigurati putem tačke (tačaka) za vezu ili putem savjetovanja koristeći se sljedećim sredstvima: (Evropska komisija, Glavna uprava za budžet, računovođa Komisije, M015, B-1049 Brisel, Belgija i *e-mail* adersom na BUDG-C01-EXCL-DB@ec.europa.eu s kopijom na adresu Komisije navedenu u članu 3. Posebnih uslova). Svaki ugovor ili grant sklopljen s izvođačem ili korisnikom granta koji je u situaciji isključenja u trenutku sklapanja ugovora isključuju se iz finansiranja Unije i može se primijeniti mehanizam finansijskih korekcija u skladu s članom 13.a.

(4) Ako vodeći korisnik programa IPA III postane svjestan situacije isključenja iz stava 1, u provođenju zadataka opisanih u Dodatku I, vodeći korisnik programa IPA III će, prema uslovima svog nacionalnog zakonodavstva, nametnuti privrednom operateru ili podnosiocu zahtjeva za grant, odbijanje iz datog postupka i isključenje iz budućih postupaka nabavke ili dodjele granta. Vodeći korisnik IPA III također može nametnuti finansijsku kaznu proporcionalnu vrijednosti dotičnog ugovora. Odbijanja, isključenja i/ili finansijske kazne izriču se nakon akuzatornog postupka kojim se dotičnoj osobi osigurava pravo na odbranu. Vodeći korisnik IPA III dužan je obavijestiti Komisiju u skladu sa stavom (2) ovog člana.

Član 9 – *Ex-ante* i *ex-post* kontrole postupaka dodjele grantova i postupaka nabavke, te *ex-post* kontrole ugovora i grantova koje provodi Komisija

(1) Komisija može provoditi *ex-ante* kontrole postupaka dodjele za nabavke i grantove za sljedeće faze:

(a) odobrenja obavještenja o ugovoru za nabavku i njihove izmjene;

(b) odobrenja tenderske dokumentacije i smjernica za podnosioce zahtjeva za grantove;

(c) odobrenje sastava Odbora za ocjenjivanje;

(d) odobravanje evaluacijskih izvještaja, odluka o odbijanju i dodjeli[3];

(e) odobrenje ugovornih dosjea i dodataka ugovorima.

(2) U smislu *ex-ante* kontrola, Komisija odlučuje o:

(a) provođenju *ex-ante* kontrola svih spisa, ili

(b) provođenju *ex-ante* kontrola odabranih spisa, ili

(c) potpunom odustajanju od *ex-ante* kontrola.

(3) Ako Komisija odluči izvršiti *ex-ante* kontrole u skladu sa stavom 2, tačke (a) ili (b), ona vodećeg korisnika programa IPA II izvještava o dokumentima izabranim za *ex-ante* kontrole. Ovaj korisnik programa IPA II, nakon obavještenja o tome koji je dokument izabran za *ex-ante* kontrolu, Komisiji dostavlja svu potrebnu dokumentaciju i informacije, a najkasnije u vrijeme dostavljanja obavještenja o ugovoru ili smjernica za podnosioce zahtjeva za objavljivanje.

(4) Komisija može odlučiti o provođenju *ex-post* kontrola postupaka dodjele koji nisu bili podvrgnuti *ex-ante* kontroli (u roku od 6 mjeseci od potpisivanja ugovora).

(5) Komisija može odlučiti izvršiti *ex-post* kontrole, uključujući revizije i kontrole na licu mjesta, u bilo

[3] Za ugovore o uslugama ovaj korak uključuje *ex-ante* kontrole u vezi s odobravanjem užeg izbora.

kojem trenutku na svim ugovorima ili grantovima koje je dodijelio vodeći korisnik programa IPA III koji proizilaze iz ovog sporazuma o finansiranju. Ovaj korisnik programa IPA III stavlja na raspolaganje svu potrebnu dokumentaciju i informacije Komisiji nakon što ga se obavijesti da je spis odabran za *ex-post* kontrolu. Komisija može ovlastiti osobu ili subjekt da u njezino ime provodi *ex-post* kontrole.

Član 10 –Bankovni računi, računovodstveni sistemi i priznati troškovi

(1) Nakon stupanja na snagu ovog sporazuma o finansiranju, Računovodstveno tijelo i Posredničko tijelo za finansijsko upravljanje vodećeg korisnika programa IPA III za program prekogranične saradnje otvorit će najmanje jedan bankovni račun denominiran u eurima po godišnjoj dodjeli. Ukupni bankovni saldo za program prekogranične saradnje zbir je salda na svim bankovnim računima programa koje ima Računovodstveno tijelo i sva učestvujuća Posrednička tijela za finansijsko upravljanje u vodećem korisniku programa IPA III.

(2) Vodeći korisnik programa IPA III priprema i Komisiji dostavlja planove predviđanja isplata po godišnjoj dodjeli za vrijeme trajanja perioda provođenja programa prema predlošku iz tačke (d) Dodatka IV. Ova predviđanja se ažuriraju i dostavljaju sa svakim zahtjevom za isplatu sredstava iz člana 11, stav 2. i člana 11, stav 3, s godišnjim finansijskim izvještajem iz člana 3, stav 5. i s predviđanjem vjerovatnih zahtjeva za isplatu iz člana 33, stav 3. FFPA. Planovi predviđanja isplate temelje se na stvarnim i realnim potrebama, te moraju biti potkrijepljeni dokumentiranom detaljnom analizom (uključujući planirano ugovaranje i raspored plaćanja po ugovoru) koja će biti dostupna Komisiji na zahtjev.

(3) Početni plan predviđanja isplata sadrži sažeta godišnja predviđanja isplata po godišnjoj dodjeli za cijeli period provođenja i mjesečna predviđanja isplata za prvih dvanaest mjeseci programa prekogranične saradnje. Naknadni planovi sadržavat će sažeta godišnja predviđanja isplata po godišnjoj dodjeli za preostali dio perioda provođenja programa prekogranične saradnje i mjesečna predviđanja isplata za sljedećih četrnaest mjeseci.

(4) Vodeći korisnik programa IPA III dužan je uspostaviti i održavati računovodstveni sistem u skladu s klauzulom 4(3)(a) Dodatka A FFPA, koji će sadržavati barem podatke za ugovore kojima se upravlja u okviru programa prekogranične saradnje naveden u Dodatku V.

(5) U skladu s članom 57, stavk 2. FFPA, troškovi priznati u računovodstvenom sistemu koji se vodi prema stavu 4. moraju nastati, biti prihvaćeni i plaćeni i odgovarati stvarnim troškovima dokazanim popratnim dokumentima, a upotrebljavat će se kada je to prikladno za odobravanje avansne isplate koju plaća vodeći korisnik programa IPA III u okviru lokalnih ugovora.

Član 11 – Odredbe o plaćanjima od strane Komisije vodećem korisniku programa IPA III

(1) Svaki zahtjev za avansno plaćanje mora sadržavati izjavu o izdacima za program, uključujući ugovorene iznose, isplaćene i priznate troškove.

(2) Prva avansna isplata odnosi se na 100% predviđenih isplata za prvu godinu predviđenog plana isplata u skladu s članom 10, stav 2. Ovaj zahtjev za avansno plaćanje mora biti potkrijepljen bankovnim punomoćima za sve bankovne račune programa, ako je primjenjivo.

(3) Vodeći korisnik programa IPA III podnijet će naknadne zahtjeve za avansne isplate kada ukupni bankovni saldo za program padne ispod predviđenih isplata za sljedećih pet mjeseci programa.

(4) Svaki zahtjev za dodatno avansno plaćanje mora sadržavati:

a) Bankovni saldo za program na krajnji datum zahtjeva;

b) ažurirane bankovne punomoći za sve bankovne račune Programa, ako je primjenjivo;

c) Predviđanje isplate za program za sljedećih četrnaest mjeseci na krajnji datum zahtjeva kako je navedeno u članu 10, stav 3.;

d) Izvještavanje u IPA-APP.

(5) Vodeći korisnik programa IPA III može zatražiti za svako sljedeće avansno plaćanje iznos ukupnih isplata predviđenih za četrnaest mjeseci nakon krajnjeg datuma zahtjeva, umanjen za salda navedena u stavu 4(a) na krajnji datum zahtjeva za isplatu sredstava, uvećan za bilo koji iznos koji je finansirao korisnik programa IPA III prema stavu 6, a koji još nije nadoknađen.

Komisija zadržava pravo smanjenja svake sljedeće avansne isplate ako ukupni bankovni saldo vodećeg korisnika programa IPA III u okviru ovog programa premaši predviđenu isplatu za sljedećih četrnaest mjeseci.

(6) Ako je plaćanje smanjeno prema stavu 5, vodeći korisnik programa IPA III mora finansirati program iz vlastitih sredstava do iznosa smanjenja. Vodeći korisnik programa IPA III tada može zatražiti povrat tog finansiranja kao dio sljedećeg zahtjeva za isplatu sredstava kako je navedeno u stavu 5.

(7) Shodno članu 33, stav 1. FFPA, Komisija zadržava pravo obrađivati djelimična plaćanja u okviru raspoloživih sredstava. Nakon što sredstva ponovo budu dostupna, Komisija odmah obrađuje isplatu preostalog iznosa.

(8) Komisija ima pravo povrata prekomjernih sredstava na banci koja su ostala neiskorištena duže od dvanaest mjeseci. Prije korištenja ovog prava, Komisija će pozvati vodećeg korisnika programa IPA III da navede razloge za kašnjenje u isplati sredstava i da dokaže stalnu potrebu za njima u sljedeća dva mjeseca.

(9) Kamate nastale na bankovnim računima korištenim za ovaj program ne pripadaju Komisiji.

(10) U skladu s članom 33, stav 4. FFPA, kada Komisija prekine rok za zahtjev za isplatu za više od dva mjeseca, vodeći korisnik programa IPA III može zatražiti odluku Komisije o tome da li treba nastaviti prekid roka.

(11) Ovjereni završni izvještaj o izdacima iz člana 36, stav 1, tačka (a) FFPA dostavlja NAO najkasnije 16 mjeseci nakon završetka perioda operativnog provođenja.

Član 12 – Prekid plaćanja

(1) Ne dovodeći u pitanje obustavu ili raskid ovog sporazuma o finansiranju prema članovima 16. i 17, kao i ne dovodeći u pitanje članove 38. i 39. FFPA, Komisija može djelimično ili u cijelosti prekinuti plaćanja, ako:

(a) je Komisija utvrdila ili je ozbiljno zabrinuta da je vodeći korisnik programa IPA III počinio značajne pogreške, nepravilnosti ili prevaru dovodeći u pitanje zakonitost ili pravilnost temeljnih određenih transakcija u provođenju Programa ili se nije pridržavao svojih obaveza prema ovom sporazumu o finansiranju, uključujući obaveze u vezi s provođenjem Plana komunikacije i vidljivosti;

(b) je Komisija utvrdila ili je ozbiljno zabrinuta da je vodeći korisnik programa IPA III počinio sistemske ili ponavljajuće pogreške ili nepravilnosti, prevaru ili kršenje obaveza prema ovom ili drugim sporazumima o finansiranju, pod uslovom da te pogreške, nepravilnosti, prevare ili kršenja obaveza materijalno utiču na provođenje ovog sporazuma o finansiranju ili dovode u pitanje pouzdanost sistema interne kontrole korisnika programa IPA III ili zakonitost i pravilnost temeljnih rashoda.

Član 13 – Povrat sredstava

(1) Uz slučajeve iz člana 40. FFPA, Komisija može povratiti sredstva od vodećeg korisnika programa IPA III kako je predviđeno Finansijskom uredbom, posebno u slučaju:

(a) neuspjeha u osiguravanju postizanja ishoda i korištenja rezultata za namjeravanu svrhu kako je navedeno u Dodatku I;

(b) neprihvatljivih troškova;

(c) troškova nastalih kao rezultat pogrešaka, nepravilnosti, prevare ili kršenja obaveza u provođenju programa, posebno u postupcima nabavke i dodjele grantova;

(d) slabosti ili nedostatka u sistemima upravljanja i kontrole korisnika programa IPA III koji dovodi do primjene finansijske korekcije.

(2) U skladu s nacionalnim pravom, NAO vraća doprinos Unije plaćen vodećem korisniku programa IPA III od primalaca koji su bili u bilo kojoj situaciji koja je definirana u stavu 1, tačkama b) ili c) ovog člana ili navedena u članu 40. FFPA. Ako NAO ne uspije povratiti sva ili dio sredstava, to neće spriječiti Komisiju da povrati sredstva od vodećeg korisnika programa IPA III.

(3) Nevodeći korisnik programa IPA III činit će sve što je u njegovoj moći kako bi podržao vodećeg korisnika programa IPA III u povratu kada se primalac nalazi na njegovoj teritoriji. Dogovor o povratima bit će predviđen bilateralnim sporazumom koji će se sklopiti u skladu s članom 70. odgovarajućih FFPA-ova.

(4) Iznosi koje je vodeći korisnik programa IPA III neopravdano platio ili povratio, iznosi finansijskih jemstava, jemstava za dobro izvršenje posla i jemstva za avansno plaćanje položenih na osnovu postupaka nabavke i dodjele grantova, iznosi finansijskih kazni koje je vodeći korisnik programa IPA III izrekao kandidatima, ponuđačima, podnosiocima zahtjeva, izvođačima ili korisnicima granta, ponovo će se koristiti za program ili se vraćaju Komisiji.

Član 13a – Finansijske ispravke i zatvaranje

U skladu s članovima 42, 43. i 47. FFPA, Komisija daje dodatne smjernice o postupku pregleda i prihvatanja računa, uključujući finansijske ispravke i zatvaranje.

Treći dio: Završne odredbe

Član 14 – Konsultacije korisnika programa IPA III i Komisije

(1) Korisnici programa IPA III i Komisija se međusobno konsultiraju prije pokretanja bilo kakvog spora koji se odnosi na provođenje ili tumačenje ovog sporazuma o finansiranju, u skladu s članom 18. ovih općih uslova.

(2) Kada Komisija postane upoznata s problemima u provođenju postupaka koji se odnose na provođenje ovog sporazuma o finansiranju, ona uspostavlja sve potrebne kontakte s korisnicima programa IPA III programa kako bi pronašla rješenje nastale situacije i poduzela sve potrebne korake.

(3) Konsultacije mogu dovesti do izmjene, obustave ili raskida ovog sporazuma o finansiranju.

(4) Komisija redovno izvještava korisnike programa IPA III o provođenju aktivnosti opisanih u Dodatku I koje ne spadaju pod Drugi dio ovih općih uslova.

Član 15 – Izmjene i dopune ovog sporazuma o finansiranju

(1) Sve izmjene i dopune ovog sporazuma o finansiranju vrše se pisanim putem, uključujući razmjenom dopisa.

(2) Ako korisnici programa IPA III zahtijevaju izmjenu i dopunu, zahtjev zajednički podnose Komisiji najkasnije šest mjeseci prije planiranog stupanja izmjene i dopune na snagu.

(3) Komisija može izmijeniti dokumente u Dodacima III, IV i V, a da ovo ne podrazumijeva izmjenu i dopunu ovog sporazuma o finansiranju. Korisnici programa IPA III se pisanim putem obavještavaju o svim takvim izmjenama i dopunama i njihovom stupanju na snagu.

Član 16 – Obustava ovog sporazuma o finansiranju

(1) Provođenje Sporazuma o finansiranju može se obustaviti u sljedećim slučajevima:

a) Komisija može obustaviti provođenje ovog sporazuma o finansiranju ako bilo koji korisnik programa IPA III prekrši obavezu prema ovom sporazumu o finansiranju;

b) Komisija može obustaviti provođenje ovog sporazuma o finansiranju ako vodeći korisnik programa IPA III prekrši bilo koju obavezu utvrđenu prema postupcima i standardnim dokumentima iz člana 18, stav 2. FFPA, ne dovodeći u pitanje odredbe člana 8, stav 2;

c) Komisija može obustaviti provedbu ovog sporazuma o finansiranju ako vodeći korisnik programa IPA III ne ispunjava uslove za povjeravanje zadataka provođenja budžeta;

d) Komisija može obustaviti provođenje ovog sporazuma o finansiranju ako korisnici programa IPA III ne ispunjavaju zajednički funkcije i odgovornosti iz člana 2, stav 1. i, kada je primjenjivo u indirektnom upravljanju, člana 7, stav 3;

e) Komisija može obustaviti provođenje ovog sporazuma o finansiranju ako bilo koji korisnik programa IPA III odluči obustaviti ili prekinuti proces pristupanja članstvu u EU;

f) Komisija može obustaviti provođenje ovog sporazuma o finansiranju ako bilo koji korisnik programa IPA III prekrši obavezu koja se odnosi na poštivanje ljudskih prava, demokratskih načela i vladavine prava i u teškim slučajevima korupcije ili ako je korisnik programa IPA III kriv za tešku profesionalnu grešku dokazanu opravdanim sredstvom. Teška profesionalna greška tumači se kao nešto od sljedećeg:

- kršenje važećih zakona ili propisa ili etičkih standarda profesije kojoj osoba ili subjekt pripada, ili
- svako nezakonito ponašanje osobe ili subjekta koje ima uticaj na njegov profesionalni kredibilitet gdje takvo ponašanje označava nezakonitu namjeru ili grubi nemar;

g) Ovaj sporazum o finansiranju može se obustaviti u slučajevima više sile, definiranim u daljnjem tekstu: „Viša sila“, što znači bilo koju nepredviđenu i vanrednu situaciju ili događaj izvan kontrole ugovornih strana koji bilo koju od njih sprječava u ispunjavanju njezinih obaveza, a koji se ne može pripisati njihovoj pogrešci ili nemaru (ili njihovih izvođača, zastupnika ili zaposlenika) i koji ne može biti riješen unatoč dubinskoj analizi. Kvarovi opreme ili materijala ili kašnjenja u stavljanju na raspolaganje, radnički protesti ili finansijske poteškoće ne mogu se smatrati višom silom. Neće se smatrati da ugovorna strana krši svoje obaveze ako je u tome sprječava viša sila o kojoj je druga strana uredno obaviještena. Ugovorna strana koja se suočava sa slučajem više sile bez odlaganja obavještava drugu stranu i navodi prirodu, izgledni period trajanja i predviđene posljedice problema, i poduzima sve mjere kako bi umanjila moguću štetu. Ako viša sila utiče samo na dio programa, obustava Sporazuma o finansiranju može biti djelimična. Niti jedna od strana neće se smatrati odgovornom za kršenje svojih obaveza prema ovom sporazumu o finansiranju ako je u ispunjavanju tih obaveza spriječena višom silom, pod uslovom da poduzima mjere za smanjenje moguće štete.

(2) Komisija može obustaviti ovaj sporazum o finansiranju bez prethodnog obavještenja.

(3) Komisija može poduzeti bilo koju odgovarajuću mjeru predostrožnosti prije obustave.

(4) Kada se dostavi obavještenje o obustavi, potrebno je naznačiti posljedice za ugovore o nabavci koji su u toku ili će biti potpisani, ugovore o grantovima i sporazume o doprinosu.

(5) Obustava ovog sporazuma o finansiranju ne dovodi u pitanje prekid plaćanja i raskid ovog sporazuma o finansiranju od strane Komisije u skladu s članom 12. i članom 17.

(6) Strane će nastaviti s provođenjem Sporazuma o finansiranju kada to uslovi dopuste, uz prethodno pismeno odobrenje Komisije. Ovo ne dovodi u pitanje bilo kakve izmjene i dopune ovog sporazuma o finansiranju, koje bi mogle biti potrebne za prilagođavanje programa novim uslovima provođenja, uključujući, ako je moguće, produženje perioda operativnog provođenja i izvršenja, ili raskid ovog sporazuma o finansiranju u skladu s članom 17.

Član 17 – Raskid ovog sporazuma o finansiranju

(1) Ako se problemi koji su doveli do obustave ovog sporazuma o finansiranju ne riješe u roku od najviše 180 dana, bilo koja strana može raskinuti Sporazum o finansiranju uz otkazni rok od 30 dana.

(2) Kada se dostavi obavještenje o raskidu, navode se posljedice za ugovore o nabavci, ugovore o grantu i sporazume o doprinosu koji su u toku ili će se potpisati.

(3) Raskid ovog sporazuma o finansiranju ne isključuje mogućnost Komisije da izvrši finansijske ispravke u skladu s članovima 43. i 44. FFPA.

Član 18 – Mjerodavno pravo, rješavanje sporova

(1) Ovaj sporazum reguliran je pravom EU.

(2) Ako se spor koji se odnosi na tumačenje, primjenu ili valjanost Sporazuma ne može riješiti sporazumno, riješit će se arbitražom u skladu s Arbitražnim pravilima Stalnog arbitražnog suda iz 2012. godine, u skladu sa sljedećim:

(a) Sastav vijeća

Za zahtjeve od 500.000 eura ili više: vijeće se sastoji od tri arbitra. Svaka će stranka imenovati jednog arbitra u roku od 40 kalendarskih dana nakon slanja obavještenja o arbitraži. Dva arbitra koje su imenovale stranke zauzvrat će imenovati trećeg arbitra koji će djelovati kao predsjedavajući arbitar.

Za zahtjeve ispod 500.000 eura: vijeće će se sastojati od jednog arbitra, osim ako se stranke ne dogovore drugačije.

Ako se vijeće ne sastavi u roku od 80 kalendarskih dana nakon slanja obavještenja o arbitraži, bilo koja strana može zatražiti od Sekretarijata Stalnog arbitražnog suda ili drugog međusobno prihvatljivog neutralnog tijela da imenuje potrebnog/potrebne arbitra/arbitre.

(b) Sjedište

Sjedište arbitražnog vijeća je Den Haag, Holandija.

(c) Jezik

Jezik postupka bit će engleski ili neki drugi službeni jezik Evropske unije koji je obostrano prihvatljiv. Dokazi se mogu izvesti i na drugim jezicima, ako se stranke s tim slože.

(d) Postupak

Pribjegavanje privremenim mjerama, intervencijama treće strane i intervencijama *amicus curiae* je isključeno.

Ako jedna strana od vijeća zatraži da s informacijama ili materijalom postupa povjerljivo, odluka se donosi u obliku obrazloženog naloga i nakon saslušanja druge strane (10 kalendarskih dana za podnošenje primjedbi). Vijeće će odvagnuti razloge zahtjeva, prirodu informacije i pravo na efikasnu sudsku zaštitu. Vijeće posebno može:

- učiniti otkrivanje podložnim posebnim obavezama, ili
- odlučiti se protiv otkrivanja, ali narediti izradu nepovjerljive verzije ili sažetka informacija ili materijala, koji sadrži dovoljno informacija da omogući drugoj strani da izrazi svoje stavove na smislen način.

Ako se od vijeća traži da sasluša slučaj zatvoreno za javnost, odluka će se donijeti nakon saslušanja druge strane (10 kalendarskih dana za podnošenje primjedbi). Vijeće će uzeti u obzir razloge za zahtjev i prigovore druge strane (ako postoje).

Ako se od vijeća traži tumačenje ili primjena prava Evropske unije, ono će prekinuti postupak i zatražiti od „Predsjednika Visokog suda u Parizu" (*Président du Tribunal de grande instance de Paris, „juge d'appui"*), u skladu s članovima 1460. i 1505. francuskog Zakonika o građanskom postupku zatražiti prethodnu odluku od Suda Evropske unije u skladu s članom 267. Ugovora o funkcioniranju Evropske unije. Postupak pred arbitražnim sudom nastavit će se nakon donošenja odluke od strane *juge d'appui*. Odluka Suda EU i *juge d'appui* obavezujuća je za vijeće.
Arbitražna odluka bit će konačna i obavezujuća za stranke i one će je izvršiti bez odgode.

Međutim, svaka strana može zatražiti da odluku preispita Žalbeni sud u Haagu (*Gerechtshof Den Haag*) na osnovu važećeg nacionalnog zakona. U tom slučaju, odluka se neće smatrati konačnom

do okončanja ovog postupka. Odluka Revizorskog suda obavezujuća je za vijeće.

(e) Troškovi

Troškovi arbitraže sastoje se od:

- naknada i razumnih troškova arbitara;
- razumnih troškova vještaka i svjedoka koje je odobrilo vijeće; i
- naknada i troškova Sekretarijata Stalnog arbitražnog suda za arbitražni postupak (npr. catering, osiguranje službenika, soba, tumačenje).

Naknade arbitara ne smiju premašiti:

- 30.000 eura po arbitru ako je sporni iznos ispod 1.000.000 eura;
- 15% spornog iznosa ako je taj iznos veći od 1.000.000 eura. U svakom slučaju naknade arbitara ne smiju premašiti 300.000 eura.

Troškove arbitraže snose stranke u jednakom omjeru, osim ako nije drukčije dogovoreno.

Stranke same snose svoje troškove pravnog zastupanja i druge troškove koje imaju u vezi s arbitražom.

(f) Povlastice i imuniteti

Dogovor o provođenju arbitraže prema Arbitražnim pravilima Stalnog arbitražnog suda iz 2012. godine ne predstavlja i ne može se tumačiti kao odricanje od povlastica ili imuniteta bilo koje strane, na koje imaju pravo.

Član 19 – Mjere ograničavanja EU

(1) Definicije

(a) „Mjere ograničavanja EU" označavaju mjere ograničavanja usvojene u skladu s Ugovorom o Evropskoj uniji (TEU) ili Ugovorom o funkcioniranju Evropske unije (UFEU).

(b) „Ograničena osoba" označava sve subjekte, pojedince ili grupe pojedinaca koje je EU odredila da podliježu mjerama ograničavanja EU[4].

(2) U svim svojim odnosima, stranke priznaju da prema pravu EU nikakva sredstva ili privredni resursi EU ne smiju biti direktno ili indirektno dostupni Ograničenim osobama ili služiti u njihovu korist.

(3) Vodeći korisnik programa IPA III osigurava da nijedna transakcija koja se pronađe na popisu sankcija EU nema direktnu ili indirektnu korist od finansiranja EU. Vodeći korisnik programa IPA III obavezuje se osigurati ovu obavezu:

(a) provjerom rezultata pretrage na popisu sankcija EU, prije sklapanja i plaćanja prema relevantnim sporazumima, svaki ugovaralac, korisnik granta i krajnji primalac s kojim vodeći korisnik programa IPA III ima ili se očekuje da će imati direktan ugovorni odnos (direktni primalac), kako bi se procijenilo da li je takav primalac Ograničena osoba.

[4] www.sanctionsmap.eu. Karta sankcija je informatički alat za identifikaciju režima sankcija. Izvor sankcija proizlazi iz pravnih akata objavljenih u Službenom listu Evropske unije (SL). U slučaju nepodudarnosti između objavljenih pravnih akata i ažuriranja na *web*-stranici, mjerodavna je verzija u Službenom listu.

(b) provjerom ili drugim odgovarajućim sredstvima (koja mogu uključivati naknadnu provjeru) na osnovu pristupa temeljenog na riziku, da nijedan subjekt koji bi indirektno primao sredstva EU nije Ograničena osoba.

(4) U slučaju da vodeći korisnik programa IPA III ocijeni da je bilo koji od primalaca (direktnih ili indirektnih) sredstava EU Ograničena osoba, vodeći korisnik programa IPA III će odmah obavijestiti Komisiju.

(5) Ne dovodeći u pitanje obavezu iz gornje tačke 3, ako Komisija ocijeni da korištenje finansijske pomoći Unije u okviru programa IPA III rezultira ili je rezultiralo kršenjem mjera ograničavanja EU, odgovarajući iznosi neće biti prihvatljivi za finansijsku pomoć Unije u okviru programa IPA III. Ovo ne dovodi u pitanje bilo kakva prava koja Komisija može imati da obustavi ili prekine radnju zahvaćenu takvim kršenjem, da povrati sva sredstva EU koja je doprinijela Komisija ili da obustavi ili raskine ovaj sporazum o finansiranju.

(6) Određivanje korektivnih mjera izvršit će se u skladu s načelom razmjernosti. Korektivne mjere primjenjuju se samo na sredstva EU koja su dostupna primaocu ili su u njegovu korist za period tokom kojeg je ostao Ograničena osoba.

(7) Ova klauzula ne dovodi u pitanje iznimke sadržane u Mjerama ograničavanja EU.

Ref.Ares(2022)5800212-18/08/2022

[MODEL]

Godišnji izvještaj o provođenju: <Godina>

Prekogranična saradnja između korisnika programa IPA III: <Korisnik X> – <Korisnik Y>

(Član XX Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu)

Sadržaj

Rječnik skraćenica 3
1. Identifikacija 4
2. Pregled provođenja Programa prekogranične saradnje 5
2.1. Opis i analiza napretka 5
2.2. Napredak ostvaren u provođenju Programa prekogranične saradnje 7
2.2.1. Kvantitativna analiza 7
2.2.2. Kvalitativna analiza 9
2.3. Detaljne informacije o finansijskom izvršenju Programa prekogranične saradnje 9
2.4. Informacije o koracima koje su poduzele strukture prekogranične saradnje i/ili Zajednički odbor za praćenje kako bi se osigurali kvalitet i efikasnost provođenja 10
2.4.1. Praćenje i evaluacija 10
2.4.2. Nastali problemi i korektivne radnje 10
2.5. Vidljivost i publicitet 10
2.6. Korištenje tehničke pomoći 10
2.7. Promjene u kontekstu provođenja Programa prekogranične saradnje 10
2.8. Komplementarnost s drugim sektorskim politikama ili instrumentima 10
2.9. Priče o uspjehu 11

Rječnik skraćenica

<.....>

1. Identifikacija

PROGRAM PREKOGRANIČNE SARADNJE	Naziv programa: Program prekogranične saradnje IPA III <država A> <država B>
	<20XX–20XX.> aproprijacije/raspodjele: <iznos uključujući tehničku pomoć>
GODIŠNJI IZVJEŠTAJ O PROVOĐENJU	Izvještajna godina: <od 01. januara 20XX. do 31. decembra 20XX.>
	Priprema: . <struktura za prekograničnu saradnju korisnika X> 2. < struktura za prekograničnu saradnju korisnika Y>
	Datum pregleda Godišnjeg izvještaja o provođenju Zajedničkog odbora za praćenje: <datum i vrsta postupka za njegovo donošenje, tj. sastanak ili pismeno>
	Programsko prihvatljivo područje: <...>

Pravna osnova: član 80. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu

3. Pregled provođenja Programa prekogranične saradnje

1. Opis i analiza napretka

<Sažetak provođenja programa tokom izvještajnog perioda, to jest:

1. Napredak s raspisanim pozivima za dostavu prijedloga:

- Broj poziva koji se planiraju objaviti do kraja perioda provođenja programa i njihov predloženi raspored:

1. Stanje raspisanih poziva za dostavu prijedloga (broj i datum raspisanih poziva za dostavu prijedloga, broj i datum poziva za dostavu prijedloga koji su zatvoreni, trajanje procesa evaluacije – po svakom koraku i ukupno);

2. Analiza procesa evaluacije (broj primljenih prijava, i odabranih za finansiranje i odbijenih, po tematskom prioritetu, specifičnom cilju i očekivanom rezultatu (gdje je to prikladno); vrsta, uloga i zemlja porijekla podnosioca zahtjeva, broj odbijenih prijava u svakoj fazi procesa evaluacije, i najčešći razlozi za odbijanje (pogledati tabelu modela br. XX u nastavku));

3. Popis potpisanih ugovora po pozivu za dostavu prijedloga i status njihovog provođenja (vidjeti model tabele br. XX u nastavku);

4. Događaji za izgradnju kapaciteta koji se provode za potencijalne podnosioce zahtjeva i za korisnike grantova (broj događaja, broj učesnika po vrsti događaja i državi, broj zahtjeva za informacije od prijavljenih korisnika grantova, itd.);

5. Broj struktura prekogranične saradnje i održanih sastanaka osoblja Zajedničkog tehničkog sekretarijata i rezultata; broj sastanaka i rezultata Zajedničkog odbora za praćenje; broj tehničkih sastanaka između struktura prekogranične saradnje i rezultata.

2. Napredak u strateškim projektima:

<Ako je relevantno, uključiti i informacije o reviziji programa za period 2021–2027. ili programiranju za 2028–2034.>

Tabela[1] br. xx> Popis primljenih prijava za prekograničnu saradnju po pozivu za dostavu prijedloga, uključujući odobrene za finansiranje i odbijene

Referentni broj poziva za dostavljanje prijedloga	Tematski prioritet	Specifični cilj i očekivani rezultat (gdje je primjenjivo)	Naziv	Vrsta, uloga i država porijekla svih podnosilaca zahtjeva	Traženi iznos granta EU	Administrativna provjera (Y/N)	Procjena kvaliteta (Y/N)	Odobreno (Y/N)	Razlog odbijanja

Tabela[2] br. <xx> Popis ugovora prekogranične saradnje potpisanih po pozivu za dostavu prijedloga i njihov status provođenja

Referentni broj poziva za dostavu prijedloga: <...>							
Tematski prioritet: <...>							
Broj ugovora	Naziv	Naziv, vrsta i zemlja porijekla koordinatora i uključenih partnera	Kratke informacije o projektu (specifični ciljevi/ishodi i očekivani rezultati)	Datum početka i završetka	Ukupni prihvatljivi troškovi i vrijednost granta EU	Glavna postignuća do danas	Komentari[3]

[1] Jedna tabela po pozivu za dostavu prijedloga.

[2] Jedna tabela po pozivu za dostavu prijedloga.

[3] U ovoj koloni treba navesti status provođenja kao „dovršeno", „u toku" ili „treba početi".

1. Napredak ostvaren u provođenju Programa prekogranične saradnje

<Veoma kratka prezentacija tematskih prioriteta, specifičnih ciljeva i očekivanih rezultata Programa prekogranične saradnje, zajedno s kratkim opisom napretka postignutog u provođenju Programa prekogranične saradnje, a najvažnije u postizanju specifičnih ciljeva i očekivanih rezultata po tematskim prioritetima (uključujući prioritet tehničke pomoći), kako iz kvalitativne, tako i iz kvantitativne perspektive, koji ukazuju na napredak u odnosu na ciljeve.>

1. Kvantitativna analiza

<Informacije o napretku postignutom u provođenju Programa prekogranične saradnje s naglaskom na pokazatelje i ciljne vrijednosti kako na nivou projekta, tako i na nivou programa.

Analiza postignuća mjerena rezultatima, ishodima i efektima, kao i finansijskim i procesnim pokazateljima. Pokazatelji se razvrstavaju prema spolu, ranjivim grupama i dobi, gdje je to moguće.

Ako podaci o izvođenju još nisu dostupni, potrebno je dostaviti informacije o tome kada će oni biti dostupni i kada će biti uključeni u godišnji izvještaj o provođenju. Osim toga, informacije se trebaju prikazati pomoću grafikona i dijagrama.

Primjer tabele pokazatelja (rezultati, ishodi i učinci) s primjerom po tematskom prioritetu programa, specifičnom cilju i rezultatima prikazan je u nastavku.>

<Tabela broj XX>. Podaci prikupljeni[4] na nivou programa na osnovu informacija prikupljenih iz projekata

Tematski prioritet: <...>
Specifični cilj:<....>
Rezultat[5]: <....>

Naziv i vrsta[6]	Definicija	Osnovica		Dostignuća				Agregirana vrijednost s 31. decembrom 202X.	Cilj		Izvori informacija	Odgovornost za prikupljanje podataka i frekvencija
		Vrijednost	Godina	Vrijednost	Godina	Vrijednost	Godina		Vrijednost	Godina		
(%) zaposlenih studenata (iskazano po spolu) (indikator uspjeha)	(%) mladih djevojaka i momaka koji završavaju srednjoškolsko obrazovanje koji su pronašli zaposlenje u roku od godine dana od dana završetka školovanja	50%	2021.	60%	2023.	65%	2027.		70%	2029.	Statistike javnih službi za zapošljavanje	Korisnici granta kvartalno
....												
....												

[4] Većina podataka treba biti izvučena iz regionalnog sistema praćenja.
[5] U nekim slučajevima, moguće je da je relevantnije područje politike regionalnog sistema praćenja.
[6] Svaki indikator će biti identificiran kao efekat, rezultat ili ishod uspjeha.

2. Kvalitativna analiza

<Kvalitativna analiza napretka (konceptualni napredak i usavršavanje intervencija) učinjenih u provođenju Programa prekogranične saradnje, uključujući analizu uticaja programa na prihvatljivom području, s geografskim obimom (koncentracija/harmonična disperzija), diferencijacijom staništa (ruralno/urbano) i vrstom korisnika (lokalne vlasti[7]/druga pravna lica).

Objasnite kako je program doprinio ili će doprinijeti poticanju održivog lokalnog razvoja, povećanju prosperiteta i izgradnji povjerenja među zajednicama, te promicanju regionalne saradnje i dobrih komšijskih odnosa, kao i kako to možete izmjeriti ili pokazati.

Opišite kako strukture prekogranične saradnje i imenovana posrednička tijela prate učenje koje se događa tokom perioda provođenja programa, na primjer, za uspostavljanje i rad funkcionalnih sistema za prikupljanje podataka (i za statističke i za administrativne svrhe).>

Za kvalitativnu analizu, programske strukture trebale bi koristiti podatke koji pružaju informacije o stavovima, mišljenjima ili zapažanjima ljudi. Ti podaci se uglavnom prikupljaju evaluacijama, rezultatima posjeta tokom praćenja, intervjuima, sastancima, fokus-grupama, istraživanjima javnog mnijenja, anketama itd. Na kraju, elaborirati kako će se međusobno povezana pitanja (posebno ona relevantna za kohezijsku politiku: jednake mogućnosti, jednakost između muškaraca i žena, održivi razvoj i borba protiv diskriminacije) provoditi u skladu s nacrtom poziva za podnošenje prijedloga i provođenje ugovora o dodjeli grantova.>

2. Detaljne informacije o finansijskom izvršenju Programa prekogranične saradnje

<Detaljne informacije o ugovaranju i, **pod indirektnim upravljanjem**, isplatama godišnjih odobrenih sredstava po tematskim prioritetima i prema vrsti korisnika granta, uključujući projektne partnere (sukorisnike).

<Analiza sljedećih faktora:

1. Finansijskog stanja
2. Informacija o sufinansiranju
3. Faktora koji ometaju i/ili odgađaju finansijsko provođenje
4. Faktori koji su imali pozitivan uticaj na finansijsko provođenje.>

Primjer tabele finansijskog izvršenja ugovora iz Programa prekogranične saradnje u provođenju tokom izvještajnog perioda:

<Tabela br. XX>

Tematski prioritet <...>						
Broj ugovora	Naziv, vrsta i zemlja porijekla koordinatora i uključenih partnera	Datum početka i završetka	Procijenjeni ukupni prihvatljivi troškovi i vrijednost granta EU	Zbirna vrijednost plaćanja	Postotak izvršenih isplata[8]	Komentari>

[7] Ovaj odjeljak također treba opisati sve što su strukture prekogranične saradnje ili upravljačko tijelo proveli ili poduzeli za usmjeravanje tematskog klastera br. 5 (tj. ojačati kapacitete lokalnih vlasti koje učestvuju u provođenju programa).

[8] [Zbirna vrijednost isplata/vrijednost granta EU] x 100

2.4. Informacije o koracima koje su poduzele strukture prekogranične saradnje i/ili zajednički odbor za praćenje kako bi se osigurali kvalitet i efikasnost provođenja

2.4.1 Praćenje i evaluacija

<Mjere praćenja koje poduzimaju strukture prekogranične saradnje ili Zajednički odbor za praćenje, uključujući dogovore o prikupljanju podataka, pregled izvještaja o ugovorima o dodjeli grantova, nalaze i praćenje preporuka nadzornih posjeta.

U programima koji se provode pod *indirektnim upravljanjem*, priprema, izvršenje, nalazi, preporuke i praćenje mjera evaluacije koje poduzima upravno tijelo (vidjeti član 56. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu).

U programima koji se provode pod *direktnim upravljanjem*, podrška, nalazi, preporuke i nastavak mjera evaluacije koje je poduzela Komisija.>

2.4.2. Nastali problemi i korektivne radnje

<Sažetak svih značajnih problema nastalih tokom provođenja programa i osiguravanja održivosti, kao i sve poduzete korektivne mjere i preporuke za daljnje djelovanje.

Preporuke za (daljnje) korektivne mjere.>

Kada se program provodi u indirektnom upravljanju, potencijalni problemi u upravljanju programom također moraju biti istaknuti kao i svi značajni problemi na koje se naišlo u provođenju povjerenih zadataka, npr. kašnjenja u ugovaranju i naknadno poduzete/planirane mjere.

2.5. Vidljivost i publicitet

<Mjere poduzete kako bi se osigurala vidljivost i publicitet programa (tj. plan komunikacije i vidljivosti, vidi član 76. Okvirnog sporazuma o finansijskom partnerstvu), uključujući promotivne materijale, praćenje novinskih isječaka, oglašavanje u masovnim medijima, primjere najbolje prakse, isticanje značajnih događaja kao što su kao radionice, konferencije, okrugli stolovi, forumi, Dan evropske saradnje, Evropska sedmica regija i gradova i projektni sajmovi; održavanje baze podataka potencijalnih podnosilaca zahtjeva, *web*-stranice programa, stranica na društvenim mrežama itd.>

2.6. Korištenje tehničke pomoći

<Detaljno objašnjenje o korištenju tehničke pomoći i svim značajnim problemima nastalim u toku provođenja budžeta tehničke pomoći. Konačno, analiza pokazatelja rezultata, ishoda i efekta Ugovora o grantu za tehničku pomoć (TAGC) mora biti predstavljena na sličan način kao u odjeljku 2.2.1. iznad.>

2.7. Promjene u kontekstu provođenja Programa prekogranične saradnje

<Ako je relevantno, opisati bilo koji element koji, a da ne proizilazi direktno iz pomoći programa, ima direktan uticaj na provođenje programa (npr. zakonodavne promjene, relevantne društveno-ekonomske promjene itd.).>

2.8. Komplementarnost s drugim sektorskim politikama ili instrumentima

< Sažetak stvarne koordinacije i usklađenosti programa s drugim IPA programima, programima transnacionalne saradnje, državama članicama EU i nacionalnim programima ili inicijativama dostupnim u prihvatljivom području. Koordinacija i usklađenost programa s drugim politikama Zajednice, a što je najvažnije s makroregionalnim strategijama EU. Komplementarnost s drugim finansijskim instrumentima, međunarodnom pomoći i/ili

regionalnim politikama EU (npr. Privredni i investicijski plan za Zapadni Balkan, Zeleni plan Zapadnog Balkana i Agenda Zapadnog Balkana o inovacijama, istraživanju, obrazovanju, kulturi, mladima i sportu).>

2.9. Priče o uspjehu

<Opišite u smislu postignutih rezultata jedan, ali poželjno dva, primjera aktivnosti prekogranične saradnje čiji je period provođenja završio tokom izvještajnog perioda i koje bi se po sljedećim parametrima mogle uzeti u obzir kao priča o uspjehu:

- Izvorna dimenzija Programa prekogranične saradnje (molimo navedite koja je definicija prekogranične saradnje korištena za procjenu projektnih prijedloga kako je navedeno u relevantnim smjernicama za podnosioce zahtjeva: a) *zajedničko provođenje aktivnosti koje rezultiraju intenziviranjem prekograničnih veza i održivih prekograničnih partnerstava i/ili uklanjanje prekograničnih prepreka radi održivog socioekonomskog razvoja* ili b) *zajedničko provođenje aktivnosti partnera koje rezultiraju intenziviranjem prekograničnih veza i održivih prekograničnih partnerstava i/ili uklanjanje prekograničnih prepreka za održivi socioekonomski razvoj*).
- Istinski efekat prekogranične saradnje: bolja komšijska zajednica i korist za ljude s obje strane na način koji „nacionalnom projektu" ne bi uspio.
- Inovativnost: po područjima, uključenim partnerima ili primijenjenim aktivnostima i metodama.
- Efikasnost: Rezultati postignuti na vrijeme i u skladu s planiranim budžetom.
- Dobro širenje podataka: vidljivost, ponovljivost, multiplikator i/ili efekti prelijevanja.
- Dobri izgledi za održivost: vjerovatnoća prednosti nakon završetka trajanja projekta i dugotrajno partnerstvo.>

<Priče bi mogle imati sljedeću strukturu:

Zvučna rečenica koja sažima uspjeh projekta

Kontekst

Opis konkretnog problema koji se rješava

Ideja iza projekta

Predloženo rješenje

Tri primjera poduzetih aktivnosti

Dokaz o uspjehu

Vizija

Gdje pronaći više informacija (npr. internet-stranica)

Kontakt-podaci partnera prekogranične saradnje>